

OBSAH

Editoriál	2
<i>Emil Běták</i>	

HRANICE VEDY A SPOLOČNOSTĚ

Däniken, UFO, Biblia a veda	3
<i>Igor Kapišinský</i>	

Etika vedy (vedotechniky) v kontexte high-tech spoločnosti	23
<i>Marián Bednár</i>	

TEOLOGICKÝ ROZMER VIERY A SÚČASNOSŤ

Trojosobný Boh v súčasnej náuke Katolíckej cirkvi	35
<i>Jozef Krupa</i>	

Smrť človeka: filozoficko-teologická reflexia	84
<i>František Sirovič</i>	

RECENZIA

KOCEĽ A BLATNOHRAD	88
<i>Ján Grác</i>	

František Sirovič (16. 2. 1920 – 29. 6. 2014) P. František Sirovič SVD ukončil pozemskú púť.	91
<i>Jozef Tiňo</i>	

Igor Kapišinský (4. 7. 1947 – 9. 9. 2014) Rozlúčka s Igorom	93
<i>Karol Moravčík, Jiří Grygar</i>	

EDITORIÁL

Žijeme v nestabilných časoch. Hádám najdrastickejšia je situácia v islamskom svete. Začala sa už dávnejšie v Sýrii, ale rozšírila sa a najhoršieho stupňa dosiahla v tzv. Islamskom štáte (IS, alebo tiež ISIS či ISIL), ktorý zasahuje časti územia Sýrie a Iraku a ktorý vychádza z ortodoxnej teroristickej interpretácie Koránu a islamského učenia. Ak sa ľudia odmietnu obrátiť na islam, sú obyvatelia žijúci na území IS odsúdení – ak si vôbec zachovajú život – na živorenie. Pritom IS sa neobmedzuje na „svojich“ pôvodných obyvateľov, ale žiaľ IS uplatňuje svoje praktiky aj voči kresťanským misiám a zahraničným novinárom. Nepokoje (ak to nazveme týmto jemným výrazom) zasiahli však aj Európu. Ukrajina – kedysi „obilnica Európy“ a začiatkom tisícročia krajina vlastniaca jadrové zbrane (keď sa ich vzdala, Rusko garantovalo jej územnú celistvosť) – prišla o Krym a v jej východnej časti neprestajne prebiehajú boje medzi vojskom centrálnej vlády a proruskými povstalcami. Náznaky zmien – potenciálne významných – však možno pozorovať aj v Katolíckej cirkvi: v októbri sa zišlo vo Vatikáne mimoriadne generálne zhromaždenie Biskupskej synody o rodine. Média – aj mnohí veriaci – očakávali zmenu či zmiernenie postojov Cirkvi k otázkam prístupu rozvedených a novozobášaných veriacich k sviatostiam, či prístupu k homosexuálom. Avšak tri paragrafy, ktoré konkrétne adresovali tieto otázky, nedostali potrebnú dvojtretinovú väčšinu zhromaždených biskupov (získali od 57 % do 64 %). Ďalšia synoda je ohlásená na jeseň budúceho roka, ale prognózovať teraz jej výsledky by bolo viac ako predčasné. Na pozadí všetkých turbulencií, ktoré zasahujú svetiskú aj duchovnú oblasť a ktoré často priam ohrozujú životy ľudí, je aspoň jedna pozitívna informácia: Ústavný súd SR síce zamietol jednu zo štyroch otázok referenda o ochrane rodiny organizovaného Alianciou za rodinu, ale vo zvyšných troch nenašiel žiadny rozpor s Ústavou SR. Je to potešujúce, ale nesmieme poľaviť v ostražitosti a musíme chrániť naše hodnoty teraz aj v budúcnosti.

Emil Běták

DÄNIKEN, UFO, BIBLIA A VEDA¹

Igor Kapišinský †

Abstrakt. Článok prináša pohľad na fenomén diel E. von Dänikena a jemu podobných, ktoré si získali obrovskú čitateľskú popularitu za cenu ignorovania jedných a prekrúcania a/alebo nesprávnej interpretácie iných faktov a ktoré sú v rozpore ako s vedou, tak aj so základmi učenia kresťanských cirkví obsiahnutých v svätej Biblii.

Däniken, UFO, Bible and Science. Abstract. The paper brings a view on the prodigy of the books of E. von Däniken and authors like him, books which gained immense popularity of readers. The price for this is ignoring of some facts and twisting and/or incorrect interpretation of others – the practice which is in contradiction with both science and with the basis of creed of Christian churches contained in the Holy Bible.

Naše médiá o Dänikenovi: Dnes už 79-ročný švajčiarsky spisovateľ, bádateľ a mysliteľ (!)... fascinoval tak pohanský, ako aj veriaci svet. Takmer pred 20 rokmi (1995) na bratislavskom medzinárodnom kongrese Mimoszemské civilizácie II. Däniken zhrnul svoje poznatky, dôkazy (!) a tvrdenia o návštevách z vesmíru. Napísal 21 kníh v náklade viac ako 55 miliónov výtlačkov... *Vo fantázii Däniken nemá určite konkurenta* (to skutočne nemá!). *Jeho argumenty z oblasti fyziky, histórie, pyramidológie, chémie, biológie či iných odborov sú presné – ťažko ho nachytajú na hruškách (!). Už prvá kniha Spomienky na budúcnosť omráčila všetkých...* ATĎ. Takto nejako, takmer bez náznaku kritického pohľadu písali o Dänikenovi mnohé naše denníky a týždenníky už v tej dobe (napr. Práca 129/95, Nový čas 129/95, Národná obroda 129/95, Pravda 129/95, SME 130/95, Slovenka 26/95, SNN 26/95).

Däniken o sebe: *Moja naivná viera sa stratila, keď som si prečítal knihu proroka Ezechiela.*

Veril som a verím v Boha. Ale musí (!) byť dokonalý a nesmie (!) iných trestať. Som hlboko veriacim človekom, každý večer sa modlím. Som autodidakt s veľmi dobrým vzťahom k prístupným odborníkom, som kontroverzný mysliteľ. Som globetrotter – svetobežník. Moje knihy nie sú predsa vedecké... hoci by som ich mohol robiť aj vedecky. Podľa zmyslu slova Wissenschaft som vedcom.

Dänikenova vízia: ... *onedlho pôjde do vesmíru koráb s veľkou posádkou. Bude to 500-ročné putovanie. Za ten čas preletia vzdialenosť 100 svetelných rokov...*

¹ Bratislava 1. október 1995; obnovená verzia jún 2014.

Kto je Erich von Däniken?

Stručne asi takto: Narodil sa 14. apríla 1935 a už v r. 1954 podnikol svoju prvú cestu za pyramídami do Egypta, ktorá skončila 16-mesačným väzením za finančné machinácie. Bol hotelierom vo švajčiarskom Davose, pôvodným povoláním čašník. Jeho osobnou celoživotnou záľubou je cestovanie za účelom hľadania stôp po návštevách mimozemšťanov. Presne 6. marca 1972 *sa pasoval aj za mesiáša a pro-roka, ktorý postaví pochybný poriadok na Zemi na hlavu* (podľa Der Spiegel, Hamburg). Svoje poznatky a rozhľad získal čítaním, besedami s hotelovými hosťami, ale hlavne spomínaným cestovaním, na ktoré si peniaze nezarábal asi najčistejším spôsobom, keďže sa preto dostal ešte párkrát do väzenia. Nebolo by ale etické zdôrazňovať iba tieto tienisté stránky Dänikenovho dobrodružného života. Spomínam to iba preto, že znalci – psychiatri, ktorí v súdnych procesoch svedčili, označili Dänikena za *osobu fantasticky ľživú, ktorá nerozoznáva pravdu od ľži*. Aj ja som si ho dovoľil verejne označiť za podvodníka, ale až po bližšom posúdení niektorých jeho tvrdení vyslovených v jeho prvých knihách... S konštatovaním švajčiarskych psychiatrov sa stotožňujem aj teraz v apríli 2014, keď sa Däniken znova pokúša ohlu-povať ľudí na Slovensku. Nepochybujem, že opäť bude (či bol) úspešný a jeho bludy o pyramídach (teraz je to pre zmenu ústredná téma jeho prednášok) opäť „omráčia všetkých...“...samozrejme, okrem odborníkov.

Spomienky na Dänikena

Spomínam si na „*dänikenovský ošial*“ v rokoch 1968 – 1970, keď bolo na plátno našich kín uvedené filmové spracovanie jeho prvej knižky *Spomienky na budúcnosť* (1968). Spomínam si, ako sme si i s kolegom, tiež poslucháčom astronómie na UK, popudili proti sebe prakticky všetkých priateľov, ktorých sme ešte na vysokoškolských internátoch mali. Príčinou bolo, že sme sa snažili ukázať, že ich idol v mnohom nemá pravdu, že často skresľuje, vymýšľa si a niekedy priamo podvádzal. Nepochodili sme. Dnes aj trochu ľutujem čas, ktorý som vtedy venoval analýze Dänikenových téz z hľadiska mojej špecializácie. Däniken však, povzbudený úžasným čitateľským ohlasom, nehľadiac na počudovanie a rastúce protesty odborníkov, ešte intenzívnejšie pokračoval v rozširovaní svojich ničím nepodložených úvah. Postupne nás obšťastnil ďalšími pochybnými publikáciami *Späť ku hviezdám* (1968) a *Sejba z vesmíru* (1973). Potom prišiel na rad celý tucet podobných brakových výplodov. Ani dnes sa zával jeho kníh nekončí, lebo to, čo vynáša, nie je rozumné ukončovať. Däniken pokračoval titulmi ako napr. *Dôkazy* [12], *Boli bohovia na zemi?* [13] alebo *Po stopách všemocných* [14]. Däniken už v Bratislave sľúbil i ďalšiu publikáciu *Der jungste Tag hat längst begonnen – Posledný deň už dávno začal*, ktorej slovenský preklad je už dnes ozaj „sta-

rina“.² Prakticky vo všetkých Dänikenových knihách sa neustále opakuje to isté, a nerád by som sa opäť venoval širšiemu rozboru týchto „diel“, poučený z mladíckej nerozvážnosti z rokov 1968 - 1970. Rokmi som zistil, že je to *Vanitas vanitatum... Márnosť a iba márnosť...* (Kaz 1, 2).

Z pohľadu náboženského ma predsa len zaujala kniha E. von Dänike na *Zjavenia* [10], pri ktorej sa chcem podrobnejšie pristiaviť na inom mieste. Tu sa totiž naplnila moja dávnejšia obava, že vševediaci Däniken začne nakoniec ako „veriaci“ nekompetentne pôsobiť aj vo filozofii a teológii. Prv však uvediem pár poznámok k vecnej stránke „dänikenizmu“, ufománii, pyramidománii a kozmickým mýtom vôbec.

Čo Däniken vlastne tvrdí?

Tézy jeho „náuky“ sa stručne dajú zhrnúť do týchto bodov:

1. V dávnej minulosti navštívili našu planétu - Zem vyslanci **mimozemských civilizácií** (ďalej iba MZC). Je pravdepodobné, že sa to stalo viackrát a že sa takéto návštevy uskutočňujú dodnes.
2. Mimoszemšťania mohli a aj zasahovali do evolúcie ľudských spoločností. Pravdepodobne robili aj génové manipulácie s ľudským materiálom a ovplyvňovali i kultúrny vývoj ľudstva.
3. Stopy po týchto zásahoch a návštevách možno nájsť v starých náboženských textoch, v dávnych mytológiách, či v niektorých úžasných znalostiach národov starovekých kultúr. Nie je vylúčené, že mimoszemšťania mali podiel aj na vzniku niektorých náboženských systémov.

² Aby si čitateľ aspoň trochu mohol urobiť predstavu o chorobnej grafománii Dänikena, uvádzame na tomto mieste aj zoznam jeho ďalších kníh preložených do českého alebo slovenského jazyka a vydaných aj v opakovaných reedíciách. Preto si zoznam nenárokujeme na kompletnosť či zaručenú chronológiu. Okrem v hlavnom texte už uvedených kníh, ide napríklad o tieto diela: *Posolstvo večnosti* (Ikar,?); *Deň, keď prišli bohovia* (Slovenský spisovateľ,?); *Mám rád celý svet, Miluji celý svět* (Remedium, 1997, Knižní klub, 2011); *Stratégia bohov, Strategie bohů* (Knižní klub, 2004, 2012); *Súdny deň už dávno nastal* (Ikar, 2004); *Bohovia boli astronautmi* (Ikar, 2002, Knižní klub, 2006, 2013); *Dedičstvo bohov* (Ikar, 2005); *Cudzinci z kozmu* (Remedium, 1998); *Nové kozmické stopy* (Slovenský spisovateľ, 2005); *V mene Dia* (Ikar, Knižní klub, 2012); *Znamená z vesmíru* (Ikar,?); *Tajomný dávnovek Středomoří* (Dialog, 2013); *Omyly v zemi Mayů* (Dialog, 2012); *Pozdravy z doby kamenné* (Dialog, 2011); *Druhá strana archeologie* (Dialog, 2012); *Lovci stracceného vědění* (Dialog, 2005); *Znamení z vesmíru* (Knižní klub, 2009); *Prorok minulosti* (Knižní klub, 2011); *Návrat bohů* (Dialog, 2010, 2012); *Tajemství mayské studny* (Knižní klub, 2012); *Zlomek času* (Knižní klub, 2014); *Cesta na Kiribati* (Knižní expres, 2004); *Nové důkazy* (Dialog, 2007); *Planeta lhářů* (Dialog, 2007); *Poselství večnosti - Znamení planiny Nazca* (Euro-media Group - Knižní klub, 2001, 2004) a iné obmeny tých istých nepodložených teórií a pochybných faktov.

4. Ľudstvo je zrejme sledované MZC aj dnes, o čom svedčia fakty ohľadne UFO (Unidentified Flying Objects – Neidentifikované lietajúce objekty), prípadne svedectvá o stretnutiach I. až IV. druhu. (Jednotlivé druhy sa líšia energiou ktorú majú k dispozícii MZC, resp. ľudia pri prípadných vzájomných stretnutiach – ide o klasifikáciu navrhnutú asi v roku 1962 ruským astrofyzikom Nikolajom Kardašovom).³

Pri návšteve Prahy 3. apríla 1992 Däniken tvrdil, že iba jeho súkromný archív obsahuje 10 000 faktov (!) a indícií potvrdzujúcich vyššie uvedené tézy.

Podme sa teda letmo pozrieť aspoň na niektoré z nich, ale predtým aj na metódy jeho práce.

Metódy Dänikenovej práce

Mnohé tvrdenia v *Spomienkach na budúcnosť* i v ďalších Dänikenových knihách nie sú iba nevinné omyly a nepresnosti. **Ide o hrubé neznalosti, skresľovanie faktických údajov, zamlčovanie známych skutočností až po úplné výmysly.** Všetko toto robí Däniken, len aby podporil svoje kozmické vízie a tézy. Ak by mal ozaž dostať nejakú cenu, tak by to asi mohla byť cena pre najlepšieho výrobcu umelých „záhad“, ktorý najbravúrnejšie ignoruje skutočné záhady a nevyriešené otázky, pred ktorými prirodzene rôzne vedné disciplíny stoja a ešte dlho budú stáť. Pracovnú metódu Dänikena možno charakterizovať aj tak, že často v svojich konštrukciách **na podporu jedného nezmyslu použije ďalší.** Jedine tak je možné, že napríklad prezident Českej archeoastro-nautickej asociácie Mgr. Vladimír Liška, jeden z mnohých obdivovateľov Dänikena, má dojem, že Däniken *svoje tézy dokazuje v logickej previazanosti* (jeho doslovný komentár k vystúpeniu Dänikena v Prahe v apríli 1992, TN 25/1992, s. 15).

Je na tých výmysloch niečo skutočné? Ak áno, tak čo?

Toto zavádzanie verejnosti by sa Dänikenovi až tak nedarilo, keby mu v tom nepomáhali viacerí jemu podobní „bádatelia“ po celej zeme-guli. Nečudujme sa potom, že i celkom vážni a vzdelaní ľudia si nad jeho fantazírovaním ustarostene povzdychnú: **Niečo na tom môže byť!** Široký záber Dänikenových téz cez rôzne vedné oblasti (paleontológia, archeológia, história, geológia, geofyzika, astronómia, biológia, medicína, genetika, sociológia, teológia, atď.) totiž neumožňoval špecialistom z jednotlivých disciplín vyjadriť sa komplexne k celej jeho teórii. Historik alebo egyptológ napríklad aj keď dobre vedel, že Däniken predkladá čitateľovi nejakú historickú nehoráznosť, o jeho astronomických alebo

³ Mimochodom, v ruštine majú pre nich výstižné názvy ako *okoloprochodci nauky* alebo *okolonaučnyje prochodimci*, teda vo voľnom preklade asi *bežci pomimo vedy*.

teologických exkurzoch si myslel, že *niečo na tom môže byť*. Däniken túto situáciu sprvoti aj chytrácky zneužíval. Keď sa však už časa ním produkovaných dezinformácií naplnila vrchovate a odborníci si medzi sebou vymenili názory, začali sa aj zo strany vedy množiť ostré protesty a úplne odmietavé stanoviská k „dänikenizmu“ ako širokej konštrukcii nepodložených hypotéz. Síce oneskorene, ale na obranu špecialistov treba povedať, že o Dänikenových „objavoch“ a „záhadách“ sa ani nemali kde dozvedieť! Däniken totiž, podobne ako všetci predstavitelia pseudovedy, dodnes nepublikoval ani jediný článok v niektorom vedeckom, recenzovanom časopise. Okrem toho si myslím, že mnohí vedci mlčali, lebo si mysleli, že jeho výmysly nemôžu ani laici brať vážne. Dnes vieme, akí boli naivní! K tomuto problému je užitočné odciťovať aspoň pár pasáží z obsiahleho listu svetoznámeho bádateľa **Thora Heyerdahla** (1914 - 2002), v ktorom sa vyjadril k Dänikenovým najvulgárnejším falzifikáciám archeologických nálezov, najmä na Veľkonočnom ostrove:

*... Seriózni vedci sa usmievajú nad bezhraničnou dôverčivosťou neuzdelaného laika. Aj keď sa medzi sebou povedzme hádajú o technických podrobnostiach a teóriách rekonštrukcie, nikto z nich neberie ľudí ako je Däniken vážne a nikto nestojí o to, aby zostúpil z akademického piedestálu a začal diskutovať o úplných nezmysloch len kvôli poučeniu prostého človeka. Prevládajúci pocit medzi tými, ktorí mohli bojovať proti svetom sa valiacim podvodom, bol – či už odôvodnene alebo nie – asi tento: **Kto je natoľko hlúpy, že berie také nezmysly vážne, zaslúži si, aby bol podvádzaný.** A zatiaľ čo mlčanie vedcov a bezuzdná reklamná kampaň podvodníkov robí si blázna z miliónov ľudí, pokračujú vedci v písaní pre seba, komentujúc Dänikena a jemu podobných nanajvýš príležitostným vtipom. Napríklad jeden bádateľ sa vrátil z Egypta s týmto komentárom: „Začínam veriť, že starí Egypťania naozaj poznali bezdrôtovú telegrafiu, kopali sme celé roky a nikde sme nenašli ani kus drôtu...“*

A Thor pokračuje na inom mieste takto: *... Organizoval a viedol som prvú archeologickú výpravu vôbec, ktorá robila stratigrafické vykopávky (stratigrafia – odvetvie geológie o priestorových súvislostiach a časovom slede vrstiev, predovšetkým sedimentárnych hornín – I.K.) na Veľkonočnom ostrove. Profesionálny tím amerických a európskych archeológov pracoval so mnou šesť mesiacov a niekedy sme mali na vykopávkach najatých až sto robotníkov. Okrem populárnej knižky o našich príhodách *Aku-Aku*, ktorú som napísal pre zainteresovaného laika, o výsledkoch sme spoločne vydali dva veľké vedecké zväzky. Neskôr Däniken napísal knihy *Spomienky na budúcnosť*, *Späť k hviezdám* a *pod.*, kde úplne ignoroval naše nálezy i publikácie a vycucal si z prsta vyložené nezmysly, aby uspokojil a pobavil po vesmíre dychtivých čitateľov. Ja a moji kolegovia nesieme vinu na tom, že sme ihneď nevyužili moderné informačné prostriedky a neupozornili verejnosť, aby nebrala jeho výmysly vážne. Avšak*

podobne ako iní bádatelia nepredpokladali sme, že ľudia budú brať jeho výmysly vážnejšie než my samotní. Zahájiť verejný útok, ak to nie je priamo v sebaobrane, nie je nikdy príjemné. To vysvetľuje naše mlčanie. Laický čitateľ, ktorý sa chce niečo dozvedieť, má právo byť informovaný o tom, že to, čo von Däniken píše o pôvode obrovských sôch na Veľkonočnom ostrove, nemá ani najmenšiu oporu vo faktoch. Vieme presne ako, kde, prečo a kedy boli vytesané. Posledné sochy vznikli r. 1600 nášho letopočtu...

A ako videl T. Heyerdahl mieru viny všetkých zainteresovaných?

... *Vina nás vedcov je v tom, že sme sa neozvali, chyba neinformovaných laikov zas v tom, že sa nedržali vlastného rozumu, a komerčných autorov ako je Däniken v tom, že nepovedali svojim čitateľom, že im predkladajú zábavnú beletriu, a nie populárno-vedeckú literatúru.* To by snád stačilo.

S neľúostnou kritikou sa konečne ozvali i ďalší odborníci z rôznych vedeckých oblastí. Samozrejme, že po takýchto hodnoteniach sa Däniken postavil do pózy neuznaného génia, ktorému vedci údajne závidia a nenávidia ho, lebo on vraj *búra prehnité bašty skostnatenej vedy.*

V tomto martýrskom postoji ho i dnes ľutujú a zároveň glorifikujú komerčne zamerané médiá na celom svete, naše nevynímajúc. V tomto „balení“ vystupuje Däniken i v Bratislave stále, vtedy i dnes. Preto ma udivuje do neba volajúca neprofesionalita našich žurnalistov, že to nevedia rozpoznať a pomenovať ani dnes! Erich je však vždy veselý, sebavedomý a rozšafný, avšak je tu opäť s úplne rovnakými rozprávkami. Oživenie moderátora i publikum vidia snád iba v zmodernizovanom slovníku a v ohlásení zopár nových (fakticky starých) „záhad“ pre vedu. Tá by však bola už ozaj nepoučiteľná, keby na to všetko znova vážne reagovala. Podľa mojej myienky v minulých rokoch tak urobila dostatočne mnohými vyjadreniami, článkami a dokonca i knižnými publikáciami. Keby sa prvá Dänikenova kniha provokačne neponúkala ako *literatúra faktu*, ale skôr ako kniha žánru *science fiction* alebo román, možno by sa vedci ani vtedy neozvali. *Spomienky na budúcnosť* sa však verejnosti predkladali ako celkom vážna hypotéza a to bola už pre vedcov predsa len príliš tuhá káva. Prekladateľ i komentátor tejto osudovej knižky, už nebohý MUDr. **Ludvík Souček** (1926 - 1978) - sám autor podobných českých fantastických knižiek (*Tušenie súvislostí, Tušenie tieňa...*), má na tom tiež svoj značný podiel viny. Hoci bol zubným lekárom, predsa mohol mnohé Dänikenove tvrdenia už hneď na začiatku uviesť na pravú mieru. Samozrejme, keby to vôbec chcel a vedel...

Dänikenovi očividne chýba niečo, čo pri serióznej práci absentovať nemôže: overené (!) fakty, skromnosť, kritické myslenie a sebakritika. Von Däniken predpisuje aj Bohu, čo „musí“ a čo „nesmie“ robiť! Potom nás už neprekvapí, že povyšenecky určuje aj vede, čo má a nemá skúmať. Jeho publikácie však dosvedčujú, že on sám pritom nemá ani potuchy, ktoré problémy sú v jednotlivých vedných disciplínach prioritné a podstatné. Chaoticky zhrňa nepodložené domnienky, navyše často

úplne extrémne. Lubovoľne, bez ohľadu na prácne získané poznatky vedy, si napríklad vykladá význam starovekých kresieb, ich datovanie a rovnako tak zámerne skresľuje podstatu niektorých archeologických objavov, ako sú napríklad Rudenkove nálezy pazyrických kurganov, t. j. mohýl pri obci Pazyrik v Altajskom kraji, alebo nálezy v Jerichu, atď. Vrchol „záhadňovania“ za každú cenu a súčasne i prabiednu úroveň svojich znalostí Däniken dokonale demonštroval vlastnou „egyptológiou“ či pyramidomániou (pozri ďalej).

Prečo sa Dänikenove bludy tak ťažko overujú?

Je potom jasné, že takéto metódy Dänikenovho „bádania“ nemajú žiadnu nádej, aby jeho prípadné závery bolo možné posúdiť a overiť metódami vedeckej kritiky napríklad v zmysle stanoviska reálneho falzifikacionizmu **Karla Raimunda Poppera**. To, povedané veľmi jednoducho, znamená, že skutočná vedecká teória musí byť v princípe vyrátiteľná, falzifikovateľná! Rovnako jeho produkcia poloprávdy a lží sa prieči už staršiemu **princípu tzv. Occamovej britvy**.⁴ Poviem to ešte jednoduchšie: pokiaľ to nie je nutné, vysvetľovanie nových javov netreba komplikovať! Dänikenov spôsob práce však odporuje i ďalším princípom, s ktorými sa vo vede bežne pracuje.

„Logická“ niť pri tvorbe Dänikenových záhad je asi takáto: Najprv treba pripraviť pôdu pre „záhadu“, t. j. **za každú cenu presvedčiť čitateľa napríklad o tom, že naši predkovia boli tupci**. Preto sa túto nepravdu tak často snaží „dokázať“. Potom sa snaží ukázať – opäť pomocou nejakej polopravdy – že používajú nejaké výnimočné znalosti, stavby, materiály či stroje. Z toho vyfabrikovaného „čuda“ potom niet samozrejme iného riešenia a východiska, ako ním ponúkaná téza o mimozemskej návšteve. A jedine tá umelo vyfabrikovaná dilema „vždy vyrieši“. Aké jednoduché, nie?

Ide iba o amorálny obchod s fantáziou!

Poviem ešte niečo o Dänikenových „obchodoch s fantáziou“, čo tiež patrí k pozadiu metód jeho práce. Porovnajme Ericha napr. s J. Veronom, a rovno povedzme, **že nie je fantázia ako fantázia!**

Iste, aj veda potrebuje fantáziu, ba dokonca i omyly. Nie je však katastrofou dopustiť sa omylu, ale tragédiou je tvrdošijne v ňom zotrvať a i napriek prijateľným racionálnym protiargumentom. Často sa tvrdí, že Däniken, hoci nie je vôbec v predkladaní argumentov vedou akceptovaný, aspoň ju vyprovokoval k bádaniu nad otázkami, ktoré by si ináč

⁴ William Occam (1288 - 1348) bol františkánsky mních, filozof a prírodovedec, ktorého pre vzdorovitosť a niektoré názory pápež Ján XXII. v roku 1325 exkomunikoval. Pri zložitých otázkach vedy, filozofie a teológie odporučal tento mních držať sa rozumnej zásady: *Ponenda non sunt multiplicanda sine necessitate!* (teda, že úvahy nemáme bezdôvodne komplikovať).

nevšimla. Tento všeobecne rozšírený omyl som už čiastočne komentoval. (Erich totiž ani nechyruje, čím by mohol vedu inšpirovať, obohatiť, alebo kde sú jej vážne problémy, atď.) Däniken narobil vede starosti iba v tom zmysle, že obral o drahocenný čas odborníkov, ktorí pre uspokojenie verejnosti cítili povinnosť ozvať sa a dať jeho balasty o mimozemských návštevách i s „dôkazmi“ na správnu mieru.

Vo fantázii Däniken určite nemá konkurenta, píše o ňom novinári, a nielen naši. Netreba si však túto „fantáziu“, ktorá väčšinou dezorientuje, zavádza, je úplne odtrhnutá od reálneho sveta a v konečnom dôsledku nenapomáha, neinšpiruje, ale brzdí skutočný rozvoj vedy, pliesť s tvorivou fantáziou **J. Vernea**, **H. G. Wellsa**, alebo plodnými indíciami napr. **Dr. M. Baumana**. V historickom pohľade ako príklad stačí uviesť známu skutočnosť okolo zrodu raketovej techniky: **K. E. Ciolkovského** inšpiroval J. Verne a Ciolkovskij potom motivoval v práci **Sergeja Koroleva**. Tiež je preukázané, že **zo 108 Verneových nápadov bolo až 64 realizovaných a iba 10 bolo chybných!**⁵ Podobne **iba 10 z 89 Wellsových technických vízií sa nedá použiť...** Čo sa však z neplodného gulášu technických Dänikenových balastov dá realizovať? Alebo nad ktorými ideami z Dänikenových knížiek sa môžeme vážne zamyslieť (predtým nevyslovenými)? Ani tá jeho fantázia (nápady?) nie je totiž až taká originálna. V mnohom opakuje a drží sa svojich „duchovných otcov (vodcov)“ typu **J. Bergiera** (1912 - 1978), **L. Pawelsa** (1920 - 1997), prípadne mnohých ďalších. Udáva sa dokonca, že napr. z knihy **R. Charrouxa** (1909 - 1978) *Záhadná minulosť* Däniken „potichu“ opísal bez zmeny celú vety!

I keď nasledovné prirovnanie v mnohom pokrivkáva (veď **omnis comparatio claudicat**), predsa z pohľadu vedy o symboloch sa zdá, že tak ako **Sigmund Freud**, ktorý vo všetkom videl mužský alebo ženský symbol, i Däniken má „schopnosť“ nekriticky vidieť vo všetkom stopy mimozemšťana z vesmíru. **Zmysel pre podobnosť a analógiu nesiaha však u Dänikena snád ďalej ako postreh, že dvojhrbá ťava sa podobá na burský oriešok!** Za to mu však v Štokholme asi „Nobelovku“ neudelia...

Teraz ešte niečo o Dänikenových „dôkazoch“ a „znalostiach“

Napríklad z biológie a genetiky: Däniken tvrdí, že je možný život bez kyslíka alebo i bez vody, pretože to **dokazujú anaerobné baktérie** (nepotrebujú k životu vzduch alebo kyslík - I.K.)... Na to nadväzujú jeho ďalšie skomoleniny a omyly o **baktériách, ktoré produkujú železo**, alebo o **živých bunkách mumifikovanej egyptskej princeznej Mene**, atď. Mimochodom, okrem vecných nezmyslov, na-

⁵ Skvelé, priam vyčerpávajúce pojednanie o prácach a živote J. Vernea je publikované v zborníku *Fyzika a Etika VII* (Nitra, 2014). Autorom je známy vedec z NASA **Ladislav E. Roth**.

príklad po laboratóriu v USA (Oklahoma?), ktoré údajne malo „fakty“ o múmií zistiť, by ste pátrali márne! To sa ale Dänikenovi stáva častejšie a neverím už, že neúmyselne. Svedčia o tom napríklad aj kanadské žartíky okolo pokladov v tuneloch v Ekvádore, v jaskyni Los Tayos, atď.

Podľa Dänikena nás MZC najskôr z orbitálnej stanice pozorovali a navštevovali. Až potom cieleňou mutáciou vytvorili z ľudí inteligentné bytosti... Biológ **prof. dr. Pavol Nemec** z SAV analýzu k tomuto Dänikenovmu „objavu“ už pred viacerými rokmi uzatvoril takto: ***Biológia sa nad touto hypotézou prinajmenšom zasmejú...*** Däniken neskromne porovnáva svoj jalový bádateľský entuziazmus s históriou **Heinricha Schliemanna** a jeho objavom starobylej Tróje. Už Dänikenova prvá kniha je nepodarený hybrid, keď **mu Biblia slúži ako laboratórium na plodenie nezmyslov**. Dvojnásobne to platí o jeho knihe *Zjavenia*, ktorú som už spomenul a o ktorej budem hovoriť podrobnejšie.

Z teológie a trocha z fyziky: Archa úmluvy je podľa Dänikena kondenzátor typu leydenskej fľaše, schopný zabiť človeka (Spomienky..., kap. 4). Däniken si tu trochu Bibliu prispôsobil a text trochu dovymýšľal. Hovorí napr. o zliatinách – Biblia však o čistom zlate. Naopak, Biblia nehovorí o sršaní iskier z archy, Däniken však, zrejme aby vyrobil „záhadu“, o tom hovorí, a pod. Asi niečo počul o **Voltovom stĺpe**, nevedel si však už spočítať, že by takto vytvorený elektrický článok (kde elektrické napätie vzniká dotykom rôznych kovov) nedokázal zabiť človeka. To mu však vôbec nevaďí. Blúzni ešte pekných pár stránok ďalej o cherubínoch na vrchnom kryte archy (jeden by mal byť magnetický), ako o základe nového telekomunikačného prístroja medzi Bohom (rozumej mimozemšťanom na hore Sinaj) a Mojžišom. Všetko to ešte bez hanby „doloží“ aj citátom z Písma!

Z archeológie: Podľa Dänikena MZC pristáli údajne aj na Malte (pozri napr. [11, kap. 3: **Malta, raj neriešených záhad**]), čo zdôvodňuje najmä údajne záhadnými vozovými koľajami (**cart ruts**) vyskytujúcimi sa na rôznych lokalitách Malty. Záhadné sú však iba pre Dänikena (že by opäť iba z nevedomosti?), ale už niekoľko rokov nie pre archeológov svetového mena, ktorí nezávisle túto problematiku rozriešili. Keďže „záhad“ je mnoho a miesta naopak málo, nemôžem ich vymenovať a už vonkoncom nie popísať, ako ich výskumníci rozriešili.

Kozmonaut z Palenque je obzvlášť častým, no veľmi primitívnym (založený iba na viere v svoje tézy) Dänikenovým „argumentom“. Ide o reliéf zo sarkofágu vysokého mayského kňaza, ktorý roku 1952 objavil mexický archeológ Albert Ruz Lhuillier. Podľa Dänikena je na ňom zobrazený kozmonaut riadiaci medziplanetárnu (medzihviezdnu?) raketu! Predovšetkým, obrázok má byť zvisle, a nie tak, ako ho „číta“ Däniken! Vieme, že to tak má byť, pretože Dänikenovi unikli dva znaky mayského písma dolu na oltári, ktoré jednoznačne určujú polohu obrazu, a teda i postavy. Obraz potom predstavuje bežný oltár s ležiacou obeťou s vyrezaným a krvácajúcim srdcom. Všetky znázornené výjavy

na ňom sú vysvetliteľné v rámci bežných mayských rítov a archeologických znalostí. A je po ďalšej „záhade“...

Z histórie: Däniken sa čuduje, že Mayovia vedeli o guľatosti Zeme. Okrem toho, že Aristoteles napr. už 1 000 rokov pred nimi uvádzal štyri dôkazy, že Zem je guľatá, je zaujímavé aj to, kde Däniken zobral tvrdenie o tejto znalosti Mayov. Asi si to opäť vycucal z prsta, aby bolo o „záhadu“ viac, a bolo sa nad čím zamýšľať...

Däniken tiež nechápe, **prečo už 3 000 rokov pred n. l. Inkovia šľachtili bavlnu, aj keď nepoznali krosná (tkáčsky stav)?** (Spomienky..., kap. 4). Pripomeňme, že Inkovia vstupujú do dejín približne až v druhej polovici druhého tisícročia nášho letopočtu! **Ide teda o Erichov omyl takmer o 4 500 rokov!**

O výmysloch a nepresnostiach ohľadom juhoamerických kultúr, o neexistujúcich nálezoch, o kresbách, ktoré v skutočnosti vyzerajú úplne ináč, ako ich opísal Däniken, o „záhade“ **Tiwanaku, obrovského trojzubca v zálive Pisco**, kresieb na peruánskej **planine Nazca** i v **údolí Palpa**, sa nemienim už rozpisovať. Mnohí kompetentní vedci napísali o tom aj podrobnejšie články, napríklad doc. V. Šolc z Náprstkovho múzea v Prahe [8]. Skrátka, celá Dänikenom sledovaná kultúra z ničoho nevybočuje a zachováva logicky svoj vývoj a sled, začlenený do kultúr Južnej Ameriky. **Nemusíme preto nič vysvetľovať zásahom zvonku!** Z podobnej kategórie „záhad“ budú zrejme aj podivuhodnosti z **Puma punku v Bolívii**, o ktorých sa dnes skreslene informuje na internete.

Z kartografie: Na podporu svojich téz Däniken „objavil“ senzáciu v podobe **starých máp** tureckého námorného dôstojníka **Piriho Reisa**, popraveného v roku 1554 (Spomienky..., kap. 3). Podľa Dänikena sú v nej podrobnosti, ktoré mohli zaznamenať iba MZC z kozmickej loďe z veľkej výšky nad Káhirou! Astronomicko-kartografický nezmysel je zřejmý, historické vysvetlenie jasné a nechce sa mi už opakovane touto banalitou zaoberať (pozri napríklad odborný článok, ktorý tomu problému venoval už dávnejšie **prof. dr. Karel Kuchař** [3]).

Úmyselne vynechávam demonštráciu Dänikenových omylov a výrobu „záhad“ v astronomických vedách (Spomienky..., hlavne kap. 6). Myslím tu na údajne „zázračné“ astronomické vedomosti Mayov napríklad o dĺžke mesiaca, roka a pod. K tomu predsa stačilo vedieť násobiť a poctivo pozorovať lunácie i iné úkazy na oblohe – čo Mayovia aj poctivo robili! To isté platí o podobnom zavádzaní okolo „tajomných“ astronomických znalostí Dogonov. Mám tým na mysli najmä špiritizovanie okolo hviezdy (viacnásobná!) Sírius v súhvezdí Veľkého psa. Myslím tiež na Dänikenov údiv (takže opäť „záhada“) nad tým, odkiaľ vedel **J. Swift** o dvoch mesiacoch Marsu už v roku 1726, keďže boli objavené až v roku 1877? Vysvetlenie (nielen moje): stačilo poznať Keplerove predpoklady, jeho i Newtonove zákony a trocha pritom uvažovať! Nebudem samozrejme komentovať ani slabomyselné úvahy Dänikena o **tunguzskom meteorite** (!), či skresľujúce úvahy o pyramidách, sfín-

gách, „**ľudských tvárach**“ na Marse (!), a iné jeho kozmické záhady. Robím tak bez vysvetľovania preto, že mnohí a kompetentnejší už o tom popísali dokonca celé knihy a ja sám som s tým stratil tiež dosť času.

Z techniky: Často je nepochopiteľné, prečo je niečo pre Dänikena „nepochopiteľné“. Taký skúsený človek praxe a nechápe napríklad, ako mohli stavitelia pyramíd tak perfektne nivelizovať terén (ušlo mu, že bola už známa triviálna metóda vodou naplnených dier...), ako sa „presne“ opracovávali a premiestňovali obrovské kamenné kvádre, čuduje sa nad „zázračnými“ technikami našich predkov napríklad pri štiepení alebo pri opracovaní „skalpelov“, atď. Všetky „záhady“ tohto typu uspokojivo vysvetľuje tzv. **experimentálna archeológia**, čo však Däniken i L. Souček akosi ignorujú. Veľmi cenné skúsenosti v tejto oblasti má aj český experimentátor **Pavel Pavel** (nar. 1957) zo Strakoníc, dnes už svetom uznávaný odborník.

Úplne na záver týchto ukážok z Dänikenovho „výskumu“ som si však ponechal oblasť, kde sa strápnil azda najviac. Po vecnej stránke tu ide o záhadňovanie výskumu pyramíd za účelom podporenia vlastných téz. Po formálnej stránke si tu okato napomáha úplne detinskou mystikou čísiel a primitívnymi počtami na úrovni žiačika ľudovej školy. Preto o týchto dvoch aspektoch v jednej oblasti poviem niečo osobitne. Je to veľmi aktuálne aj vzhľadom na hlavné poslanstvo súčasnej návštevy Dänikena na Slovensku. Upozorňujem, že uvedené omyly a nepravdy sú iba nepatrným zlomkom (asi 5 %) bludov, ktoré obsahujú Dänikenove knihy. Kto túži po ostanom zvyšku, nech si podrobne prečíta skvelú, 300-stránkovú publikáciu archeológa **Jaroslava Malinu** a historičky **Renáty Malinovej** *Sme deťmi mimozemšťanov?* (Bratislava, Obzor 1989).

Dänikenova „pyramidológia“, pyramidioti a pyramidománia

Tým tretím - pyramidománia - bol Däniken úplne posadnutý, a tak naplnil obsah druhého pojmu v nadpise, hoci sa niekomu môže zdať prísilný až urážlivý. Ale jeho autorom nie som ja. Navrhol ho v diskutovaných súvislostiach význačný egyptológ **N. F. Wheeler**. Potvrdzujú to aj ďalší významnejší archeológovia a egyptológovia sveta. Däniken im dal k tomu príležitosť už nielen svojou prvou knihou, ktorou podľa novinárov *fascinoval svet*, ale i zvláštnou, tomuto problému venovanou publikáciou **Oči sfingy** [9]. Pre nedostatok miesta uvediem iba citáciu, kde čitateľ k vecnej stránke Dänikenových pseudovýskumov egyptských pyramíd nájde hodnotenia ich „významnosti“ (teda bezvýznamnosti) od významného, žiaľ už zosnulého bádateľa **Vojtecha Zamarovského**. V jeho knihe **Jejich veličenstva pyramídy** [16] v 12. kapitole na stránkach 341 - 377 nájde každý zvedavejší čitateľ všetko potrebné. Tu zacitujem z tejto knihy iba dve veci týkajúce sa Dänikena a pyramíd. V. Zamarovský na str. 370 píše: *Pyramídy nie sú dôkazom existencie*

MZC: *Čo o nich vieme, stačí, aby sme mohli bezpečne prehlásiť, že sa pri ich stavbe nedostali k slovu „bohovia“ či „mimozemšťania“..., a že v nich Hospodín nezašifroval osud ľudstva.* A na str. 371 upozorňuje: **Navzdory čitateľskému úspechu** (Dänikenovej knihy - I.K.) **je však potrebné povedať, že ani jednu vetu z toho, čo v nej napísal o pyramidách, nemožno brať vážne.** Tento záver potvrdzujú aj iní odborníci...

Ako som už spomínal, aby bolo záhadňovanie čo najdokonalejšie, používa pyramidoman Däniken už hodne otrepanú hračku stredoškolských učiteľov vo výslužbe - mystiku (mágiu) čísiel.

Mystika čísiel

Vo viacerých Dänikenových knihách je roztrúsené zistenie úžasných „súvislostí“, napr. medzi rozmermi pyramidy (hlavne Cheopsovej) a rôznymi matematickými a astronomickými konštantami a mierami. Däniken preto nepodložené tvrdí, že stavitelia pyramid poznali napr. Ludolfovo číslo, tzv. „zlatý rez“ a čo ja viem ešte čo. Notoricky to opakuje po mnohých starších autoroch, ktorých je také množstvo, že sa ich tu ani nepokúšam vymenovať. K tomu ale celkom nepoeticky hovorím: **nechápem Dänikenov úžas nad „súvislostami“ tohto typu!** Keby si zobral na mušku hoci náš bratislavský **hotel Kyjev** alebo starý **Manderlák** a začal premeriavať, násobiť, deliť a ak to dokáže, môže aj odmocňovať a umocňovať, a poškuloval by pritom do rôznych tabuliek, tak by bol zaiste prekvapený, aké „zázračné zhody“ by objavil! Takýmto spôsobom sa totiž dá zistiť „súvis“ a „zhoda“ všeličoho so všeličím. Otázkou by som obrátil: **Existujú vôbec nejaké veci, medzi ktorými sa nám nepodarí nájsť nejaké „súvislosti“?** Asi nie. Tí, ktorých som týmto nahneval, nech skúsia za domácu úlohu nájsť napríklad súvis medzi dĺžkou svojej topánky a počtom kandelábrov na ich ulici, medzi špecifickou hustotou blata na svojich topánkach a priemernou váhou zlatej rybky, medzi počtom priečok na rebríku do neba a počtom zubov prezidenta Obamu, medzi... Som presvedčený, že sa im to určite podarí. Musia byť však trezriví až dovtedy, kým to „presne nesadne“. Aspoň tak presne, ako sa to vždy darí aj eskamotérovi Dänikenovi.

Däniken a Ezechielovo UFO

Pretože sa zdá, že Däniken začal blúzniť o návštevách mimozemšťanov hlavne po prečítaní biblickej knihy proroka Ezechiela, ako to aj sám priznáva napríklad v rôznych rozhovoroch, pozrel som sa na tento problém trochu bližšie. Pre nábožensky orientované časopisy som o tom napísal špeciálnu esej, a preto z tohto textu Dänikenovo blúznenie o prorokovi Ezechielovi vynechávam.⁶

⁶ Esaj bude po recenzii pravdepodobne publikovaná v časopise *Studia Aloisiana*, alebo *RAN - Radosť a nádej*, alebo možno nikde.

Radšej sa budem v nasledujúcich riadkoch venovať aj iným hodnoteniam Dänikenovej práce.

Čo si myslia vedci o Dänikenovi?

Prof. Carl Sagan bol (zomrel v r. 2012) profesorom astronómie a kozmických vied. Bol aj riaditeľom planetárneho výskumu na Cornellovej univerzite. Keďže bol osnovateľom projektu SETI (z anglického Search for Extraterrestrial Intelligence – Hľadanie mimozemských civilizácií) a silným zástancom hypotézy o existencii MZC, nemožno ho podozrievať, že by Dänikenove snahy chcel apriórne odsúdiť. Aj napriek tomu o Dänikenovi píše: ... **keby existovali solídne dôkazy, že nás v minulosti také bytosti navštevovali** (t. j. mimozemšťania – I.K.), **neobvyčajne by to uľahčilo našu úlohu** (splnenie programu SETI – I.K.). **Lenže také dôkazy žiaľbohu doteraz neexistujú!**

Sagan ďalej hovorí: ... **dôkladnejšie štúdium Dänikenových kníh ukáže sústavné potláčanie mnohých archeologických dôkazov, že tieto stavby boli dielom ľudských bytostí...**, alebo na inom mieste: ... **Dúfam tiež, že pokračujúca popularita kníh typu Spomienky na budúcnosť sa využije v kurzoch logiky na stredných a vysokých školách ako námet pre lekcie o ledabолоm myslení!**

A ešte raz slová profesora C. Sagana: ... **domnievam sa, že popularita Dänikena je pôvodu teologického...** Dänikenove tézy sú populárnym náboženstvom, ktorého intelektuálna úroveň je presne **na úrovni komiksov so supermanmi, ale bez elánu supermanov. Že písanie také nedbalé ako je Dänikenove, ktorého základnou tézou je, že naši predkovia boli blbci, môže byť natoľko obľúbené, je ukázkou ľahkovernosti a skepsy našej doby. Myšlienka, že bytosti odinakial nás zachránia pred nami samotnými, je však nebezpečnou doktrínou – podobne ako dôverovanie šarlatánovi, ktoré odrádza pacienta od návštevy odborného lekára, schopného pomôcť mu...** Doba je už taká, že **naivné dogmy ako sú Dänikenove, sa dobre predávajú, hoci môžu predstavovať – a ja si myslím, že naozaj predstavujú – malé, ale konkrétne spoločenské nebezpečenstvo.**

A teraz ponúkam názor **profesora teológie dr. Roberta S. Ellwooda** z univerzity v Južnej Karolíne. Je o to závažnejší, že hodnotí až 13 Dänikenových kníh (vrátane prvých dvoch), ktoré nebezpečne fantazirujú s biblickými textami. Profesor píše: **Som presvedčený, že Biblia má s UFO tak málo spoločného, ako s vedeckým výskumom hviezdnych atmosfér.**

Inde pokračuje: **Mal som dojem, že je to beznádejná znôška hmlistých teórií a skomolených faktov od autorov, ktorí nemali ani potuchy o väčšine toho, čo je známe o jazyku a kultúrnom zázemi starých kníh, ba ani o zákonoch logického myslenia!**

A pokračuje... **tieto knihy** (dänikenovského typu – I.K.) **pokladám**

väčšinou za nezmyselné ako po stránke historickej, tak i po stránke faktickej...

Teológia UFO sa prevažne usiluje o vytvorenie nových mýtov...

Tesné vzájomné prepojenie špiritizmu a kultu UFO nie je prekvapujúce, pretože v oboch skupinách nachádzame často tých istých ľudí!

(Všetky vyjadrenia v tejto časti sú z vynikajúcej knihy **Rolanda Storryho** *The Space – Gods Revealed – Podvržené poselství Bohů* [7])

Nebezpečná paralela: MUDr. Eugen Jonáš a Däniken

Pred viac ako 25 rokmi astronómovia a iní odborníci upozorňovali, že z astrologických bludov MUDr. Eugena Jonáša (ASTRA – Nitra), tejto hanby našej kultúry (s vedou to nemalo vôbec nič spoločné) hrozí okrem iného aj nebezpečenstvo, že dr. Jonáš svojou astrologickou autoritou (je to neuveriteľné, ale je to tak!) pomotá hlavy laikov i v oblasti náboženstva. Stalo sa. V roku 1990 napísal tri teologicky zúfalé brožúry: *Satan, Nepoškrvnene počatá, Očistec* [4 – 6]. Cirkev však, až na dve svetlé výnimky jasnej reči, na to vôbec nereagovala (bol to už zosnulý mons. **R. Baláž** [1] a páter profesor **L. Csontos** [2]). Na nebezpečenstvo podobného možného „prechodu“ do oblasti teológie som vopred upozorňoval aj v prípade Dänikena a opäť sa táto obava naplnila. Po vybudovaní jeho akejsi celosvetovej „kozmoautority“ (znova je to neuveriteľné, ale je to tak!) aj on prešiel na pole, ktoré ešte nestačil svojimi výmyslami skontaminovať. Túto smutnú skutočnosť a naplnenie mojej pesimistickej predpovede najlepšie dokumentuje jeho kniha *Zjavenia – javy, ktoré vzrušujú svet* (Práca, Bratislava, 1992), o ktorej chcem uviesť aspoň pár slov.

„Veriaci“ Däniken píše ateistickú príručku (alebo: Stručná recenzia knihy *Zjavenia* [10])

V žiadnom prípade sa mi nechce a ani sa nebudem púšťať do vážnejšej recenzie tohto ďalšieho nepodarku z hotelierovho pera (možno inde a inokedy), ale chcem cirkevnú vrchnosť i veriacich laikov v súvislosti s diskutovanou témou upozorniť na pár nebezpečných skutočností.

Na 242 stranách tohto nechutného literárneho cvičenia Däniken jasne dokumentuje to, čo som sa snažil zvýrazniť už v predchádzajúcom texte: totiž **jeho povrchnú znalosť predmetu, o ktorom poučuje a píše!** Däniken napríklad vôbec nepozná učenie Cirkvi o autenticite zjavení, čo sa vyžaduje (resp. nevyžaduje), ako sú (alebo nie sú) záväzné súkromné zjavenia, aké sú zásady pre skúmanie ich pravosti (napr. zásady pápeža Benedikta XIV.), atď. V mnohých teologicko-filozoficko-morálnych súvislostiach javu, o ktorom píše, sa iba bezradne potkýna. **Snaží sa vzbudiť dojem veriaceho človeka, úprimne hľadajúceho odpoveď na dôležité otázky kresťanskej vierouky.** Mám tým na

mysli napríklad vznik dogiem, podstata zjavení, inšpirácia Duchom Svätým, čo je zázrak, vzťah a podstata osôb Najsvätejšej Trojice, božstvo Krista a pod. Jednoducho sa stavia do pózy **zvedavého robotníka vo vinici Pánovej** (s. 5 c. d.). Po podivuhodnom 50-stránkovom prehľade zjavení (hlavne mariánskych), mimochodom písanom v znevažujúcom tóne, ktorý je ďaleko od konštruktívnej, potrebnej a dobre mienenej skepsy, sa celkom sebavedome púšťa do rozoberania rôznych teologických otázok. Nachádzame tu mnoho nepresností, prekrúcaní, i vecí, ktoré si asi musel vycucať z prsta. Na to sme si už ale zvykli, alebo si jednoducho zvyknúť musíme. Nebezpečenstvo je iba (ozaj iba?) v tom, že neinformovaného laika to môže dokonale popliesť, a keďže ide o oblasť náboženstva, je tu aj riziko vážnejších dôsledkov. Svojsky interpretuje učenie o neomylnosti Cirkvi (s. 54), najprv ho však, ako je to jeho zvykom, musí skreslene a tendenčne čitateľovi podať. Potom deklaruje evanjelistov iba na interpretov čohosi a suverénne popiera, že boli súčasníkmi Krista (s. 55), atď., atď. Na s. 56 sa dokonca bez hlbšieho zdôvodnenia dočítame, že **záležitosť s protokanonickým textom je symptómom vznešeného teologického zavádzania**. Ďalej píše: **Je to geniálne a naozaj hodné najvyššej inšpirácie – v sedemtisícročných ľudských dejinách to nemá páru – že pretrvala rozprávka o Biblii ako o „Slove Božom“**. No to, že **protokanonické texty, v ktorých to len tak prekypuje protirečieniami a falzifikátmi, si dokonca ešte nárokujú označenie „Božie slovo“, hraničí so schizofréniou!** Na s. 58 Däniken o Biblii pokračuje takto: *Nie je tu teda inšpirácia duchom a už vonkoncom nie Svätým Duchom. „Slovo Božie“ sa podarilo ako v balotáži – v tajnom hlasovaní s bielymi alebo čiernymi guľkami*. A Erich sa ďalej pýta a rozhorčuje takto: **Ako dlho si ešte budú myslieť** (predstaviteľia Cirkvi – I.K.), **že protirečenia a falzifikácie možno označovať za „želanie Boha“, „za blaho veriacich“, alebo za „inšpiráciu Duchom Svätým“?** To by snáď aj stačilo.

Tento „rozbeh“ Däniken na ďalších stránkach nielen udržuje, ale aj stupňuje. Neuveriteľným spôsobom diskutuje vzťah 1. a 2. (s. 60), ale aj 3. (s. 61) Božskej Osoby! Nasledujú Dänikenovi už vlastné „kritické“ (rozumej primitívne naivné), ledabole úvahy o dedičnom hriechu, Adamovi a Eve, rajskom hadovi, diablovej a **dobrotivom Bohu posadnutom infámiou** (čiže hanebnosťou, podlosťou – I.K.) (pozri s. 64 – 67). Dejiny spásy vníma Däniken ako **strašidelnú rozprávku s myšlienkami barbarského pohanstva** (s. 68). A na rad prichádza Ježiš. Najväčšie starosti má Däniken s tým, **do akej sekty chodil adolescent Kristus?** Pomaly ale pracuje na spochybnení Krista ako historickej osoby (s. 74).

Teraz uvediem pár poučení a exegetických „objavov“ majstra Dänikena: **Ján Krstiteľ je strhujúci a prefíkaný rečník a Ježiš je učennivý žiak v púšti, ktorý sa od kazateľa Jána učí metódy masovej psychológie** (s. 77). Däniken však nešetří ani apoštolov, lebo podľa

neho *to veru neboli nijaké neviniatka... Prinajmenšom štyria z nich boli tzv. muži dýky* (s. 78) a *Peter bol prešibaný chlapík* (s. 80).

Takže, čo bol Ježiš podľa Dänikena? *Ježiš bol zbožný muž, ale nie „Jednorodný Syn Boha“, bol politicky činný, ale nebol „Vykupiteľ“* (s. 81). Navyše je Kristus *jednoznačne narcista* (človek so zmyselnou záľubou v sebe samom – I.K.) (s. 85).

Potom príde na rad, samozrejme, nepoškvrnené počatie (s. 83) a Járove vynechávanie pamäti (s. 84). Däniken ale Ježišovi nedá pokoj a najradšej by ho prehlásil za nenormálneho. Podľa Dänikena *psychológia by na to dnes mohla uviesť pádne dôvody* (s. 88) a dokonca nasledujú jeho amatérske pokusy, ako to zdôvodniť i podľa Písma! (Mk 9, 38; Mk 7, 22 – 23; Mk 3, 21 – Ježiš vraj nepoznal svojich najbližších...). Staré ateistické príručky (prečítal som ich veru dosť) ďaleko zaostávajú aj pri Dänikenovom pohľade na nanebovstúpenie Krista, ale najmä v hľadani a možno i v počte zistených protirečení Nového zákona. Keď Däniken „odborne“ porovnáva texty Biblie s budhizmom, hinduizmom, atď. (s. 97 – 100), hneď som tušil, že príde k téme inkarnácie a reinkarnácie a potom k téme jemu najvlastnejšej: **vesmír**. Tu som profesionálne spozornel a ostal som v nemom úzase: **krkolomnejšie a hlúpejšie úvahy o Kristových inkarnáciách (a ich trvaní), o ich počte (od 680 miliónov po 3 400 miliónov!) na planétach (akých?) v medzigalaktickom vesmíre (Čo to je?! Netušil som, že medzi galaxie sa dá vopchať nejaký vesmír!?)** som snáď čítal iba u Dänikenovho konkurenta Clauda Vorilhona v knihe *Čo mi povedal mimozemšťan* [15]. Tieto Dänikenove pasáže odporúčam do pozornosti každému, kto si ešte stále vážne myslí, že Däniken je mysliteľ, osobnosť, spisovateľ literatúry faktu a dokonca vedec (nech si pozrie aspoň s. 101 – 102). Ešteže Däniken neprehlásí Krista za kozmonauta. V komickej polemike túto tézu „vyvracia“ jemu podobnému pomätencovi dr. Viacheslavovi Zajcevovi. Ale na s. 106 Däniken uzatvára, aby sme nedajbože na to nezabudli: **Ježiš nebol ani „Jednorodný Syn Boží“, ani „Vykupiteľ“, a jeho činy, kázne a učenie nepochádzajú z Božej inšpirácie.**

Potom sa „veriaci“ Erich opäť vracia k téme zjavení, zázrakov, uzdravení a pod. Posudzuje „**telepata**“ **pátra Pia** a na s. 122 – 161 sa nám popri Dänikenovi „teológovi“ predstavuje aj Däniken „psychológ i psychiater“, skrátka vşeodborník v antropológii aj medicíne! Däniken všetko zvláda suverénne, bez štipky neistoty a hanby. Hypnóza, sugescia, podvedomie, postmortálne a transcendentálne stavy – to všetko sú oblasti, kde sa Däniken pred laikom opäť sebaisto predvádza. Spomeňme si, že to bolo podobne aj v astronómii, paleontológii, archeológii či v pyramidológii, a hlavne pamätajme na to, čo sa za tým skrývalo: **Obrovská a hlboká prázdnota!** V závere knihy sa Däniken a jeho závery prezrádzajú v úplnej nahote.

Dňa 5. mája 1974 sa uskutočnil rozhovor Dänikena s „**grand old**

lady“ - veľtýňnou Jeane Dixonovou (!). Takže aj od nej (Jeane vraj predpovedala 11 rokov vopred smrť Johna F. Kennedyho!) dostal Erich potvrdenie svojich téz o návšteve MZC na našej Zemi, ale i ďalšie informácie. Napríklad také, že *UFO riadia ženy, že v krátkom čase objavíme planétu pri Jupiteri* (kde je?), atď. (s. 189 - 191). Na s. 192 sa asi Däniken (alebo prekladateľ?) nepresne vyjadril či preriekol, keď že hovorí: *Pre moju hypotézu o návšteve mimozemšťanov na zemeguli som vela informácii čerpal z mytológie*. Podľa mňa čerpal priamo z mýtov a nie iba z vedy o nich! Aj ďalej Däniken evidentne blúzni. Tára o *astrálnom tele a aure* (s. 193). Bonbónik pre fyzika sú „vedomosti“ a hlavne interpretácie tzv. **Kirlianovho efektu** (údajné zobrazenie už neexistujúcich, napr. amputovaných orgánov), s ktorým sa často oháňajú aj psychotronici, majúci hneď naporúdzi „vysvetľujúce“ pojmy ako napríklad *aura*, resp. *bioenergetické pole* (s. 194). „**Ducharína**“ tu už kulminuje a na scénu opäť prichádzajú staré triky ufomanov aj v podobe **konšpiračných teórií**. Ide napr. o zatajovanie zdrojov prečudesných informácií, lebo všetko je **Top Secret - Prísne tajné!** Asi aj preto iba *istý* fyzik z CERNu v Ženeve hovorí: *Nám sa tu začínajú nadzemské pomery. Registrujeme isté účinky, pokúšame sa určiť zákonitosti. Odpoveď na príčiny týchto účinkov nepoznáme. Tu sa možno začína svet duchov*. Samozrejme, že jedine takto a takáto „fyzika“ môže potvrdzovať svet duchov! Na ďalších stranách Däniken konečne vysvetľuje, prečo vôbec písal o zjaveniach: chce nám totiž k oficiálnym ponúknuť *alternatívne vysvetlenie*. Že aké? Tu je, a prosím teológov, aby sa poučili: *Zjavenie je vlastne iba prostriedok komunikácie medzi obrovsky vzdialenými svetmi a inteligenciami!* (s. 200). Alebo nám to dobrotivý Däniken povie aj inak, sofistikovanejšie: *Vznik našej inteligencie prostredníctvom MZC môže byť aj príčinou ozajstných zjavení* (s. 203). Na posledných stranách tohto gejzíru nepodložených tvrdení, ktorý mimochodom nikdy nevyšcháva, je to už ten Däniken, ako ho poznáme z iných kníh, kde svoje kozmické náboženstvo a nezmysly o návštevách MZC zdôvodňoval podľa „faktov“ z rôznych vedných disciplín. Teraz akoby toto zdôvodňovanie vyplývalo z teológie samej, resp. z jej neschopnosti zmocniť sa otázky zjavení.

Na s. 200 začína unúvať voľnými, ničím nepodloženými úvahami o existencii „starších“ slnečných sústav, ako je tá naša, o „starších“ inteligenciách, atď. Na s. 201 pokračuje, akoby bol ozaj jedným z *mimozemských akademikov*, o ktorých hovorí, lebo dokonale pozná celý ich *program osídlenia kozmu a riadených mutácií* a pod.! Dostane sa nám aj poučenia o *levitácii*, keď sa počas vízií osoby voľne vznášajú... (s. 207). Potom Däniken nepochopiteľne tvrdí čosi, čo protirečí jeho doterajšiemu tvrdeniu (t. j. že má dôkazy o návštevách MZC na Zemi). Na s. 208 totiž „vysvetľuje“, *prečo mimozemšťania na Zemi nezanechali po sebe nejaké prístroje a stopy!* Tvrdí, že by *zhrdzaveli, zničili by ich vojny, zemetrasenia alebo záplavy!!!* Tomu

sa ozaj nedá rozumieť... Dozvedáme sa tiež, prečo neurobili MZC žiadnu chybu v plánovaní svojich letov (s. 208). Možno ešte žasneme nad tým, **ako súvisí Leonardo Da Vinci a MZC** (s. 209 – 210) a dozvieme sa, **ako prišiel Niels Bohr na model atómu** (s. 211). Nakoniec asi upadneme do mdlôb, keď sa dozvieme o úžasnej Dänikenovej teórii sna a niečo o nositeľoch Nobelových cien: **Pre Nobelovky stačí**, podľa Ericha, iba **snívať, t. j. komunikovať s MZC a prebrať od nich nápad!** (s. 213). Ospravedlňujem sa čitateľom i Erichovi, ak som tieto jeho absurdnosti zle pochopil. Ale určite nám radí, že **sa musíme konečne zbaviť nezmyselnej myšlienky, že zjavenia sú náboženské privilegium** (s. 213). Ešteže sa ten Däniken každý deň modlí!

Je mlčanie zlato?

Vážnejšie ako celý tento Dänikenov blábol je tu však fakt mlčania. Predovšetkým by nemali mlčať kresťanskí vedci, ale ani predstavení cirkvi, ktorejkoľvek! Žiadalo by sa ozvať a vystríhať (nie zakázať!) veriacich pred nebezpečnou brakovou literatúrou zahalenou do kliše náboženských slov. Počuli sme nejaké výhrady voči tomuto fenoménu v našich kázňach, televíziách, rozhlasoch a konferenciách? Pretože toto mlčanie o niečom svedčí, alebo dokonca niečo potvrdzuje – **Qui tacet consentire videtur!** Ja som protesty nepočul nikde, ale žiaľ, počul som podobné duchariny, a to na miestach, kde by som to nikdy nečakať! Ospravedlňujem sa nepočetným svetlým výnimkám, ak vôbec existujú.

Či nie je prevažne nevedomosť sestrou, ak nie matkou zbytočného pochybovania a prvým vykročením k rôznym náhradám skutočnej viery (napríklad extrémistické sekty a rôzne „náboženstvá“ pod širokým dáždnikom hnutia New Age a pod.) **až smerom k ateizmu?** Myslím si teda, že množstvo reči okolo duchovnej obnovy nášho národa by mohlo a malo obsahovať aj určité usmernenia, orientáciu a zdravú propagáciu kritického myslenia pre našich veriacich. (Dávnejšie sa to malo konať v rámci KVD – Katolíckeho vzdelávania dospelých.) Kňazov a biskupov k tomu dokonca zaväzuje a vyzýva CIC (pozri Kánon 279, § 1 a 3). Ani teraz snáď ešte nie je neskoro!

Slovo na záver

Nemyslím si, že Däniken do Bratislavy „prišiel, uvidel a zvíťazil“, ale skôr, že **prišiel, uvidel** (hlavne čo všetko si môže dovoliť), **znova ľudí rutinérsky zmiatol a spokojne odišiel. Na vine nie je však on, ale my sami!**

Nemyslím si ani trochu, že som svojimi riadkami aspoň niektorých Dänikenovcov dostal do pochybností. Taký naivný nie som. Uvedomujem si totiž, že **B. Franklin** správne odhadol ten prečudesný paradox ľudskej psychiky, keď v súvislosti s medicínskymi šamanmi tvrdil, že

niet väčších podvodníkov, ako sú ľudoví liečitelia... okrem ich obetí.

To isté platí i o fanatických zástancoch nepodložených Dänikenových vízií. Okrem toho viem a stotožňujem sa s **A. Clarkom** v tom, že ... *jav UFO nehovorí absolútne nič o inteligencii niekde vo vesmíre, zato však ukazuje, aká je vzácna na Zemi*. Som si, žiaľ, vedomý aj skutočnosti, že *proti ľudskej hlúposti aj bohovia bojovali márne* (F. Schiller), ale i faktu, že *boj s ľudskou hlúpostou sa síce vyhrať nedá, ale zutekať z neho tiež nemôžeme, pretože by potom ľudská hlúposť zaplavila celý svet* (J. Werich). Aj **A. Einstein**, samozrejme, vedel o tvrdení, že *ľudská hlúposť a vesmír sú nekonečné*. Smutne, ale múdro však dodal, že iba o tom druhom nemá istotu! **Azda najpohodlnejšie by bolo nerobiť nič. To by však stačilo na úplné víťazstvo zla a lži.**

Takže aj preto som sa pokúsil o týchto pár úvah, ktoré som mohol vyjadriť iba vďaka tým, ktorí o tejto problematike popísali dokonca aj knihy (R. Story, P. Coll, M. Grün, Z. Kukul, R. a J. Malinovci, T. A. Ponorri, K. Pacner, V. Zamarovský, atď.) alebo aj príležitostné články a preklady (J. Kabelík, I. Krčméry, K. Kuchař, P. Pavel, V. Šolc, atď.).

Nekritickým Dänikenovým fanúšikom a nadšencom hypotézy UFO ešte v dobrom úmysle odporúčam neustále si pripomínať príslovie Východu, ktorým sa sovietsky astrofyzik prof. J. S. Šklovskij (dnes už nebohý) prekvapivo zaradil v otázke existencie MZC do skupiny rozvážnych skeptikov: **Ak dychtivo čakáš na svojho priateľa, nesmieš považovať ťlkot svojho srdca za dupot kopýt jeho koňa!** (povedané na sympóziu SETI v Talline v decembri 1981).

Literatúra

- [1] BALÁŽ, R: In: Acta curie episcopalis neosoliensis, 1991, č. 6/91.
- [2] CSONTOS, R: In: Katolícke noviny, č. 30/1990, s. 14; ibid. č. 31/1991, s. 11.
- [3] KUCHAR, K.: In: Lidé a Země, 1970, roč. 19, č. 6, s. 266.
- [4] JONÁŠ, E.: Satan. Nitra, Astra 1990.
- [5] JONÁŠ, E.: Nepoškrvnene počatá. Nitra, Astra 1990.
- [6] JONÁŠ, E.: Očistec. Nitra, Astra 1990.
- [7] STORY, R: Podvržene poselství bohů. Praha, Panorama 1983.
- [8] ŠOLC, V.: In: Lidé a Země, 1970, roč. 19, č. 8, s. 356.
- [9] von DANIKEN, E.: Oči sfingy. Bratislava, Obzor 1991.
- [10] von DANIKEN, E.: Zjavenia. Bratislava, Práca 1992.
- [11] von DANIKEN, E.: Prorok minulosti. Bratislava, Remedium 1994.
- [12] von DANIKEN, E.: Dôkazy. Bratislava, Remedium 1994.
- [13] von DANIKEN, E.: Boli bohovia na zemi? Bratislava, Remedium 1995.
- [14] von DANIKEN, E.: Po stopách všemocných. Bratislava, Slovenský spisovateľ 1995.

- [15] VORILHON, C.: Čo mi povedal mimozemšťan. Natanjoga 1992.
- [16] ZAMAROVSKÝ, V.: Jejich veličenstva pyramidy. Praha, Československý spisovateľ 1986.

RNDr. Igor Kapišinský, CSc., bývalý pracovník Astronomického ústavu SAV. Pre svoju nepoddajnú povahu musel po dosiahnutí dôchodkového veku AÚ SAV opustiť a podľa vlastných slov sa stal „astrofyzikom v.v.“. Zomrel náhle v septembri 2014. Jeho nekrológ prinášame na inom mieste nášho časopisu.

ETIKA VEDY (VEDOTECHNIKY) V KONTEXTE HIGH-TECH SPOLOČNOSTI

Marián Bednár

Abstrakt. Autor načrtáva problematiku vedy a techniky (technológie), ktorá sa prejavuje v dnešnej informačnej high-tech spoločnosti ako komplexný fenomén vedotechniky. Nastoľuje otázky prieniku a prelínania medzi etikou a vedotechnikou, ktoré sú v súčasnej dobe nanajvyšš aktuálne. Práve preto formovanie sa etiky vedy (vedotechniky) ako samostatnej vedeckej disciplíny a subdisciplíny aplikovanej etiky je autorom predstavené ako možná odpoveď na to, ako porozumieť high-tech pokroku, identifikovať etické riziká, interpretovať relevantné etické pozície a ako aplikovať morálne postoje a hodnoty dobra do vedotechniky.

Abstract. The Ethics of science (technoscience) in the context of high-tech society. Author outlines the issue of science and technique (technology), manifested as complex phenomenon of technoscience in our contemporary information and high-tech society. The very actual questions of intersection and intermingling between ethics and technoscience are tackled here. Therefore, constituting of ethics of science (technoscience), as independent scientific discipline and sub discipline of applied ethics, is introduced as potential answer how to understand the high-tech advance, to identify the ethical risks, to interpret the relevant ethical issue and how to apply the moral attitudes and values of goodness into technoscience.

Úvod

Veda a technológie sú v centre pozornosti súčasného človeka. Či chceme alebo nechceme, rýchly vedecko-technický pokrok a jeho výdobytky ovplyvňujú každodenný život ľudí. Nevieme si bez nich už ani predstaviť svoj život a fungovanie v ňom (napr. počítač, internet, mobil, auto, elektronické služby a iné). Naša informačná spoločnosť denne produkuje a kumuluje množstvo informácií, ktoré vytvárajú komplikované a komplexné systémy. Pred dnešnou vedou a technológiou stoja mnohé výzvy (napr. génové manipulácie, globálne otepľovanie a zmeny, ekologická problematika, vojenský výskum a iné). Každý vedný odbor rieši množstvo svojich problémov, ktorých výstupy sa dať použiť v ekonomickej oblasti a v spoločnosti.

Keďže *techné* už nemá minimálny vplyv na *polis*, ako to bolo v anti-ke, práve naopak, je jej stredobodom, je preto dôležité položiť si niekoľko otázok: „Ako dnes chápeme vedu? Aké je miesto etiky vo vede? Existuje konflikt medzi etikou a vedou? Ide s rozvojom vedy a technológií aj rozvoj etického chápania ľudí? Ako etika na to všetko reaguje? Má súčasná vedotechnika iba pozitívny vplyv na ekonomiku a spoločnosť?“. Otázok je mnoho, a preto odpovede na ne hľadá a formuluje etika vedy (etika vedotechniky).

V tejto štúdií iba načrtneme komplexnú problematiku prelínania etiky a vedy a ich spoločných prienikov. Predstavíme aj konštituovanie etiky vedy ako samostatnej vednej disciplíny v historickom kontexte.

Periodizácia – historický kontext

Historickou reflexiou sa môžeme zaoberať v dvoch kontextoch: širšom a užšom. Širší kontext obsahuje dejinný vývoj ľudskej činnosti vo vede a technike od najstarších čias až po súčasnosť. Prechádza cez štádiá nástrojovej techniky industriálnej a postindustriálnej [25, s. 16 - 37], resp. zahŕňa agrárnu, industriálnu a informačnú epochu [26]. V týchto jednotlivých obdobiach môžeme analyzovať a rozpoznávať etické súvislosti a kontexty. Kvôli tejto rozsiahlosti sa sústredíme na užší kontext, ktorý zapadá do 19. - 20. storočia (21. storočia), teda obdobia modernej vedy a techniky, formujúcej sa na pozadí prudkého industriálneho a potom informačného rozvoja. Práve tu sa ozrejmuje vzťah etiky vedy (vedeckého poznávania) a jej problémov, bližšie špecifikuje formovanie etiky vedy aj ako vednej disciplíny. Predstavíme tu štyri obdobia:

I. Nesystematické

Do polovice 20. storočia sa etickými problémami vedeckého poznávania nezaoberalo systematicky. Neboli kriticky hodnotené ani analyzované. Hodnotenie bolo len dobrovoľné, v rovine voľných úvah, resp. zachádzalo do moralizovania. Týkalo sa to väčšinou iba vedy ako celku a nie konkrétneho konania vedca. Vedecké poznávanie sa vo všeobecnosti chápalo ako morálne dobré. V období industrializácie prevládalo očarovanie z výdobytkov vedy a techniky, až pomaly rojčenie, že veda vyrieši každý problém, „spasí“ človeka a ľudstvo. Mnohí snívali o tom, ako veda a technika zmení celý svet a život človeka [1, 11, 27].

II. Rozvojové

Udalosťou, ktorá znamenala zlom vo vnímaní potreby a nevyhnutnosti etiky i spoločenskej zodpovednosti vedca, bolo americké použitie atómových bômb v japonských mestách Hirošima a Nagasaki (1945). Reakcie vedcov neboli jednoznačné. Niektorí to schvaľovali, iní boli proti, niektorí cítili pocity viny, že svojím výskumom prispeli k zničeniu nevinných ľudí [9]. Práve táto udalosť, následný pocit viny vedcov, resp. „vina vedy“, zmenili veľmi veľa v samotnej vede, v jej vnímaní spoločnosti i potrebe etiky vo vedeckom poznávaní (napr. snaha vedcov za mier a odzbrojenie). So stále rastúcou váhou spoločenskej zodpovednosti vedcov sa rozvíjalo aj ekologické hnutie (od 60. rokov), ktoré upozorňovalo na problematiku životného prostredia a jej urgentnosť. Podarilo sa aktivizovať verejnú mienku a začať mierniť niektoré dopady a postupne meniť mnohé vplyvy vo vedecko-technickom pokroku.

III. Nové horizonty

Od začiatku 70. rokov sa pred etikou vo vede otvárajú nové horizonty. Vzrastá nielen potreba skúmať eticky, ale aj množstvo výskumov v oblasti etiky vedy, šírka jej problematiky a novosť prístupov. Etické problémy vedy sú čoraz ostrejšie a konkrétnejšie načrtnuté. Etické a spoločenské sebauvedomenie vedca už nie je iba doplnkovým komponentom, ale stáva sa nevyhnutnou súčasťou profesie. Vzniká mnoho fundovaných odborných časopisov¹. Tieto nové horizonty otvára výskum v génomom inžinierstve, rozvoj biotechnológií, revolúcia v bioelektronických systémoch „človek – stroj“, pokusy o vytvorenie „umelej inteligencie“ (AI). Počítačová revolúcia v oblasti mikroelektroniky, informatiky a kybernetiky nastoľuje mnoho kontroverzných otázok a morálnych dilem.

IV. Vedotechnické

Posledných dvadsať rokov badáme, že koncept vedotechniky (fúzie vedy a techniky) sa stáva centrálnym pojmom v reflexiách o vede, technike, technológiách. Zaoberalo a zaoberá sa ním mnoho historikov, sociológov a filozofov vedy². Skúmajú a analyzujú vedotechniku (vedu a techniku) z rôznych uhlov a pohľadov, identifikujú jej špecifické znaky, ktoré ju odlišujú od „klasickej“ vedy a techniky. Interpretujú aj dôsledky a dopady na kultúru a spoločnosť. Spresňujú interakcie vedotechniky s ekonomikou, peniazmi, mocou a politikou. Uvádzajú pozitívne, ale aj negatívne hodnotenia, resp. desivé vízie o kyborgizácii človeka a futuristickej technokratizácii sveta a prírody [17].

Slovenské prostredie

V tomto historickom náčrte sa ešte pozrime na aktuálny stav, v akom sa nachádza etika vedy v slovenskom prostredí. Etika vedy ako profilujúca sa špecifická vedná disciplína je na Slovensku zatiaľ iba v procese rozvoja. Obsahuje široké spektrum problémov, ktoré vyžadujú analyticko-syntetický pohľad. Preto neexistuje zatiaľ rozpracovaný komplexný pohľad na danú problematiku. Absentuje časopis, ktorý by sa venoval tejto oblasti a takisto aj relevantné publikácie³. Výnimku tvorí monografia *Filozofia techniky* od Ľ. Stekauerovej [25]. Neexistujú zatiaľ etici, ktorí by sa špecializovali na problematiku etiky vedy (vedotechniky)⁴. Súvisí to aj so stavom slovenskej vedy a etiky, ktorá je značne personál-

¹ Napr. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics*, *The Journal of Value Inquiry*, *Theoretical Medicine and Bioethics* a iné.

² Odporúčame preštudovať diela autorov [7, 8, 10, 20, 28]. Aktuálnej problematike vedotechniky je venované monotematické číslo [22].

³ V Českej republike vyšla v roku 2010 publikácia [3].

⁴ Inšpiráciou môžu byť pre nás práce slovenského filozofa doc. Karabu, ktorý sa venuje vzťahu vedy a viery, vzťahu prírodných vied a teológie, či teórii vedy [12-16].

ne a finančne poddimenzovaná. Takýto stav má potom vplyv aj na kvalitu robených výstupov. Väčšina slovenských vedeckých pracovníkov sa zameriava na problematiku etiky v biomedicínskych a lekárske vedách (bioetická oblasť). Je pravda, že daná problematika je aktuálna a nevyhnutná, ale na druhej strane celé vedecké bádanie neprebíha iba v tejto oblasti. Dlhú tradíciu vedeckého bádania majú v slovenskom prostredí aj iné vedy, napr. prírodné vedy (biológia, ekológia, fyzika, chémia, geografia, informatika, matematika), či spektrum spoločenských a technických vied. Aj v týchto vedných odboroch sa vedkyne/vedci vo svojej práci stretávajú s etickými problémami a dilemami. Aj tu mnohí stoja pred naliehavými výzvami dnešných čias. Nevieme, s akými etickými problémami sa stretáva vedecké bádanie v rámci prírodných, spoločenských, technických vied na Slovensku. Táto oblasť etického skúmania je veľmi zanedbaná. Nebolo by vhodné redukovať celú etickú problematiku vedy iba na oblasť bioetiky, resp. lekárskej etiky. Práve kvôli tomu má syntéza etiky vedy aj z iných vied v slovenskom prostredí nezanedbateľnú úlohu.

Charakteristika a predmet

Charakterizovať etiku vedy, ktorá je príznačná svojou komplexnosťou, nie je možné bez niektorých východísk. Hlavným východiskom je súčasná kvalitatívna jedinečnosť v dejinnom vývoji vedy (vedecko-technického pokroku). Vplyv vedcov na vedecký výskum (napr. klonovanie, neuroenhancement, umelá inteligencia), vplyv politikov a súkromných investorov (napr. biologické zbrane, stealth technológie, vojenský komplex), či dôsledky výskumu na biosféru a ľudstvo (napr. elektromagnetický smog, atómová hrozba, znečisťovanie prírody) sú rozsiahle, jedinečné a globálne. Akákoľvek chyba môže znamenať pre ľudstvo prinajmenšom riziko alebo aj katastrofu. Ďalším nie menej dôležitým východiskom bude skúmanie vedy⁵ a techniky⁶ v celom kontexte interných a externých vzťahov. Na túto špecifickosť, aktuálnosť a perspektívy poukazuje aj súčasný proces zliatia (fúzie) vedy a techniky do fenoménu, ktorý mnohí nazývajú *vedotechnika*⁷.

Jedna z definícií by mohla predstaviť etiku vedy⁸ ako formujúcu sa vedeckú disciplínu, ktorá sa zaoberá vzťahom etiky a vedy, resp. reflektuje, aké miesto má etika vo vede a vedeckom bádani. Skúma princípy, ktorými sa riadi vedkyňa/vedec pri svojej poznávacej, výskumnej čin-

⁵ Teóriu vývoja vedy a vedeckou paradigmou sa zaoberá [19].

⁶ Odporúčame preštudovať [25]. Autorka v nej podáva pokus o hodnotovú reflexiu techniky. Zaoberá sa vzťahmi medzi techné, technikou, technológiou; poukazuje na základné pozície vo filozofii techniky a podáva technoaxiológiu.

⁷ Podrobne sa týmto fenoménom zaoberajú kultúrne štúdie, feministické štúdie, štúdie technology assesmentu a štúdie filozofie/sociológie/histórie vedy.

⁸ Podrobne sa problematikou etiky vedy zaoberá bioetik David Resnik z USA [23].

nosti, a taktiež ako koná vo vnútri vedeckého spoločenstva, i aké má interakcie so spoločnosťou.

Cieľom etiky vedy je podľa Frolova a Judina [6, s. 255]:

- a) odhaliť a jasne formulovať etické problémy a protirečenia vznikajúce vo vedeckej činnosti;
- b) odhaliť sociálne zdroje a korene týchto problémov;
- c) kriticky analyzovať a zdôvodniť etické normy, ktorými sa vedci reálne riadia;
- d) kriticky analyzovať etický obsah, ktorý je vo vedeckej činnosti prítomný v empirickom materiáli.

Etika vedy ako nová oblasť výskumov sa nevyvíja osamotene, ale v úzkom kontakte s inými oblasťami vedy o vede (napr. filozofia vedy, sociológia vedy, história vedy, metodológia vedy, teória vedy). Využíva nimi rozpracované pojmy a metódy. Nemá preto zmysel nanovo konštruovať problémovú oblasť etiky vedy, lebo sa reálne utvorila a utvára. Predmetom skúmania etiky vedy je štruktúra vedeckej činnosti skúmaná pod špecifickým zorným uhlom (obsah, význam, zameranie vedeckej činnosti, poznávací vzťah, konkrétny bádateľ...). Etika vedy je zo svojej podstaty interdisciplinárnou, lebo etická reflexia sa deje v jednotlivých vedných odboroch, ktoré sú rôzne (technické, spoločenské, prírodné vedy a iné). Na druhej strane etika vedy ako samostatná disciplína komunikuje s ekonómiou, politológiou, sociológiou, etikou, filozofiou a inými [23, s. 31 – 47].

Problematické ostáva zaradenie etiky vedy ako vedného odboru. Niektorí autori ju zaraďujú ako jednu z aplikovaných etík pod profesijnú etiku, respektíve ako riešenie dvoch aspektov: profesijného (etika vedca) a vedeckého (etika vedy). Špeciálne je vyčlenená aj etika techniky, oddelená od etiky vedy a tvoriaca inú skupinu [5, s. 57]. Tvrďíme však, že etika vedy nemôže byť na jednej strane metavedná disciplína (nie je iba abstraktná, ale je neoddeliteľná od konkrétneho vedeckého poznania) a na druhej strane iba považovaná za aplikovanú oblasť poznania (obsahuje širší význam ako nevyhnutného a trvalého komponentu akéhokoľvek vedeckého odboru). Tézou pre toto tvrdenie je, že sociálne, hodnotové a etické problémy nie sú ničím vonkajším, čo sprevádza hľadanie pravdy, resp. má význam iba pri technologickej aplikácii hotových vedeckých poznatkov. Tieto problémy tvoria vnútornú štruktúru vedy, sú jej nevyhnutnou súčasťou a podmienkou myslenia vôbec [6, s. 10 – 11].

Dôležitou charakteristikou etiky vedy je aj jej postupná inštitucionalizácia, ktorá sa deje v jednotlivých výskumných inštitútoch. Forma môže byť rôzna, najčastejšie ide o vytvorenie etického kódexu inštitúcie a jeho následnú implikáciu⁹.

⁹ Názorným príkladom je [4, 18], ktoré vytvorila Európska komisia v roku 2006. Obsahujú zásady platné v európskom priestore, ktoré stanovujú úlohy, povinnosti, nároky a práva výskumných pracovníkov, zamestnávateľov, výskumných organizácií a investorov financujúcich výskum.

V súčasnosti sa stále viac do popredia dostáva pojem vedotechniky a jej etiky¹⁰. Vedotechnika znamená fúziu vedy a techniky (technológií) a pre mnohých autorov je novou érou a zlomovou epochou. Je charakterizovaná epistemologickými, ontologickými, sociálno-materiálnymi zmenami, ktoré spôsobujú radikálny sociálno-ekonomický prevrat v štruktúre súčasnej spoločnosti [7, 8]. Nová techno-racionalita [20] post-humánnej high-tech mentality charakterizuje kultúru „západných“ spoločností. Ide o reštrukturalizáciu a budovanie nového poriadku v ľudskej histórii (*new world order*) [29]. Etické riziká a problémy predstavuje práve systematické zblížovanie a prelínanie vedotechniky, spoločnosti, ekonomiky, politiky, zábavy a vojenského komplexu [28].

Metodologické východiská

Etika vedy čerpá metodologicky z východísk, ktoré jej ponúkajú sociológia/história/filozofia/metodológia/teória vedy. Práve tieto vedné disciplíny skúmajú fenomén „vedy“ zo svojich rôznych uhlov pohľadu. Etika vedy preberá a reflektuje ich prístupy, rozpracované východiská a metódy. Východiskovým bodom je exaktná realita (skúsenosť, fakt), ktorú tvorí konkrétne konanie či skutok. Vyhneme sa tak nezmyselným rožčeniam z hypotéz, ktoré nie sú alebo ani nikdy nebudú skutočnosťami. K faktom je potrebné pristúpiť bez nejakých morálnych predsudkov. Exaktná realita sa podrobuje kritickej reflexii, kde pristupujú intelektuálne postupy a filtre, teoretické koncepty, subjektívne vplyvy, hodnotové zataženia. Výsledkom má byť etický súd (úsudok), ktorý nekonečí iba vo fáze vyrieknutia (artikulácie), ale smeruje k akcii, ku konaniu, a tým je následne aplikovaný do praxe. Taktó ostane etika vedy metodologicky ukotvená ako v reálnej praxi a pre prax, tak aj ostane teoreticky vysoko fundovaná.

Vyčerpávajúce diškurzy o etických otázkach vo vede nestačia na rozpracovanie etiky vedy ako špeciálnej oblasti bádania. Príčinou je deformácia charakteru diškurzov: diskutujúci iba nominálne vypočítavajú svoje stanoviská, jednoducho ich formulujú, vyjadrujú isté emocionálne súdy a hodnotenia, držia sa svojich protichodných postojov bez nejakej zmysluplnej a vedeckej argumentácie. Iba takýto prístup dnes nestačí. Preto etika vedy používa svoju metodológiu, ktorá prebieha v piatich krokoch [6, s. 254 – 255]:

1. Zber empirického materiálu – hľadajú sa a zozbierajú sa všetky dostupné dáta, fakty a informácie o probléme. Nástroje môžu byť kvantitatívne (napr. štatistické, exaktné, dotazníky...) alebo kvalitatívne (napr. rozhovor, konzultácia, audit...).
2. Identifikácia etických problémov – v takto zozbieranom empirickom materiáli, ktorý je rozsiahleho a rozmanitého druhu, identifikujeme

¹⁰ V anglickom origináli hovoríme o *technoscience* (vedotechnika alebo technoveda) a *ethics of technoscience* (etike vedotechniky).

etické problémy a riziká. Odhalíme a jasne formulujeme etické problémy a protirečenia.

3. Kritická analýza - nestačí len identifikovať etický problém, ale je nevyhnutné prejsť k obsahovej kritickej analýze jednotlivých stanovísk a protirečení. Analyzujeme, zovšeobecňujeme, oddeľujeme, hľadáme súvislosti a zákonitosti. Používame dostupné vedecké metódy, aby sme materiál podrobili kritike.
4. Odhaľovanie sociálnych zdrojov a koreňov - v danom empirickom materiáli odhaľujeme aj sociálne zdroje a korene etických problémov v širších súvislostiach (napr. spoločenské príčiny, dopady, procesy, zodpovednosť subjektov...).
5. Interdisciplinárny prístup - nevyhnutná je interdisciplinarita a pomoc aj iných vedných odborov, ktoré pomáhajú fundovanejšie analyzovať empirický materiál, môžeme čerpať ich skúsenosti, prístupy, teoretické východiská, metodológie a iné.

Tematizácia

Pre hlbšie pochopenie etiky vedy bude potrebné aspoň v krátkosti načrtnúť obsahovú štruktúru (jedna z mnohých) danej problematiky a stanoviť horizont otázok, ktoré si kladie. Z tohto dôvodu by sme ju mohli tematizovať do desiatich na seba systematicky nadväzujúcich celkov:

Úvod do etiky vedy: Techné, technika, technológia

Nevyhnutným východiskom je identifikácia a následná analýza vzťahov medzi *techné*, technikou a technológiou, ktoré prebiehajú v dejinnom kontexte. Pre bližšie chápanie je nutné charakterizovať aj jednotlivé štádiá vedecko-technického rozvoja: nástrojová technika, industriálne a postindustriálne štádium [25]. Túto mozaiku dopĺňa aj identifikácia znakov agrárnej, priemyselnej a informačnej spoločnosti, ako jednotlivých epoch v rozvoji ľudstva [26].

Vedecký pokrok a „revolúcia“ u T. Kuhna

Zlomovým momentom vo vnímaní vedy a vedeckého pokroku je koncepcia teórie vývoja vedy u T. Kuhna [19], ktorý je presvedčený o nesprávnosti tradičných (kumulativistických) koncepcií vedeckého pokroku [13]. T. Kuhn chápe vedecký pokrok ako revolučnú zmenu. Definuje centrálny pojem „paradigma“ a charakterizuje jednotlivé fázy vývoja vedy: „kríza - revolúcia - normálna veda“. Analyzuje vplyv a úlohu anomálií vo vedeckom výskume. Popisuje rozdiel medzi predparadigmatickým a paradigmatickým obdobím vedy.

Kritická sebareflexia techniky (vedy)

Kritická sebareflexia techniky a vedy pomáha skúmať, ako vplývajú na celé spektrum prírodných a sociálnych procesov. Jednotlivé pozí-

cie vedcov, vedeckej komunity či spoločnosti často oscilujú medzi dvoma extrémami: technofíliou a technofóbiou. Na základe dejinnej rekonštrukcie filozofického prístupu k technike je potrebné predstaviť päť pozícií, ktoré sa vymedzujú voči technike: ontologickú, antropologickú, analytickú, religióznu a technocentrickú [25, s. 43 – 68].

Hodnotové aspekty techniky (vedy)

Na techniku (vedu) je nazerané pod zorným uhlom hodnôt. Tento axiologický aspekt je dôležitý pri analýze technocentrického optimizmu, ktorý v technike a vede (vedotechnike) vidí riešenie všetkých problémov ľudstva, istú záchranu a „spásu“. Digitálny človek sa upol na vedotechniku a jej kultúru a zabúda na svoje prírodné korene. Bariérou zrýchlenej technizácie môže byť prírodná stratégia. Práve tu sa môžeme pýtať, ako je potrebné hodnotiť techniku a vedu v sociálnom kontexte a aká je morálna relevantnosť vedy (techniky) v prírodnej stratégii.

Systémovo-historický prístup k vede

Problematika etickosti vedy sa skúma v dejinnom kontexte často protirečivých vnútorných a vonkajších komplexných súvislostí (nie jednoduchých algoritmov). Analyzuje sa kontext sociálnych, filozofických, hodnotových, individuálnych, politických faktorov, ktoré ovplyvňujú vedu, a naopak aj samotná veda ich tiež ovplyvňuje. Nevyhnutným prístupom a predpokladom je interdisciplinarita.

Vedecké poznanie a hodnoty

Dôležitým krokom je analýza vzťahu medzi vedeckým poznávaním a hodnotami, t. j. hľadanie epistemologicko-axiologických súvislostí. Je potrebné sa pýtať, ako sa uskutočňuje poznávanie, resp. kto je subjekt a objekt vedeckého výskumu. Je potrebné analyzovať hodnotové zaťaženie (zafarbenie) vedy, výskumu a poznávania. Ozrejenie vzťahu medzi poznatkom (informáciou) a hodnotou je v dnešnej stále viac virtuálnej spoločnosti, ktorá smeruje k abstrakcii, neutralite a indiferencii, nevyhnutnosťou [21].

Názory na vzťah vedy a etiky

Stále viac vedcov a mysliteľov sa zaoberá vzájomným vzťahom a interakciou medzi etikou a vedou, resp. morálnou (etickou) relevantnosťou vedy (techniky). Vedú sa diskusie o tom, či veda je vždy iba morálne dobrá, resp. neutrálna, či je hodnotovo zaťažená, aká je subjektívna vina a zodpovednosť vedcov a vedy vo všeobecnosti.

Zlom vo vnímaní a morálne dilemy

Zlom vo vnímaní novodobej vedy vedcami aj verejnosťou sa udial po použití atómovej bomby americkou armádou v Hirošime a Nagasaki v roku 1945. Mnohí z vtedajších atómových a kvantových fyzikov

pocitovali „pocity viny“ [9]. Vznikali mnohé iniciatívy agitujúce proti zbrojeniu a naštartovali sa snahy o spoločenskú zodpovednosť a mravné konanie vedcov voči spoločnosti, prírode a ľudstvu. Aj v súčasnosti sa nastoľujú mnohé nové morálne dilemy, ktoré súvisia s vedeckým výskumom.

Etika vedy – nová oblasť výskumov

V historickom kontexte „studenej vojny“ sa formuje etika vedy ako špeciálna samostatná vedecká disciplína. Zaraďuje sa ako subdisciplína aplikovanej etiky do štruktúry aplikovaných etík, kde postupne formuje a artikuluje svoj obsah, ciele a metodológiu. Poukazuje na mnohé nové oblasti výskumov, kde sa snaží identifikovať a zároveň analyzovať etických problematiku.

Vedotechnika a jej etika

Analýza aktuálneho fenoménu vedotechniky, ako radikálne novej kvalitatívnej epochy v dejinách ľudstva, je stále častejšie predmetom reflexií mnohých autorov. Je preto dôležité vedieť koncipovať vedotechniku a jej znaky, a taktiež etiku, ktorá sa systematicky a sofistikovane stáva každodennou realitou v našich životoch.

Aktuálne výzvy a problémy

Súčasná etika vedy (vedotechniky) má svoje aktuálne okruhy problémov, ktoré rezonujú tým, že stále pretrvávajú, alebo sú aj obnovené či nové v inej kvalite. Predstavíme niekoľko z nich.

Prvým okruhom je problematika slobody skúmania. Diskutuje sa, či vedec má právo na slobodu skúmania, resp. či a čím je limitovaná a determinovaná. Či etika, spoločenská zodpovednosť a regulatívy nekladú prekážky slobodnému skúmaniu. Nastoľujú sa otázky, či vedec nemá ostať nezávislý a robiť výskum naplno bez obmedzení. Pre kritiku môžeme načrtnúť, čo to znamená byť nezávislý. Od koho a čoho? Dokáže byť človek nezávislý od niekoho, kto mu dáva peniaze na výskum? Má sa chápať táto sloboda skúmania absolútne? Sú spoločenská zodpovednosť a sloboda naozaj v konflikte? Dokážu sa mnohí vedci a inštitúcie samoregulovať a samoreflektovať, považujúc morálku za vnútornú súčasť svojej štruktúry (inteligencie)? Tragickým extrémom slobody skúmania boli napríklad neľudské biologické a psychiatrické pokusy nacistických lekárov na väzňoch, deťoch, mentálne postihnutých, tehotných ženách [24].

Nie menej závažným okruhom je abstrakcia poznávacieho vzťahu, ktorý úzko súvisí so slobodou skúmania. V súčasnosti je tento okruh ešte aktuálnejší, lebo úzko súvisí s existenciou a využívaním elektronických a internetových zdrojov. Mnohí zástancovia abstrakcie tvrdia, že informácie sú neutrálne a voľne dostupné vo virtuálnom priestore (napr. web). Nevedia, aké boli príčiny, motivácie, procesy, postupy

a dôsledky týchto informácií. Túto oblasť skúma etika informácií (*information ethics*)¹¹, ktorá je veľmi progresívnou disciplínou. Možno len pripomenúť, že vedecké poznávanie nevzniklo a nevzniká samo od seba, ani sa samo od seba nehromadí. Informácie a poznatky produkujú iba konkrétni ľudia – vedci, konkrétne vedecké kolektívy.

Širokým okruhom je komplexnosť vzťahu medzi vedou a politikou, ktorý sa konkretizuje v tom, ako peniaze a moc vplývajú na prácu vedca, resp. vedeckého kolektívu. O vplyve peňazí a moci je veľmi veľa polemík. Stačí, ak vyjdeme zo správania v mikrosvete univerzít a výskumných pracovísk a analogicky to aplikujeme na makrosvet politiky a „veľkej“ vedy. V slovenskom prostredí sú vedci, vedecké kolektívy, veda ako celok silne finančne poddimenzovaní. O minimálne finančné prostriedky prebieha tvrdý konkurenčný grantový boj. Akokoľvek geniálne a inovatívne myšlienky, ktoré nemajú finančný stimul v podobe grantov, sa neuskutočnia a vedci od nich potom upúšťajú. Uskutočňuje sa len taký druh výskumu, na aký sa dávajú prioritne peniaze. Je potrebné si uvedomiť, že v našom slovenskom prostredí ide „len“ o pár stovák až tisícov eur. Myslíme si a nazdávame sa, že vo „veľkej“ vede (nanotechnológie, biotechnológie, vojenské výskumy, informačné a spravodajské výskumy a iné), kde ide o desiatky miliónov eur či dolárov a sú strategicky dôležité, je to inak?

Problematika *new world order*, ktorá úzko súvisí s vplyvom peňazí a kumulácie moci, vplyvom politiky na vedu a vedcov, je takisto veľmi dôležitá a aktuálna. Nespomíname ju ako nejakú konšpiračnú teóriu, ale ako relevantný koncept, ktorý mnohí autori prezentujú. Charakterizovaný je radikálnymi zmenami, znakmi a symbolmi, ktoré môžeme pozorovať v každodennom živote, nielen vo vede a technike (aj v hudbe, umení). Práve kvôli tomu sa môžeme pýtať, či tento stav sa vyvíja iba náhodne, alebo niekomu a pre niečo slúži, resp. je za tým niekto, kto ho strategicky a systematicky plánuje a uskutočňuje (centralizácia, kontrola, unifikácia a iné). Názory na danú problematiku sú rôzne, a preto je na každom z nás, aby tieto zmeny a znamenia kriticky skúmal.

Záver

Dnešná spoločnosť a ľudia v nej vstúpili do procesu transformácie spoločnosti na informačnú, do procesu kvalitatívnej a hlbokej zmeny a premeny. Všetko okolo nás aj my sami sa meníme. K poznávaniu a chápaniu týchto javov a procesov nás privádza aj hlbšie štúdium etiky vedy a jej problematiky, ktorú sme sa pokúsili načrtnúť. Ako konať v tejto situácii, na ktoré stanovisko sa postaviť? Je potrebné prepadnúť technofóbiu a všade iba vidieť monštruóznou dehumanizujúcu moc vedo-

¹¹ Pre hlbšie oboznámenie sa s problematikou odporúčame časopis *Ethics and Information Technology*. Na globálnu informačnú etiku a jej budúci výskum poukazujú [2].

techniky a východisko vidieť iba v návrate do „jaskyne“, alebo nechať sa strhnúť rojčivými tendenciami technooptimistov a technofílie, hľadať svätý grál vedy, ktorá rozrieši každý problém, zastaví starnutie a smrť, či „spasí“ človeka? Myslíme si, že obidve pozície sú utopické a nerealistické. Odpoveďou môže byť vyvážená schopnosť na jednej strane pochopiť možnosti nových technológií, ktoré majú slúžiť človeku a na druhej strane nestratiť zmysel humánosti a ľudskej existencie v tomto technologickom svete, kde stále môžeme obdivovať krásu prírody, ktorej sa nič nevyrovná. Iba budúcnosť ukáže, ktorá z ciest bola tá pravá a viedla človeka nielen cestou väčšieho vedeckého pokroku, ale aj hlbšej morálnosti.

Literatúra

- [1] BERNAL, J. D.: *The World, the Flesh and the Devil. An Enquiry into the Future of the Three Enemies of the Rational Soul*. New York 1929.
- [2] CARBO, T. – SMITH, M. M.: Global information ethics: Intercultural perspectives on past and future research. In: *Journal of the American Society for Information Science and Technology*. 2008, 7, s. 1111 – 1123.
- [3] DROZENOVÁ, W. et al.: *Etika vedy v Českej republike: od historických kořenů k současné bioetice*. Praha, Filosofia 2010.
- [4] *Európska charta výskumných pracovníkov*. Európska komisia, Brusel 2010.
- [5] FOBEL, P.: Súčasný diskurz v aplikovanej etike. In: Fobelová, D. (ed.): *Aplikované etiky v kontextoch súčasnosti*. Banská Bystrica, FHV UMB 2005, s. 55 – 71.
- [6] FROLOV, I. T. – JUDIN, B. G.: *Etika vedy. Problémy a diskusie*. Bratislava, Pravda 1989.
- [7] HARAWAY, D.: A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: Haraway, D. (ed.): *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. New York, Routledge 1991, s. 149 – 181.
- [8] HARAWAY, D.: *Modest_Witness@Second_Millennium. FemaleMan©_Meets_OncoMouse™. Feminism and Technoscience*. New York, Routledge 1997.
- [9] HEISENBERG, W.: *Část a celek*. Olomouc, Votobia 1997.
- [10] HOTTOIS, G.: *Le signe et la technique. La philosophie à l'épreuve de la technique*. Paris, Aubier 1984.
- [11] HUXLEY, A.: *Konec civilizace [brave new world]*. Praha, MAŤA 2011.
- [12] KARABA, M.: Sociologický obrat vo filozofii vedy. In: *Studia Aloisiana*. 2011, 2, s. 45 – 57.
- [13] KARABA, M.: Teórie vedeckého pokroku – evolúcia alebo revolúcia? In: *RaN*. 2008, 1, s. 49 – 59.
- [14] KARABA, M.: Vedecký pokrok a jeho zdroje v koncepcii T. S. Kuhna. In: *Studia Aloisiana*. 2008, s. 127 – 139.
- [15] KARABA, M.: Vzťah teórie a pozorovania v paradigmatickom prístupe T. S. Kuhna. In: *Studia Aloisiana*. 2007, s. 153 – 165.
- [16] KARABA, M.: Vybrané koncepcie evolučného prístupu k teórii vedy. In: *Studia Aloisiana*. 2011, 3, s. 35 – 46.

- [17] KASTENHOFER, K. – SCHWARZ, A.: Probing technoscience. In: *Poiesis Praxis*. 2011, 8, s. 61 – 65.
- [18] *Kódex správania pre nábor výskumných pracovníkov*. Európska komisia, Brusel 2006.
- [19] KUHN, T. S.: *Struktura vedeckých revolúcií*. Praha, OIKOYMENH 1997.
- [20] LATOUR, B.: *Science in action*. Cambridge, Harvard University Press 1987.
- [21] LEKKA-KOWALIK, A.: Why Science cannot be Value-Free. Understanding the Rationality and Responsibility of Science. In: *Science and Engineering Ethics*. 2010, 16, s. 33 – 41.
- [22] *Poiesis and Praxis*. 2011, 8, číslo 2-3.
- [23] RESNIK, D. B.: *The ethics of science: an introduction*. New York, Routledge 1998.
- [24] SPITZOVÁ, V.: *Ďáblovi doktoři*. Praha, BB/art 2009.
- [25] STEKAUEROVÁ, Ľ.: *Filozofia techniky – pokus o hodnotovú reflexiu techniky*. Prešov, Slovacontact 1999.
- [26] TOFFLER, Alvin and Heidi: *Utváranie novej civilizácie: politika tretej vlny*. Bratislava, Open Windows 1996.
- [27] VERNE, J.: *Róbur-le-Conquérant*. Paris, Hetzel 1886.
- [28] WEBER, J.: Making worlds: epistemological, ontological and political dimensions of technoscience. In: *Poiesis Praxis*. 2010, 7, s. 17 – 36.
- [29] WINNER, L.: *The Whale and The Reactor. A Search for Limits in an Age of High Technology*. Chicago, Chicago University Press 1996.

PhDr. ThDr. Marián Bednár, PhD., pôsobí na Katedre aplikovanej etiky Filozofickej fakulty UPJŠ v Košiciach. Venuje sa rôznym subdisciplinám aplikovanej etiky. Špeciálne sa zameriava na problematiku etiky a spirituality v ekonomike, manažmente a líderstve.

TROJOSOBNÝ BOH V SÚČASNEJ NÁUKE KATOLÍCKEJ CIRKVI¹

Jozef Krupa

Abstrakt. Autor v štúdiu predstavuje súčasnú náuku Katolíckej cirkvi o najväčšom tajomstve kresťanskej viery, ktorým je Najsvätejšia Trojica. Poukazuje na to, že toto učenie, ktoré bolo sformulované v prvých storočiach kresťanstva, stále platí. Čitateľom predkladá jeho najdôležitejšie časti, ako sú: Sväté písmo a predstavitelia Tradície o Najsvätejšej Trojici, trojičné pochádzania, trojičné vzťahy, trojičné privlastňovania, posielania, osobné vlastnosti jednotlivých božských osôb, trojičná perichoréza a iné. Katolícka cirkev považuje za mylné všetky názory, ktoré sa od tejto doktríny odklňajú v podstatných prvkoch. Na ne poukazuje autor v záverečnej časti štúdie. Ich prezentácia umožňuje spoznať, v ktorej oblasti sa odchyľujú od oficiálnej doktríny Katolíckej cirkvi a zároveň potvrdiť, že katolícka náuka o tomto tajomstve viery sa pod ich vplyvom nemení.

Abstract. Triune God in the Current Doctrine of the Catholic Church. Author of the study introduces the current teaching of the Catholic Church about the greatest mystery of the Christian faith, which is the Most Holy Trinity. He points out that this teaching, which was formulated in the early centuries of Christianity, still applies. He presents to readers its most important parts, such as: Bible and representatives of the Tradition about the Most Holy Trinity, Trinity's proceeding, Trinitarian relations, Trinitarian appropriations, missions, personal characteristics of each divine person, Trinitarian perichoresis and others. The Catholic Church considers as wrong all opinions, which are departed from this doctrine in essential aspects. Author refers to them in the final part of the study. Their presentation allows to get to know in which area they deviate from official doctrine of the Catholic Church and to confirm that the Catholic doctrine about this mystery of faith doesn't change under their influence.

Zoznam použitých skratiek

- AAS – *Acta Apostolicae Sedis – Commentarium Officiale*. Typis Vaticanis
DH – DENZINGER, H., HÜNERMANN, P. [Hrsg.]. *Enchiridion symbolo-
rum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum : La-
teinitisch – Deutsch*. 37. Auflage. Freiburg im Breisgau; Basel; Rom;
Wien : Herder, 1991. 1706 s. ISBN 3-451-22442-9.
NR – NEUNER, J., ROOS, H. *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch
jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995. Z nemeckého originá-
lu J. Neuner, H. Roos. *Der Glaube der Kirche in den Urkunden
der Lehrverkündigung*, 12. vydanie. Preložil V. Mikula. 471 s. ISBN
80-7141-072-1.

¹ Prednáška prednesená pre Radu pre VVK KBS 17. marca 2014.

Úvod

Boh je rozhodujúca téma teológie, ako to vyjadruje už samotné sebaoznačenie tejto vedy – náuka o Bohu. Otázka o Bohu dnes budí rozsiahlu pozornosť aj mimo rámca kresťanskej teológie. Boh sa stal akýmsi magickým slovom, ktoré budí pozornosť našej mysle, a to v kladnom aj v zápornom zmysle. Téma Boha je veľmi aktuálna a zamestnáva nemálo ľudí (porov. [117, s. 9]; [120, s. 56]; [44, s. 86]; [86, s. 274]).

O Bohu, ako ho chápe katolícke, ale do značnej miery aj ortodoxné a protestantské učenie, pojednáva dogmatický – vieroučný – traktát o Bohu jedinom a trojosobnom, ktorý sa nazýva aj trinitológia.²

Vyznávanie trojjediného Boha je súhrnom kresťanskej viery (porov. [130, s. 87]; [104, s. 34]). Trojičné tajomstvo je základné tajomstvo kresťanského zjavenia. Spoločne so Židmi a moslimami vyznávajú kresťania jediného Boha, ale až trojičná Božia povaha je rozlišujúcim rysom kresťanského obrazu Boha. Táto črta je hlboko zakorenená v Kristovom zjavení (porov. [117, s. 13]).

„Mystérium Najsvätejšej Trojice je ústredným tajomstvom viery a života. Je to tajomstvo vnútorného života Boha, prapôvod všetkých iných tajomstiev viery a svetlo, ktoré ich osvetľuje. Je ‚v hierarchii viery‘ [107, s. 37] najzákladnejšie a najpodstatnejšie. Celé dejiny spásy nie sú ničím iným ako dejinami cesty a prostriedkov, pomocou ktorých sa pravý jediný Boh – Otec, Syn a Duch Svätý zjavuje, zmiernuje sa s ľuďmi, čo sa odvráti od hriechu, a zjednocuje ich so sebou“ [107, s. 37].

Najhlbším tajomstvom kresťanskej viery je, že Boh je síce jeden jediný jednosťou svojej nekonečne dokonalej božskej prirodzenosti, avšak jestvuje ako tri medzi sebou skutočne rozdielne osoby: ako Otec, Syn a Duch Svätý. Tieto tri božské osoby spoločným menom nazývame: Najsvätejšia Trojica.

Tri božské osoby sa medzi sebou rozlišujú protikladnými osobnými vzťahmi tým, že Otec plodí Syna a od oboch pochádza Duch Svätý. Tri božské osoby sú však len jeden Boh, lebo každá z nich je totožná s tou istou jedinou božskou prirodzenosťou, avšak každá iným svojprávnym podstatným spôsobom: Otec tak, že plodí Syna, Syn tak, že je splodený, Duch Svätý tak, že od oboch pochádza.

Osoba – podľa filozofie – je kompletná rozumná substancia, ktorá má povahu svojprávnosti. Je to samostatný subjekt. Takže osoba sa javí ako svojprávnym majiteľ aj svojej vlastnej substancie, aj ako nositeľ svojej pri-

² Názov pochádza z latinského slova *Trinitas*, čo znamená Trojica. Ortodoxná teológia používa výraz *triadológia*, ktorý má základ v gréckom slove *trias*, po slovensky tri. V tomto prípade však nevyjadruje množstvo, ako to zvyčajne chápeme, ale v božstve označuje nevysloviteľný poriadok a dokonalosť; porov. BELEJKANIČ, I. *Pravoslávne dogmatické bohoslovie I*. Prešov : Prešovská bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity, 1995, s. 55; TENŽE. *Katolícky katechizmus z pohľadu pravoslávnej teológie : Zrovnávacie bohoslovie*. Prešov: Eparchiálna rada pravoslávnej cirkvi, 1998, s. 20.

rodzenosti, svojich vlastností a svojej činnosti (porov. [37, s. 29]). Pojem *osoba* (hypostasis) prenikol do západného myslenia až prostredníctvom meditácie o Kristovi. Má teologický pôvod (porov. [135, s. 335 – 336]; [45, s. 135]; [118, s. 156]). Tajomstvo Najsvätejšej Trojice teda znamená, že jediná božská substancia je trojitým rozdielnym spôsobom svojprávná, takže jeden Boh sú tri rozdielne božské osoby, ale sú iba jeden Boh, lebo každá z nich je tou samou jedinou božskou substanciou (prirodzenosťou), lenže každá iným podstatným spôsobom. [37, s. 29].

Pre osvetlenie problematiky pojmu osoby, ktorý nepoznajú na Ďalekom východe, poukážeme na Fichteho, Hegela a Schopenhauera.

J. G. Fichte († 1814) sa vyslovil v tzv. ateistickom spore v rokoch 1798/99, že Boha nemožno nazvať „osobou“, pretože by oproti stvoreným veciam aj svetu ľudí, alebo oproti každej z týchto skutočností, musel byť konečný, keďže by bol nimi ohraničený. Proti tomu sa postavil Hegel tvrdiac, že k podstate osoby patrí síce protiklad, čo však neznamená prijat' ohraničenie. Osobe je vlastné, aby sa prejavila vo svojom protiklade, či už oproti veciam, či v „ty“, a takto sa v tom druhom opäť našla, a to v tej miere, v akej sa vyjadрила. Človek sa však nemôže plne prejavíť v to druhé, a preto nie je v plnom zmysle osobou.

Vplyvom budhizmu videl A. Schopenhauer († 1860) v osobnom individualizovaní dôvod pre prautrpenie, ktoré volá po vykúpení v splynutí vo Vševôli. Hegel videl v osobe iba prechodný okamih vo vývoji absolútnej idey.³

W. Brügger vysvetľuje osobu takto: „Je to jednotlivé bytie, vybavené duchovnou prirodzenosťou so svojou neodlučiteľnou osobitosťou... Osobe je vlastná podstatná schopnosť k sebavedomiu a k slobodnému sebaurčeniu.“

Vo Svätom písme poznávame Božiu životnosť ako osobnú skutočnosť. Výraz „osoba“ nie je biblický. Je latinského pôvodu.⁴ Jeho zavedenie do teológie sa uskutočnilo v kristológii a v náuke o Najsvätejšej Trojici. Čo sa týka samotnej veci, ľudia spoznali Božiu osobnosť, jeho osobné bytie vôbec, najprv v zážitku s Bohom v zjavení, nie v prirodzenom filozofickom úsilí. Keď sa ľudia stretali s Bohom ako pánom dejín, zakúšali ho ako tú skutočnosť, ktorú zvykneme označovať v latinčine výrazom „osoba“. Učenci považovali slovo „osoba“, aspoň do istého stupňa, za vhodné na opisovanie Božej skutočnosti v jej živosti, v jej konaní, ktoré mocne ovplyvňovalo dejiny, v jej samovlastnení a v jej slobode.

Grécka filozofia tak málo rozvinula obsah slova „prosopon“, resp. *hypostasis*, ako to urobila latinská filozofia pred Boëthiom († 524) s podobným pojmom *suppositum*, i keď sa tieto termíny používali. Zo strany kresťanských teológov bola potrebná veľká námaha, kým na pod-

³ Takto položil základ pre zospoločensťujúce náhľady dialektického materializmu. Friedrich Nietzsche ohlasoval zo svojej stránky výstredný kolektivismus („mnohí“, „primnohí“), ako aj extrémny individualizmus (nadčlovek) (porov. [114, s. 52]).

⁴ Je to preklad gréckeho výrazu „prosopon“.

klade Božej skúsenosti, ako ju podáva Sväté písmo, naplnili obsahom od Grékov prevzaté slovo *prosopon* – osoba (*persona*) a jeho protiklad „*usia*“ (prirodzenosť). Hlavnú prácu vykonali Tertulían a sv. Augustín. Prvá definícia pojmu „osoba“ pochádza práve od Boëthia. V súvisi s kristológiou dal osobe podstatné určenie: Osoba je individuálna substancia prirodzenosti, ktorá je obdarená rozumom. V 12. storočí popravil túto definíciu Richard od sv. Viktora v náuke o Najsvätejšej Trojici a prevzal toto podstatné určenie: Osoba je bezprostredné jestvovanie duchovnej bytosti. V každom prípade za objavenie ľudskej dôstojnosti, spojenej s pojmom „osoba“, treba sa poďakovať kresťanstvu.

Hoci pojem „osoba“ je pre teológiu potrebný, neslobodno podceňovať jeho ťažkosti. Možno sa pýtať, či by pre človeka Ďalekého východu, ktorý cíti odpor voči pojmu „osoba“, nebolo lepšie, podobne ako to robí samo Sväté písmo, pojem „osoba“ používať tak málo, ako len možno, a namiesto toho nech hovorí sám obsah. Pre jasné výroky v náuke o Najsvätejšej Trojici a v kristológii nebude však možné sa ho zrieknuť, i keď sa niektorí autori domnievajú, že môže byť pre vieru dokonca nebezpečný.

Výhrady, ktoré sa proti tomuto pojmu vznášali a vznášajú, pochádzajú z oblasti pozemského osobného bytia a z mnohorakosti jeho pojmového používania v novej dobe. S pojmom pozemskej osoby sa totiž spája pojem ohraničenosti, t. j. napokon konečnosti (J. G. Fichte, A. Schopenhauer). A tak nielen ľudia Ďalekého východu, ale aj niektorí západní myslitelia, predovšetkým mystici, sa nazdávali, že použiť pojem „osoba“ pre Boha je nebezpečné, ba nemožné.

Pojem „osoba“ nemožno použiť pre Boha v zmysle našej každodennej skúsenosti. To je už aj preto nemožné, lebo Boh nie je jednoosobný, ale trojosobný. Trojosobnosť zasa sťažuje pochopenie a použitie pojmu „osoba“ v teológii. Na druhej strane však práve ona naň poukazuje ako na nevyhnutný. Práve preto, že teológovia pociťovali ťažkosti s týmto pojmom, pokúsil sa Richard od sv. Viktora v 12. storočí o novotvar.

Tu je zvlášť dôležité pripomenúť význam analógie. Tento chce povedať, že Boh je iným spôsobom osoba ako človek. Tento iný spôsob treba zvlášť silno prízvukovať, aby formula o „troch osobách“ nevyústila do náuky o troch bohoch. V tvrdení o Bohu musíme popierať, že je osobou v ľudskom zmysle. Máme však prijať, že Boh je osoba v inom zmysle. Tento iný zmysel je v protiklade k osobnému bytiu ľudského jestvovania a aj naďalej zostáva pre človeka nejasný. Táto dialektika môže viesť k tomu, že na jednej strane budú odborníci odmietať osobnosť Boha, na druhej strane, že ju budú o Bohu vyslovovať nerozmyslene a bez uváženia.

Používajúc pojem „osoba“ na Boha treba premyslieť práve tak prvok seba vlastnenia vo forme spätného návratu Boha k sebe samému (sv. Tomáš Akvinský), ako aj prvok zjavenia, Božieho prejavenia. Absolútne bytie je osobné, nakoľko mu prislúcha prejavenie sa. V Bohu je osobnostné bytie ako absolútne vedomie a ako absolútna moc disponovať

sebou a reálna v najvyššej dokonalosti. Prejavenie sa Boha sa najsilnejšie vyjadruje v trojosobnej božskej výmene života. Ukazuje sa aj v stvorení, vo vteleaní a v zavŕšení.

Sväté písmo vykresľuje životnú formu, pod ktorou rozumieme slovo „osoba“, keď svedčí o mocnom účinkovaní Boha, ktorý vytvára začiatok a koniec (porov. Gn 1, 2; 2, 4; Mk 13, 33n.; Hebr 1, 2; 11, 3). Keď hovorí o jeho poznávaní a láske, keď mu pripisuje rozhodovanie, hnev, spravodlivosť, milosrdenstvo, lásku a vernosť, prísľuby a hrozby. Keď predstavuje Božiu vôľu ako sebauplatnenie. Popiera o ňom všetky nutnosti, napr. nutnosť jedenia a pitia, spania a únavy (porov. Ž 121, 4; Iz 40, 28). Preto môže byť partnerom zmluvného ľudu, ktorý si sám vyvolil, partnerom, ktorý je pripravený pomáhať a je spoľahlivý. Boh sa nikdy nezjavuje v Svätom písme ako „ono“, ale vždy ako „ja“. On uzatvára zmluvu s Izraelom (porov. Ex 19, 1 - 6). Jeho „ja“ vidíme predovšetkým v zdôraznených monoteistických výrokochoch o sebe u proroka Izaiáša v kapitolách 40 - 49. Aj podstatné určenie človeka ako Božieho obrazu (porov. Gn 1, 26; 9, 6) poukazuje na to, že Boh je osoba. No práve tu musí starozákonný spisovateľ použiť antropomorfný spôsob reči, aby dôstojne podčiarkol Božiu personalitu. Ako málo pritom rozmýšľala o Bohu na spôsob človeka, ukazuje opäť zákaz robiť obrazy (porov. Dt 4, 9 - 24). V tom istom smere ukazuje zdržanlivosť v opise teofánií (porov. Ex 24, 10; Iz 6). Nenachádzame nijaký opis tejto tajomnej udalosti. Sväté písmo zdôrazňuje práve tak silno to, že Boh je iný ako to, že je osobou (porov. Nm 23, 19; 1 Sam 15, 26).

Ak Sväté písmo zdôrazňuje, že Boh je osoba, a to v uvedenom spôsobe, bez toho, že by použilo toto slovo, nejde tu o teoretické poznanie Božej štruktúry, ale o nábožensko-etický charakter toho, že Boh je osoba. Boh je v protiklade k hriechu. Tým sa jasne líši od všetkých ľudských osôb (porov. Oz 11, 9). Je praobrazom ľudského konania (porov. Lv 19, 20; 20, 8). Toto však vždy zaostáva za Božím konaním. Mohli by sme povedať: Absolútne bytie, ktoré nazývame Bohom, je to „Ty“, ktoré oslovuje človeka. S bezpodmienečnou platnosťou od neho požaduje a chce, aby ho človek oslovil. V tomto zmysle je Boh láska, bytie pre všetko ostatné bytie.

Takýto spôsob hovorenia o Bohu ako o osobe sa prelína celým Svätým písmom. V Novom zákone sa príchodom Krista dostáva na najvyšší bod [114, s. 51 - 56].

Najsvätejšia Trojica znamená blažený večný život Boha a je aj našim posledným nadprirodzeným cieľom, lebo Boh nás povolal k tomu, aby sme dosiahli účasť na jeho večnom blaženom trojičnom živote. Je teda našou prvoradou úlohou, aby sme podľa možnosti čím lepšie poznali a vo svojom duchovnom živote aplikovali pravdy viery o tomto najväčšom tajomstve nášho náboženstva [37, s. 29].

1. Dogma o Najsvätejšej Trojici v prameňoch Božieho zjavenia

K pravde o existencii Boha sa ľudský rozum môže povzniesť na základe skutočností, pozorovaných vo svete a v ľudskej psychike a skúmaných vo svetle zásady príčinnosti a dostatočného dôvodu. Keď je človek presvedčený o existencii Boha ako prvej príčiny i ako nutného Bytia, ktoré v sebe obsahuje všetky dokonalosti, potom už môže dedukovať závery, že Stvoriteľ je všemohúci, že je dobro, že je nekonečný a že vôbec všetko zo stvorených vecí sa v ňom nachádza ušľachtilým a neobmedzeným spôsobom. Takéto poznanie Boha je veľmi obmedzené, lebo žiadne pojmy stvorených rozumných bytostí nemôžu dokonale vyjadriť plnosť Bytia.

Náuka o Bohu jedinom sa dá celkom dobre odvodiť a zdôvodniť z rozumu. Božím zjavením sa tieto pravdy dopĺňujú a neomylné⁵ potvrdzujú. Náuku o Bohu trojosobnom, kým nebola zjavená, nedokázal ľudský rozum vynájsť, ani potom presne dokázať, ani úplne pochopiť a vystihnúť. Je to najhlbšie tajomstvo, ktoré Stará zmluva len naznačila a až „jednorodný Syn, ktorý je v Otcovom lone, to sám zvestoval“ (Jn 1, 18). Voči tomuto tajomstvu sme ako deti pri nohách učiteľových, ktorým je jedine vševediaci Boh. Preto treba nad týmto tajomstvom uvažovať s posvätnou úctou, ako to robili predstavitelia Tradície (porov. [54, s. 148]).

1.1. Sväté písmo Starého zákona

Teológovia sa zhodujú v tom, že dogma Najsvätejšej Trojice bola výslovne zjavená až v Novom zákone, kým v Starom zákone bola iba naznačená. Takýmito náznakmi sú medziiným:

1. Okolnosť, že Boh hovorí o sebe v množnom čísle. Napríklad „Učiniťme človeka na náš obraz, nám podobný!“ (Gn 1, 16). Alebo: „Hľa, človek sa stal ako jeden z nás!“ (Gn 3, 22).
2. Očakávaný Mesiáš je označený ako Dávidov Pán, ktorého Boh posadí na svoju pravicu (porov. Ž 110, 1); ako Boh s nami – Emanuel – a mocný Boh (porov. Iz 7, 14; 9, 5). O tomto Mesiášovi Boh vyhlasuje: „Ty si môj syn, ja som ťa dnes⁶ splodil“ (Ž 2, 7). Je teda Bohom a predsa rozdielna osoba od Boha Otca, ktorý ho splodil a po pravici ktorého má sedieť.
3. Druhá božská osoba je v Starom zákone naznačená aj v náuke o zosobnenej Božej múdrosti, ktorá o sebe hovorí: „Ja som vyšla z úst Najvyššieho, ako prvorođená pred všetkým tvorstvom“ (Sir 24, 5; porov. Prísl 8, 22 – 35; Múd 7, 24 – 27).

⁵ Pod touto neomylnosťou rozumieme neomylnosť na základe katolíckej viery, ktorá sa odvoláva na Božie zjavenie, nie neomylnosť na základe experiencie alebo rozumovej evidencie.

⁶ T. j. večne.

4. Božiemu Duchu sa v Starom zákone pripisuje stvorenie (porov. Ž 33, 6; 104, 30), posvätenie ľudí (porov. Ez 36, 27), rozdávanie Božích darov (porov. Iz 11, 2 - 3; Joel 3, 1).
5. Náznakom Najsvätejšej Trojice v Starom zákone je aj trojité požehnanie, ktorým podľa Božieho nariadenia mali kňazi požehnávať Izraelitov a v ktorom sa trikrát spomína meno „Pán“ (Nm 6, 24 - 27), ďalej trojité volanie Serafinov: „Svätý, Svätý, Svätý je Pán zástupov“ vo videní, ktoré mal prorok Izaiáš o nebi (Iz 6, 3).

1.2. Sväté písmo Nového zákona

Pri štyroch významných udalostiach, ktoré sa týkajú Spasiteľovho života na zemi, sa spomína Najsvätejšia Trojica podľa rozdielnosti troch božských osôb:

1. Pri zvestovaní jeho vtelenia: „Duch Svätý zostúpi na teba a moc Najvyššieho ťa zatieni, a preto aj to sväté, čo sa z teba narodí, bude sa volať Božím Synom“ (Lk 1, 35).
2. Pri jeho pokrstení: „Duch Svätý v telesnej podobe ako holubica zostúpil na neho a z neba sa ozval hlas: Ty si môj milovaný Syn, v tebe mám zaľúbenie“ (Lk 3, 22).
3. Pri Poslednej večeri hovorí Pán Ježiš: „Ja budem prosiť Otca a dá vám iného Obrancu, aby bol s vami naveky, Ducha pravdy“; „Obranca, Duch Svätý, ktorého Otec pošle v mojom mene, naučí vás všetko“ (Jn 14, 16; 14, 26; porov. [37, s. 29 - 31]). Ježiš hovorí o príchode Ducha Svätého aj toto: „Keď príde Tešiteľ, ktorého vám ja pošlem od Otca, Duch pravdy, ktorý vychádza od Otca, on o mne vydá svedectvo“ (Jn 15, 26; porov. [62, s. 39]).
4. Pri svojom nanebovstúpení dáva Pán Ježiš apoštolom príkaz: „Učte všetky národy a krstíte ich v mene Otca i Syna i Ducha Svätého“ (Mt 28, 19). V tomto príkaze sa jasne hovorí o troch rozdielnych božských osobách. V gréckom texte je to zdôraznené tým, že pred každou osobou je určitý člen.⁷ Taktiež text jasne hovorí o ich spoločnom jedinom božstve, čo je naznačené slovami: „krstíte ich v mene...“. Keďže slovo „meno“ je v jednotnom čísle, znamená jedinú spoločnú podstatu a moc. Ide tu však o božskú moc a podstatu, lebo krst, ktorý sa mocou troch osôb udeľuje, dáva odpustenie hriechov a nadprirodzený život. To však môže spôsobiť len božská moc (porov. [37, s. 31]; [124, s. 60]). V príkaze udeľovať krst, odovzdanom v Evanjeliu sv. Matúša, sú vymenovaní Otec, Syn a Duch Svätý ako „Traja“, ktorí patria do tajomstva Boha, a v mene ktorých majú byť zrodení noví veriaci (porov. [62, s. 38 - 39]).

Nielen evanjeliá, ale aj ostatné spisy Nového zákona dosť často spomínajú tri božské osoby. Napríklad sv. Peter píše veriacim, „ktorých Boh Otec predpoznal a Duch Svätý posvätil, aby boli poslušní Ježišo-

⁷ „Tú patros ...“ atď.

vi Kristovi a skropení jeho krvou“ (1 Pt 1, 2). Sv. Pavol takto pozdravuje veriacich: „Milosť nášho Pána Ježiša Krista a láska Boha Otca i spoločenstvo Ducha Svätého nech sú s vami všetkými“ (2 Kor 13, 13; porov. [37, s. 31]). Druhý list Korintanom sa končí touto nádhernou formulou (porov. [62, s. 38]).

1.3. Tradícia o Najsvätejšej Trojici

1. Cirkev od prvopočiatku vyznávala vieru v Najsvätejšiu Trojicu vo svojej liturgii, napríklad pri vysluhovaní sviatosti krstu. Už starokresťanský spis Didaché z konca 1. alebo zo začiatku 2. storočia. píše: „Krstite v mene Otca i Syna i Ducha Svätého“. Ten istý spis znova hovorí: „... nalej trikrát vodu na hlavu v mene Otca i Syna i Ducha Svätého“. Pritom sa aj od krstencov žiadalo vyznanie viery v tri božské osoby. Ďalšie liturgické dôkazy sú: prežehnávanie sa znakom sv. kríža: V mene Otca i Syna i Ducha Svätého, udeľovanie požehnania v mene troch božských osôb a chváloslovie na zakončenie modlitieb: Sláva Otcu i Synu i Duchu Svätému.
2. Predstavitelia Tradície tiež už od najstarších dôb výslovne učia dogmu Najsvätejšej Trojice. Už na sklonku prvého storočia pápež sv. Klement Rímsky († 101) a sv. Ignác, biskup v Antiochii († 107) a po nich ďalší v každej dobe. Sv. Augustín († 431) napísal pätnásť kníh o Najsvätejšej Trojici. V úvode tohto veľkého diela sa odvoláva na to, že tí, čo pred ním písali o Najsvätejšej Trojici, súhlasne vyznávali Trojicu božských osôb, ktoré sú jednej podstaty.
3. Dôkazom viery Cirkvi v Najsvätejšiu Trojicu je aj tá skutočnosť, že ak niekto začal hlásať bludné učenie, ktorým popieral buď jestvovanie a skutočnú rozdielnosť troch božských osôb, napríklad v 3. storočí Praxeas, Sabellius, Pavol zo Samosaty, alebo popieral božstvo niektorej osoby a jedinosť podstaty troch osôb, ako vo 4. storočí popieral božstvo Syna Árius a božstvo Ducha Svätého Macedonius, ihneď bol Cirkvou odsúdený.
4. Vo 4. storočí bola definitívne ustálená aj filozofická terminológia, vzťahujúca sa na Najsvätejšiu Trojicu. To, čo je v Bohu jedno, sa označuje slovami: „podstata“, „substancia“, „prirodzenosť“,⁸ a čo je v Bohu tri, sa označuje slovom „osoba“.⁹ Mylne by sa však niekto nazdával, že božská podstata a božská osoba sú azda rozličné veci. Každá božská osoba je totožná s tou istou jedinou božskou podstatou, lenže každá osoba je iným spôsobom touto podstatou. Tak sú tri rozličné božské osoby tej istej podstaty, ako kmeň a koreň tvoria

⁸ Po grécky: „fysis“, „usia“, latinsky: „essentia“, „substantia“, „natura“.

⁹ Po grécky: „hypostatis“, „prosópon“, latinsky: „persona“ – aj „hypostatis“, slovensky aj „hypostáza“, hoci tento druhý výraz sme v slovenčine v teológii nezvykli používať; porov. DUBRAVEC, Š. *Katolícka dogmatika*, s. 31 – 32; GRESHAKE, G. *Der dreieine Gott. Eine trinitarische Theologie*. Freiburg im Breisgau : Herder, 1997, s. 78 – 84.

jednu rastlinu. Aj ľudská osoba je totožná so svojou ľudskou podstatou. Napríklad nejaký Ján je to isté, čo jeho duša, hlava, ruky, nohy, lenže keď ho chápeme ako osobu, to znamená, že je vlastníkom svojej ľudskej podstaty, svojím rozumom rozmýšľa, rukami pracuje, nohami chodí, atď. Kým však jedna ľudská podstata, teda jeden konkrétny človek, je aj len jedna osoba a tri ľudské osoby sú aj traja ľudia, tri ľudské podstaty, tajomstvo Najsvätejšej Trojice nás učí, že jediný Boh sú tri rozdielne božské osoby (porov. [37, s. 32]).

Opierajúc sa o údaje Božieho zjavenia, Učiteľský úrad Cirkvi v Nicejsko-konštantínopolskom symbole vyznal svoju vieru „v Ducha Svätého, Pána a Oživovateľa..., ktorému sa zároveň vzdáva tá istá poklona a sláva ako Otcovi a Synovi“. Taktiež Štvrtý lateránsky koncil učil veriť a vyznávať, že „je len jeden pravý Boh..., Otec, Syn a Duch Svätý: tri osoby, jedna prirodzenosť..., Otec, ktorý nepochádza od nikoho, Syn, ktorý pochádza len od Otca a Duch Svätý, ktorý pochádza zároveň od obidvoch, vždy bez začiatku a bez konca“ [62, s. 39].

2. Dogma o Najsvätejšej Trojici v učení Cirkvi

Náuka Cirkvi o Najsvätejšej Trojici sa rozvíjala na základe svedectva Svätého písma a poapoštolského rozvinutia viery.¹⁰ Viera Cirkvi v troj-osobnosť Boha bola vyhlásená na všeobecných konciloch (napr. v Nicei v roku 325) i na miestnych synodách Cirkvi. Stretávame sa s ňou v dvoch štruktúralne odlišných podobách: vo vlastných vyznaniach viery a v cirkevných náukových predlohách, ktorých najnútornejším zmyslom však je takisto vyznanie viery. V najstarších vyznaniach viery sa hovorí, že jeden Boh má Syna, ktorého poslal na svet, a Ducha Svätého, skrze ktorého pôsobí v Cirkvi. Počnúc 4. storočím sa božstvo Syna a Ducha Svätého zdôrazňuje čoraz jasnejšie a určitejšie.¹¹ Keďže viera v Najsvätejšiu Trojicu má pre kresťanstvo nedozerný význam a pre ťažkosť, ktorej je – ako vieme – vystavené ľudské myslenie ohľadom viery v Najsvätejšiu Trojicu, je pochopiteľné, že Cirkev znova a znova vydáva svedectvo o viere v trojosobného Boha, a že túto vieru bráni pred nesprávnymi výkladmi (porov. [114, s. 148]).

Cirkev síce nemala hneď od začiatku vypracované filozofické pojmy substancie, prirodzenosti, podstaty, ktorými označujeme to, čo je v Bohu jedno, a na druhej strane zase pojmy osoby, hypostázy, osoby, ktorými označujeme to, čo sú v Bohu tri. Cirkev však konkrétne hneď od doby apoštolov stále verila a od veriacich žiadala, aby vyznávali (porov. [37, s. 29]) jediného Boha, Otca všemohúceho i Ježiša Krista, jeho

¹⁰ V cirkevnom učení treba niečo chápať ako prísny výrok viery, iné ako výpoveď viery, nachádzajúcu sa v oblasti viery (porov. [114, s. 148]).

¹¹ Nie vždy sa dá ľahko určiť hranica medzi Cirkvou vyhlásenými dogmami a výrokmi viery, ktoré nie sú mienené ako vlastné dogmy. Pre prax viery to však ani nemá dôležitú úlohu. Veď pre ňu nie je potrebné vyrábať prvky cirkevného ohlasovania až do najmenších detailov podľa ich stupňa teologickej istoty (porov. [114, s. 148]).

jediného Syna i Ducha Svätého (porov. Apoštolské vyznanie viery. In: [34, č. 30]; [89, č. 911]).

V neskorších dobách stále rozvinutejšie formulovala túto základnú dogmu proti rozličným mylným náukám. Tak na snemoch v Nicei v roku 325 a v Carihrade v roku 381 zostavila Cirkev podrobnejšie vyznanie viery proti bludom, ktoré popierali božstvo Ježiša Krista a božstvo Ducha Svätého. Toto (porov. [37, s. 29 – 30]) *Nicejsko-carihradské vyznanie viery* (porov. [34, č. 150]; [89, č. 250]; [55, s. 290]; [3, s. 165 a 181 – 188]; [32, s. 133 – 137]; [123, s. 17 – 46]) sa modliame vo svätej omši. Obširne rozvádza dogmu o Najsvätejšej Trojici aj takzvané Atanázske vyznanie viery, ktoré zrejme nepochádza od sv. Atanáza z Alexandrie, lež vzniklo okolo roku 500 (porov. [132, s. 87 – 88]) a nazýva sa aj Pseudoatanázske vyznanie viery *Quicumque* (porov. [34, s. 50]; [89, s. 443]), čiže *Symbolum Quicumque*, ktoré je v celej Cirkvi všeobecne prijaté. Štvrtý lateránsky snem z roku 1215 (porov. [37, s. 30]; [39, s. 41 – 49]) takto podáva učenie o Najsvätejšej Trojici (porov. [37, s. 30]; [35, s. 1773 – 1795]): „Je jedna najvyššia bytosť (summa res), nepochopiteľná a nevysloviteľná, ktorá je opravdivo Otec i Syn i Duch Svätý: tri osoby spolu [sú tou bytosťou] a jednotlivo každá z nich: ... lebo každá z troch osôb je tou bytosťou, totiž božou substanciou, podstatou, čiže prirodzenosťou... a tá bytosť [ako taká] neplodí, ani nie je splodená, ani nepochádza. Otec je však ten, ktorý plodí a Syn je splodený a Duch Svätý pochádza: tak sú rozdiely v osobách a jednota v prirodzenosti.“ [34, č. 804; [89, č. 278].

Na základe cirkevných vieroučných prejavov možno podstatný a záväzný obsah trojičnej viery opísať takto: Jediný Boh existuje (subzistuje) a žije v troch osobách, resp. v subzistenčných spôsoboch. Tieto osoby sa reálne od seba odlišujú, ale sú identické s Božou podstatou, s Božou substanciou. Jedinosť Boha vyplýva z jednosti Božej podstaty. Vzhľadom na túto jednotu možno povedať: Jediný Boh existuje ako Otec, Syn a Duch Svätý. Takto sa rozhodne vylučuje akákoľvek štvorica. Pritom – hoci možno hovoriť o reálnom rozdiel medzi osobami – treba medzi Božou podstatou a osobami predpokladať virtuálny, resp. formálny rozdiel. Otec je bez počiatku, Syn je plodený Otcom z Božej podstaty. Duch Svätý nie je plodený, ale „vydychovaný“. Jediným úkonom dýchania vychádza z Otca i zo Syna ako z jediného princípu. Na základe božského „vychádzania“ jestvujú v Bohu vzťahy, ktoré konstituujú osoby, ako aj osobné vlastnosti, ktoré sú zároveň odlišovacími znakmi osôb. Konštitutívne relácie sú otcovstvo, synovstvo a pasívne dýchanie. Tri osoby pre svoj vzťah a jednosť podstaty žijú v sebe tým najnútornejším spôsobom. Platí tu veta: V Bohu je všetko jedno, ak len nejde o protiklad vzťahu. Ako božská prirodzenosť, tak aj každá Božia činnosť (vo vzťahu k nebožskému) je spoločná trom osobám, pokiaľ ide o najvyššiu účinnú príčinu (porov. [34, č. 3814]), ale nie o pochádzanie jednej osoby druhou. Vo svojej činnosti navonok sú tri osoby jediným princípom činnosti.

Náuka Cirkvi je rozvinutá, resp. novoformulovaná výrazná podoba toho, čo dosvedčuje Sväté písmo a vysvetľujúca Tradícia. Metafyzická trojosobnosť, ktorú učí Cirkev, vystupuje v dejinách spásy, o ktorých svedčí Sväté písmo, nielen – ale hlavne – ako spásonosno-ekonomická Trojica, t. j. ako trojaká spásonosná Božia činnosť. Avšak spásonosno-dejinná Trojica je iba zjavením metafyzickej Trojice. V cirkevných vyznaniach viery potom aj spásonosno-ekonomická Trojica nielenže neostane nepovšimnutá, ale práve viac vystupuje do popredia svedectva viery. Vysvitá to menovite z Apoštolského a z Nicejsko-carhradského vyznania viery, ktoré sú smerodajné pre liturgiu Cirkvi (porov. [114, s. 149 – 150]).

3. Podrobný dôkaz o Najsvätejšej Trojici podľa jej jednotlivých osôb

Keďže Najsvätejšia Trojica je najhlbším tajomstvom viery, preto teológovia podávajú o nej aj podrobný dôkaz podľa jednotlivých osôb tým spôsobom, že z Božieho zjavenia sa o každej osobe jednotlivca dokazuje: 1. že je Bohom; 2. že je skutočnou osobou; 3. že je rozdielnou osobou od ostatných dvoch. Nakrátko uvedieme tento postup.

3.1. Boh – Otec

1. Je Bohom. Sväté písmo často nazýva Boha otcom (porov. [37, s. 32]; [50, s. 163 – 170]; [129, s. 171 – 181]) všetkých tvorov, najmä však spravodlivých ľudí, lebo tí sú jeho prijatými deťmi. Zvláštnym spôsobom sa však Boh nazýva Otcom preto, že má jedného, jednorodeného, večného, vlastného Syna (porov. Mk 12, 26; Jn 3, 16; 17, 5; Rim 8, 32). Keď sa vo Svätom písme hovorí o Bohu – Otcovi, vždy sa predpokladá, že je opravdivý Boh, nekonečne dokonalý (porov. Mt 5, 48), takže o jeho skutočnom božstve nikdy nevznikol v kresťanstve nijaký blud (porov. [37, s. 32 – 33]).

Nový zákon keď hovorí o Otcovi, používa veľmi často slovo Boh (porov. [96, s. 48]).

2. Boh – Otec je skutočná osoba, lebo sa označuje ako podmet a nositeľ činnosti: odpúšťa hriechy, dáva odmenu (porov. Mt 6, 14 – 18), posielá na svet Syna i Ducha Svätého (porov. Jn 10, 36; 14, 26). Aj samo meno „Otec“ označuje osobu.
3. Boh – Otec je rozdielna osoba od Syna a od Ducha Svätého. Keď dokážeme, že Syn a Duch sú rozdielne osoby od Otca, tým bude dokázané aj to, že Otec nie je ani Syn ani Duch Svätý (porov. [37], s. 32 – 33); [2, s. 737 – 740]; [50, s. 163 – 170]; [129, s. 171 – 181]).

3.2. Boh – Syn

1. Je Bohom. Keďže je vlastným Božím Synom (porov. Rim 8, 32), musí mať prirodzenosť svojho Otca – Boha, teda božskú prirodzenosť. Aj výslovne sa nazýva Bohom: „Bohom bolo to Slovo“ (Jn 1, 1). „Kristus

je Boh nad všetkým!“ (Rim 9, 5). Má božské vlastnosti, lebo už bol na počiatku, skôr než vznikol svet (porov. Jn 1, 1; 17, 5), teda je večný. Tiež je Stvoriteľom a udržovateľom všetkého (porov. Jn 1, 3; Kol 1, 16 – 17).

2. Boh – Syn je skutočná osoba. To vysvitá už aj zo samého mena „Syn“, ktoré bezpochyby označuje osobu. Ďalej Boh – Syn sa uvádza ako podmet a nositeľ činnosti: dokonale pozná Otca (porov. Mt 11, 27), vyučuje, koná skutky Otca, posieľa Ducha Svätého, atď. (porov. Jn 1, 18; 10, 38; 15, 26).
3. Boh – Syn je rozdielna osoba od Otca a od Ducha Svätého. Rozdiel medzi Otcom a Synom je zjavný už aj z ich mien, lebo nie je možné, aby niekto bol Otcom alebo Synom seba samého. Otec ho splnil a poslal na svet. Nik však neposieľa seba samého. A keďže zasa aj Otec aj Syn posieľajú Ducha Svätého (porov. Jn 14, 26; 15, 26), obaja sú rozdielni aj od Ducha Svätého (porov. [37, s. 33]; [142, s. 15]).

3.3. Boh – Duch Svätý

1. Je Bohom. Výslovne sa nazýva Bohom napríklad keď sv. Peter vytýka Ananiášovi: „Prečo ti satan opantal srdce, aby si klamal Ducha Svätého... nie ľudí si klamal, ale Boha“ (Sk 5, 3 – 4). Duchu Svätému sa pripisujú božské vlastnosti a diela: vševedúcnosť (porov. Jn 14, 26; 1 Kor 2, 10); vtelenie Božieho Syna (porov. Lk 1, 35); prorocké vnuknutie (porov. 2 Pt 1, 21); rozdávanie milostí (porov. 1 Kor 12, 11).
2. Boh – Duch Svätý je skutočná osoba, lebo sa uvádza ako skutočný nositeľ činnosti: učí, vydáva svedectvo, ustanovuje predstavených Cirkvi (porov. Jn 15, 26; Sk 13, 3; Sk 20, 28), priraduje sa k Otcovi a Synovi v krstnom rozkaze (porov. Mt 28, 19).
3. Boh – Duch Svätý je rozdielna osoba od Otca a od Syna. Otec ho dá ako „iného¹² Obrancu“ (Jn 14, 16). Otec a Syn ho posieľajú (porov. Jn 14, 26; 15, 26). Keď je teda iný, keď ho Otec a Syn dávajú a posieľajú, je od nich rozdielnou osobou.

3.4. Poznámka

Tri rozdielne božské osoby: Otec, Syn a Duch Svätý sú jeden a ten istý jediný Boh. Tak Starý zákon, ako i Nový zákon dôrazne učí jednosť Boha. Pán Ježiš výslovne prízvukuje: „Ja a Otec sme jedno“ (Jn 10, 30), totiž jedno božstvo, jedno najvyššie a nekonečné dobro, alebo (porov. [37, s. 33 – 34]) – podľa slov Štvrtého lateránskeho snemu – jediná božská substancia, podstata čiže prirodzenosť, jeden pôvodca všetkých stvorených vecí, teda jeden Stvoriteľ [34, č. 804]; [89, č. 278].

Z jednoty troch božských osôb vyplývajú medzi nimi tieto pravdy:

1. Božie vlastnosti sú spoločné všetkým trom božským osobám, lebo tieto vlastnosti sú tou samou jedinou, úplne jednoduchou božskou podstatou.

¹² T. j. od Otca a od Krista rozdielneho.

2. Božie účinkovanie navonok (porov. [37, s. 34]), napr. stvorenie sveta, je spoločné všetkým trom božským osobám,¹³ vykúpenie je dielom Najsvätejšej Trojice (porov. [31, s. 206]; [20, s. 80 – 81]), podľa teologickej axiómy: Diela Najsvätejšej Trojice navonok sú trom božským osobám spoločné (*Opera Sanctissimae Trinitatis ad extra sunt tribus divinis personis communia*), lebo tieto diela sú účinkami Božej všemohúcnosti, ktorá je v Bohu jediná, s Božou podstatou totožná, trom božským osobám spoločná (porov. [37, s. 34]; [98, s. 38]; [15, s. 36]).

V encyklike Pia XII. *Mystici Corporis* z roku 1943 má toto učenie formu rozhodného výroku:

„Všetci sa majú bez výhrad (firma mente) pridržať úplne istej pravdy (certissimum), že to, čo sa týka Boha ako poslednej príčiny konania (supremam efficientem causam), je spoločné (communiam) celej Najsvätejšej Trojici.“ [114, s. 182]

„Celý Boží poriadok spásy (oconomia divina) je spoločným dielom troch božských osôb. Veď tak, ako má Trojica len jednu a tú istú prirodzenosť, má len jedno a to isté konanie. „Otec, Syn a Duch Svätý nie [sú] tri princípy stvorenia, ale jeden princíp.“ Každá božská osoba však koná spoločné dielo podľa svojej osobnej vlastnosti. A tak Cirkev pridriavajúc sa Nového zákona vyznáva, že je „jeden... Boh a Otec, od ktorého je všetko; a jeden Pán Ježiš Kristus, skrze ktorého je všetko; a jeden Duch Svätý, v ktorom je všetko“. Najmä božské poslania: vtelenie Syna a darovanie Ducha Svätého zjavujú osobitné vlastnosti božských osôb.“ [57, č. 258].

¹³ V prvej kapitole *Katechizmu Katolíckej cirkvi*, v druhom odseku je pred časťou „II.“ veľavravný a jednoznačný nadpis: *Stvorenie – dielo Najsvätejšej Trojice; Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 290; *Katechizmus Katolíckej cirkvi*, Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1998, s. 81; porov. VON BALTHASAR, H. U. Stvoření a Trojice. In *Communio : Mezinárodní katolická revue : Stvořitel nebe i země*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 3, s. 266 – 273. Z nemčiny preložil R. M.; DANIELOU, J. Trinitární aspekty Církve. In *Communio : Mezinárodní katolická revue : Program*. Ronov n/D : Triality, 1996. Ročník 0. Číslo 0, s. 47; KRUPA, J. *Stvořitel' a Oživovatel' : Katolická kreatológie a pneumatológie*. 1. vydanie. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010, s. 33 – 38; KRUPA, J. Jednota Božieho účinkovania navonok podľa Katechizmu Katolíckej cirkvi. In *Acta facultatis theologicae Universitatis Comeniana Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2002, ročník II., číslo 3, s. 220 – 239; SCHMAUS, M. *Život milosti a Milostiplná*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1978, s. 69 – 70, 223 a 224; ZVĚŘINA, J. *Teologie agapé : Dogmatika : Svazek I*. Praha : Scriptum, 1992, s. 152; KANDERA, P. *Prednášky zo špeciálnej dogmatiky I.*, s. 477 – 478; *Katechizmus : Učebnica rímskokatolíckej náboženskej výchovy*. 7. vydanie. Bratislava : Vesna pre Spolok sv. Vojtecha v Trnave, 1990, s. 14. Odpoved' na otázku č. 37.

„Naše vzkriesenie bude, takisto ako jeho vzkriesenie, dielom Najsvätejšej Trojice.“ [57, č. 989].

Na otázku: „Ako konajú tri božské osoby?“ odpovedá *Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*:

„Božské osoby, neoddeliteľné vo svojej jedinej podstate, sú neoddeliteľné aj vo svojom konaní: Trojica má len jedno a to isté konanie. Ale v spoločnom Božom konaní každá osoba je prítomná spôsobom, ktorý je jej v Trojici vlastný.“ [59, otázka číslo 49 a odpoveď na ňu]

4. Dve večné, imanentné, substanciálne pochádzanie v Bohu

Sú to:

1. pochádzanie Syna od Otca plodením a
2. pochádzanie Ducha Svätého od Otca a Syna jednoduchým vychádzaním (porov. [37, s. 34]). Pseudo-Atanázske vyznanie viery *Quicumque* túto dogmu takto vyjadruje: „Otec od nikoho nie je učinенý, ani stvorený, ani splodený; Syn je len od Otca: nie je učinенý, ani stvorený, ale splodený; Duch Svätý je od Otca i Syna: nie je učinенý, ani stvorený, ani splodený, ale vychádzajúci.“ [34, č. 75]; [89, 915]).

Náuka o dvoch pochádzaniach v Bohu nám udáva dôvod a vysvetľuje: prečo a ako je to, že jeden jediný Boh nie je iba jediná božská osoba, ale tri rozdielne božské osoby. Z týchto dvoch pochádzaní totiž vyplýva, že božská podstata jestvuje až trojitým rozdielnym spôsobom: v Otcovi tak, že je bez pôvodcu, v Synovi tak, že je splodený od Otca a v Duchu Svätom tak, že vychádza od Otca i Syna. Táto dogma nás teda poučuje, že nekonečná plnosť božskej podstaty vyžaduje, aby ona jestvovala takýmto trojitým rozdielnym podstatným spôsobom.

Pre bližšie osvetlenie tejto dogmy treba mať na mysli, že:

1. Pochádzať znamená: mať pôvod od iného. Pri pochádzaní sa teda rozoznáva: a) pôvodca, t. j. ten, ktorý dáva pôvod inému; b) pochádzajúci, t. j. ten, ktorý má pôvod od iného. Je jasné, že medzi pôvodcom a pochádzajúcim musí byť skutočný rozdiel, lebo nik nedáva pôvod sebe samému.
2. Trojičné pochádzania sú večné, teda neznamenajú v Bohu nijakú zmenu, t. j. bez začiatku, bez konca a bez akejkolvek postupnosti Otec večne plodí Syna, taktiež Otec a Syn večne dávajú pôvod Duchu Svätému.
3. Trojičné pochádzania sú imanentné. To znamená, že Syn ostáva v Otcovi, ako myšlienka zostáva v rozume mysliaceho, a Duch Svätý ostáva v Otcovi a Synovi, ako náklonnosť lásky zostáva v milujúcom.
4. Trojičné pochádzanie sú substanciálne. To znamená, že pochádzajúci Syn a Duch Svätý nie sú nejakými akcidentami, ale aj Syn je totožný s božskou substanciou, aj Duch Svätý je totožný s božskou podstatou a, samozrejme, aj Otec je totožný s božskou substanciou.

Podrobnejšie však o pochádzaniach v Bohu platia tieto pravdy:

4.1. Ani božská podstata – ako taká – ani Otec nepochádzajú od nikoho

Ako bolo vyššie uvedené: medzi pôvodcom a medzi pochádzajúcim musí byť skutočný rozdiel, lebo nik a nič nedáva pôvod sebe samému. Keby teda božská podstata ako taká pochádzala, bola by rozdielna od tej podstaty, od ktorej by mala pôvod, teda by boli dve božské podstaty. 1. Otec nepochádza ani od seba samého – lebo nik nepochádza od seba samého. 2. Ani nepochádza od ostatných dvoch božských osôb, lebo tie majú pôvod od neho. 3. Ani nepochádza od božskej podstaty, lebo tak by bol od nej rozdielny, nebol by s ňou totožný, teda by nebol Bohom (porov. [37, s. 34 – 35. Podrobnejšie o tom pozri: [70, s. 109 – 120]).

4.2. Syn pochádza od Otca splodením

Pôvod Syna z Otca, resp. druhej osoby z prvej sa vo Svätom písme označuje výrazom „plodenie“. Pre pôvod tretieho božského subjektu nepozná Sväté písmo nijaký vlastný názov. Ustavičné plodenie sa deje v identite každého jedného božského subjektu s Božou podstatou, s absolútnym Bytím, takže o Synovi môžeme povedať: Podstata z Podstaty, Svetlo zo Svetla, Múdrost' z Múdrosti, Boh z Boha, pravý Boh z Boha pravého.

Podľa Svätého písma a podľa cirkevnej náuky je prvá božská osoby prvotnou príčinou oboch ďalších, ale sama je bez príčiny. Volá sa Otec, lebo plodí druhú božskú osobu. V jeho plodiacej činnosti sa realizuje to, čo znamená slovo „Otec“, a to dokonale. Každé pozemské otcovstvo je odzrkadlením večného Božieho otcovstva. V časoch predstaviteľov Tradície sa prvá božská osoba označovala menom „agennétos“. Tento výraz má viac významov. Môže znamenať „nesplodený“, ale aj „nestvorený“. Práve z toho povstali ťažké spory. Napokon sa našlo riešenie, že agennétos s dvoma „n“ znamená nesplodený, s jedným „n“ nestvorený.

Okrem toho grécki otcovia, rozvíjajúc Aristotelovu myšlienku, vidia v Otcovej agenézii, t. j. v jeho „bezpôvode“, zároveň pozitívny princíp pre jeho plodné životné činnosti. V latinskej teológii (sv. Hiláriu z Poitiers) sa grécke „agennétos“ prekladalo výrazom „ingenitus“. Sv. Augustín toto slovo rozumel ako popretie Otcovho pôvodu z niekoho iného (negatívny relačný pojem). V stredovekej teológii, menovite niektorí teológovia 12. storočia a františkánski teológovia 13. storočia, nadväzujú na myšlienky gréckych otcov vidia v Otcovom bezpôvode (innascibilitas) princíp jeho plodivej činnosti. Sv. Bonaventúra preto rád hovorí o prvotnosti (primitas) Otca. Táto myšlienka sa objasňovala neoplatónskou formulkou „bonum est diffusivum sui“ (vlastnosťou dobra je, že sa rozširuje) a aristotelovská téza, že prvý v rade je princípom celého radu (principium quia primum) túto myšlienku pozmenila a zosilnila (porov. [114, s. 160 – 161]).

Sväté písmo už v Starom zákone naznačuje: o budúcom Mesiášovi

hovori Boh - Otec: „Ty si môj Syn, ja som ťa dnes¹⁴ splodil“ (Ž 2, 7). Nový zákon však tohto Mesiáša, Pána Ježiša, výslovne nazýva Božím Synom milovaným (porov. Lk 3, 22), vlastným (porov. Rim 8, 32), jednorodným od Otca (porov. Jn 1, 14; 3, 16). Svedectvo Tradície je tiež stále a jednomyseľné, keďže už samo meno druhej božskej osoby jasne vyjadruje, že ako Syn pochádza od Otca splodením (porov. [37, s. 35]; [111, s. 29 - 32]).

Árius vyhlásil, že Ježiš je „stvorenie Otca“, že nie je večný a že „bola doba, kedy ešte nebol“. Árius síce priblížil Ježiša k Bohu tak blízko, ako len to bolo možné, videl však v ňom - i keď vybavené božskými schopnosťami - len stvorenie, prvé stvorenie, ktoré Boh vytvoril z ničoho. Árius bol pre toto bludné učenie na synode v roku 318 vylúčený z Cirkvi, avšak jeho prívržencov bolo už toľko, že jeho náuka už nemohla byť umlčaná. Preto pozval cisár Konštantín biskupov z celej ríše do Nicey. Pod vedením diakona Atanáza bolo vyhlásené Nicejské vyznanie viery. Vylučovalo akékoľvek podriadenie Syna Otcovi: Ježiš je „Boh z Boha, Svetlo zo Svetla, pravý Boh z pravého Boha, splodený, nie stvorený, jednej podstaty s Otcom“. Koncil prijal toto vyznanie viery 19. júna 325. Árius bol z Cirkvi vylúčený. Cisár vyhlásil vyznanie viery za ríšsky zákon (porov. [43, s. 62 - 63]); [66, s. 93 - 94]).

4.3. Duch Svätý pochádza od Otca i Syna ako dych ich spoločnej lásky

1. Pochádzanie Ducha Svätého od Otca je vo Svätom písme výslovne vyjadrené v slovách Pána Ježiša, ktorý hovorí, že sľúbený Obranca je „Duch pravdy, ktorý vychádza od Otca“ (Jn 15, 26).
2. Pochádzanie Ducha Svätého „aj¹⁵ Syna“ (latinsky: Filioque) popierajú východní nezjednotení kresťania. Sväté písmo však aj túto dogmu dostatočne vyjadruje. Nie síce výslovne, ale ekvivalentne, rovnoplatne s výslovným vyjadrením, a to týmto spôsobom:
 - a) Duch Svätý je posielaný od Syna (porov. Jn 15, 26). Avšak Duch Svätý je Boh. Preto ho Syn nemôže posielat na základe väčšej moci, alebo väčšej múdrosti, ale len na tom základe, že Duch Svätý má v Synovi svoj večný pôvod, teda od neho pochádza.
 - b) Duch Svätý sa nazýva nielen Duchom Otca (porov. Mt 10, 20), ale aj Duchom Krista, Duchom Syna (porov. Rim 8, 9; Gal 4, 6). Musí teda pochádzať aj od Syna.

Podanie nielen západných, ale aj východných predstaviteľov Tradície učí, že Duch Svätý pochádza aj od Syna. Tak hovorí výslovne napríklad sv. Efrém a sv. Cyril Alexandrijský. Sv. Atanáž však píše, že Syn je prameňom Ducha Svätého.

Aj rozum - osvietený vierou - nahliada, že keby Duch Svätý pochádzal len od Otca - ako pochádza Syn - nebolo by rozdielu medzi Synom

¹⁴ T. j. večne.

¹⁵ Od.

a Duchom Svätým, lebo božská podstata by v nich nejstvovala rozdielnym spôsobom, totiž inakšie v Synovi a inakšie v Duchu Svätom. Treba však poznamenať, že Duch Svätý pochádza od Otca a od Syna „ako od jedného pôvodcu a jediným dýchaním“ (porov. [37, s. 35 - 36]), ako to výslovne definoval Druhý lyonský a Florentský snem (porov. [34, č. 850, 1300 - 1302]).

Prvý carihradský snem v roku 381 nedefinoval výslovne pochádzanie Ducha Svätého aj od Syna. Vtedy sa totiž nepretriasala otázka pochádzania Ducha Svätého, ale išlo o definovanie jeho božstva, čo bolo dostatočne vyjadrené slovami, že Duch Svätý „pochádza od Otca“, v čom sa mlčky spolurozumie aj jeho pochádzanie i od Syna. Avšak čoskoro potom v niektorých krajinách, napríklad v Španielsku, Francúzsku, Nemecku, výslovne prijali do omšového vierovyznania, že Duch Svätý pochádza „aj od Syna“. Keď však v druhej polovici 9. storočia niektorí na Východe výslovne začali popierať vychádzanie Ducha Svätého aj od Syna, bol tento výraz na Západe všeobecne výslovne vsunutý do vyznania viery na zdôraznenie pravej náuky a definovaný na unionistických snemoch v Lyone v roku 1274 a vo Florencii v roku 1439.

4.4. Boh – Syn je prejavom Otcovho poznania, preto je splodený

Druhá božská osoba sa vo Svätom písme označuje ako Božie „Slovo“ (Jn 1, 1), ako Božia múdrosť od večnosti zrodená (porov. Sir 24, 5; Prísľ 8, 24; 1 Kor 1, 24), ako „obraz neviditeľného Boha“ (Kol 1, 15; Hebr 1, 3). Tieto mená znamenajú, že Syn pochádza od Otca tým, že Otec večne vyslovuje poznanie svojej bytosti vo večnom Slove.

Keďže teda druhá božská osoba je prejavom Otcovho poznania, preto je splodená, je jediným a jednorodeným Božím Synom (porov. [37, s. 36]). Sv. Tomáš to taktó objašňuje: Hmotné plodenie, známe u hmotných živých tvorov, je úkon, ktorý smeruje k vzniku podobnej bytosti, akou je sploditeľ. Z našich duchovných úkonov zasa poznanie smeruje k tomu, aby v sebe vytvorilo a vnútorným slovom, čiže pojmom, v sebe vypovedalo podobnosť poznanej veci. Teda úkon duchovného poznania a úkon hmotného plodenia sa akosi podobajú na seba, lebo oba smerujú k vytvoreniu podobnosti, obrazu, svojho pôvodcu. Preto o druhej božskej osobe, ktorá pochádza ako prejav Otcovho poznania, právom hovoríme, že je splodená, je večným Synom Boha – Otca (porov. [5; I, 1, 27]; [1, IV, 11 - 14]; [130, s. 157]).

4.5. Boh – Duch Svätý je prejavom spoločnej lásky Otca i Syna, avšak nie je splodený

Tretia božská osoba sa vo Svätom písme akoby svojským a zvláštnym menom nazýva Duchom Svätým, – hoci aj Otec aj Syn je úplne duchovná a nekonečne svätá bytosť. Keď sa teda tretej božskej osobe zvláštnym spôsobom pripisuje duchovnosť a svätosť, poukazuje to na povahu jeho pôvodu. V tom zmysle, že dychtíť po niečom je prejavom vôle

a lásky, svätosť je tiež dokonalosťou lásky. Okrem toho sa Duch Svätý vo Svätom písme nazýva darom (porov. Sk 2, 38; Rim 5, 5). Dar je však tiež prejavom dobroprajnej lásky.

A tak tieto osobné mená tretej božskej osoby naznačujú, že Duch Svätý pochádza od Otca a Syna ako prejav, ako dych ich spoločnej lásky. Musíme si však pritom byť vedomí vyššie spomenutej definície Druhého Lyonského a Florentského snemu, že Duch Svätý pochádza od Otca a Syna „ako od jedného pôvodcu a jediným dýchaním“. Nie sú tu teda dva dychy – jeden Otcov a druhý Synov –, lebo Otec a Syn voči Duchu Svätému sú iba jediným pôvodcom, jediným dýchatelom (*unus spirator*) jediného dychu, čiže prejavu svojej spoločnej lásky. A týmto dychom spoločnej lásky Otca a Syna je Duch Svätý.

Tretia božská osoba však nie je splodená, lebo pochádza ako prejav spoločnej lásky Otca a Syna. Úkon lásky však nesmeruje k vytvoreniu podobnosti – ako plodenie – ale znamená náklonnosť k poznanému dobru. Duch Svätý je touto náklonnosťou spoločnej lásky Otca i Syna, ako jediného pôvodcu, jedného dýchateľa, Ducha Svätého. Táto okolnosť potvrdzuje aj poradie – nie síce časové, ale logické – dvoch pochádzaní v Bohu, aj tú dogmu, že Duch Svätý pochádza „aj od Syna“. V poradí najprv je pochádzanie poznaním – to je plodenie Syna – a potom pochádzanie láskou – to je pochádzanie Ducha Svätého – lebo milovať môžeme len to, čo poznáme. A ako prejav lásky vychádza z milujúceho tak, že predpokladá poznanie, tak Otec spolu so Synom, s prejavom svojho poznania, alebo – podľa výrazu, používaného niektorými gréckymi cirkevnými otcami – „Otec cez Syna“, t. j. cez svoje vyjadrené poznanie, je pôvodcom tej náklonnosti, toho plameňa lásky, ktorým je Duch Svätý.

4.6. Poznámky

1. Teológovia právom poukazujú na to, že pochádzania v Bohu sú prejavom Božieho života, ktorý sa prejavuje dvoma činnosťami: poznaním a chcením. Preto sú v Bohu dve pochádzania: jedno činnosťou poznania, ktorým Otec plodí Syna a druhé činnosťou vôle, ktorou Otec a Syn jediným dychom lásky dýchajú Ducha Svätého. V stvorenom duchu – teda aj v ľudskej duši – je veľa rozličných úkonov poznania a chcenia. Tieto sú iba akcidentálne. Božie Slovo však, ktorým Otec vypovie svoje poznanie, je jediné, večné a podstatné, t. j. totožné s božskou podstatou. Podobne Duch Svätý je večným a podstatným dychom lásky Otca a Syna, teda tiež je totožný s božskou podstatou.
2. Pochádzanie božských osôb neznamená, že tieto osoby vznikajú. Nemáme adekvátny výraz na túto činnosť. Tri božské osoby sú tou istou, jedinou, večnou, nevzniknutou božskou podstatou. Pochádzanie dvoch osôb v Bohu je iba v tom zmysle, že večná božská podstata je v druhej božskej osobe ako prejav Otcovho poznania – tým pochádza Syn – a v tretej božskej osobe je božská podstata ako prejav Otcovej a Synovej spoločnej lásky – tým pochádza Duch Svätý.

3. Je samozrejmé, že aj Syn aj Duch Svätý má božské poznanie aj božskú lásku a vôbec všetky božské vlastnosti. Z toho však nevyplýva, žeby napríklad zo Synovho poznania pochádzal ďalší Syn a od toho zas ďalší, a tak ďalej do nekonečna. Božské poznanie je len v Otcovi tak, že on toto poznanie vypovie, t. j. hovorí Slovo, a tým plodí Syna. V Synovi je toto poznanie tak, že on je tým hovoreným Slovom Otca. V Duchu Svätom je toto poznanie tak, že je totožné s božskou podstatou, ktorú má Duch Svätý na základe svojho večného pôvodu od Otca a Syna. Teda každá božská osoba má celú božskú podstatu a je s ňou totožná, ale každá inak: Otec bez pôvodu, Syn od Otca, Duch Svätý od Otca a Syna (porov. [37, s. 36 – 38]).

Tajomstvo Najsvätejšej Trojice nám bolo zjavené v ekonómii spásy, predovšetkým v Kristovi, ktorý bol poslaný na svet skrze Otca a ktorý spolu s Otcom posielal Božiemu ľudu Ducha Oživovateľa. Toto zjavenie dalo tiež veriacim isté poznanie vnútorného života Boha, v ktorom „je to Otec, ktorý plodí, je to Syn, ktorý je plodený, a je to Duch Svätý, ktorý vychádza“, majú „tú istú prirodzenosť, sú rovní, rovnako všemohúci a rovnako veční“ [62, s. 39].

5. Štyri reálne a podstatné vzťahy v Bohu

V Bohu sú štyri reálne a podstatné vzťahy: otcovstvo, synovstvo, aktívne dýchanie a pasívne dýchanie. Tri z nich sú si protikladné. Tieto tri protikladné vzťahy: otcovstvo a synovstvo a pasívne dýchanie sú tri rozdielne božské osoby.

Náuka o podstatných vzťahoch v Bohu nám podáva dôvod a vysvetľuje otázku: prečo a ako je to, že tri rozdielne božské osoby nie sú traja bohovia, ale len jeden jediný, úplne jednoduchý Boh? Preto, lebo len tým sa tri božské osoby medzi sebou reálne rozlišujú, že jediná božská podstata jestvuje trojitým rozdielnym spôsobom, ako tri podstatné protikladné vzťahy. Spôsob jestvovania však nepridáva veci nejakú súčiastku, ani nevnaša do veci nejaké rozdelenie, atď., ale len označuje, ako vec jestvuje. Napríklad ak máme určité množstvo mäkkého vosku, môžeme mu dať – postupne – rozličnú podobu, rozličný spôsob jestvovania. V tých rozličných podobách však jestvuje ten istý vosk, to isté množstvo, tej istej váhy, tej istej farby atď. Viera nás teda učí, že to, čo je Boh, to je jediná, nekonečne dokonalá, úplne jednoduchá božská podstata. Avšak na otázku: ako jestvuje Boh, viera odpovedá: Boh jestvuje trojitým podstatným rozdielnym spôsobom, ako tri medzi sebou rozdielne podstatné protikladné vzťahy, ako tri rozdielne božské osoby.

Vzťah (relatio) – ako ho v prírode poznáme – je pomer jednej bytosti k druhej, t. j. spôsob, ktorým je jedna bytosť k druhej zameraná. Pri vzťahu sa rozoznáva:

1. Podmet vzťahu (relatum), t. j. bytosť, ktorá má nejaký vzťah k inej bytosti;

2. Predmet vzťahu (correlatum), t. j. bytosť, ku ktorej má dotýčny podmet ten svoj príslušný vzťah;
3. Základ vzťahu (fundamentum), t. j. dôvod, na základe ktorého ten vzťah medzi podmetom a predmetom jestvuje.

Vzťah je len vtedy reálny – skutočný –, ak aj podmet aj predmet vzťahu skutočne jestvujú a sú od seba rozdielni, a tiež aj príslušný základ vzťahu je skutočný.

5.1. V Bohu sú štyri reálne vzťahy: otcovstvo, synovstvo, aktívne dýchanie a pasívne dýchanie

V Bohu sú štyri reálne vzťahy: otcovstvo, synovstvo, aktívne dýchanie a pasívne dýchanie, lebo v Bohu sú dve pochádzania: plodenie Syna a dýchanie Duchu Svätého a z každého tohto pochádzania vyplývajú dva vzťahy: z prvého pochádzania vyplýva vzťah otcovstva k splodenému Synovi a vzťah synovstva splodeného Syna k Otcovi. Na základe druhého pochádzania je v Otcovi a Synovi – ako v jednom dýchateľovi – vzťah aktívneho dýchania, t. j. byť dýchateľom, k Duchu Svätému a v Duchu Svätom vzťah pasívneho dýchania, čiže byť dychom, k svojmu pôvodcovi, t. j. k Otcovi a Synovi ako k jednému dýchateľovi.

Sväté písmo naznačuje vzťahy v Bohu tým, že božské osoby majú vzťažné mená: Otec, Syn a Duch Svätý. Z cirkevných otcov najmä sv. Augustín zdôrazňuje trojičné vzťahy a v nich vidí vysvetlenie toho, že božské osoby sú skutočne rozdielne, a predsa táto ich rozdielnosť nenarušuje jedinosť božskej podstaty, lebo každá božská osoba voči sebe samej je tým istým jediným Bohom, tou istou jedinou božskou podstatou. Božské osoby však tým, že sú voči sebe v protikladných vzťahoch, sa medzi sebou rozlišujú. Otec voči sebe je Bohom, ale voči Synovi je Otcom, a tak sa od Syna odlišuje. Podobne Syn voči sebe je tým istým Bohom, ale voči Otcovi je Synom, a tak sa od Otca rozlišuje. Taktiež Duch Svätý voči sebe je tým istým Bohom, ale je Duchom voči Otcovi a Synovi ako jednému dýchateľovi, a tak sa od nich rozlišuje.

O jestvovaní vzťahov v Bohu hovorí snem vo Florencii v roku 1442 (porov. [37, s. 38 – 39]): „... všetko v Bohu je jedno, kde sa nevyskytuje protiklad vzťahu“ (In Deo omnia sunt unum, ubi non obviat relationis oppositio; [34, č. 1330]; [89, č. 281 – 284]). Táto stručná veta krásne vyjadruje tajomstvo Najsvätejšej Trojice (porov. [37, s. 39]).

Sv. Tomáš poukazuje na to, že popierať reálne vzťahy v Bohu by znamenalo popierať skutočný rozdiel božských osôb (porov. [5, I, 1, 28, 1]).

5.2. Vzťahy v Bohu sú podstatné, t. j. sú totožné s božskou podstatou

– 54 – Keďže v Bohu nie je nijaký akcident, preto tieto trojičné vzťahy môžu byť akcidentmi, ale každý tento vzťah je božstvo samo, každý je totožný s božskou podstatou. V Bohu je otcovstvo to isté, čo božstvo, podobne synovstvo je totožné s božskou podstatou atď. Takže Boh celou

svojou bytosťou je Otcom, celou bytosťou je Synom a celou bytosťou je Duchom Svätým. Stvorené bytosti sú vo vzájomných reálnych vzťahoch len na základe nejakého akcidentu, napríklad u ľudského otca jeho otcovstvo nie je jeho podstatou a osobou, lebo človekom a ľudskou osobou by bol aj keby nebol otcom (porov. [37, s. 39]). Sv. Tomáš poznamenáva, že božská bytosť prevyšuje všetky kategórie, preto niet protirečenia v tom, že je súčasne aj podstatou aj má povahu podstatných vzťahov (porov. AQUINO, T. De potentia, 8, 2. In: [37, s. 39]).

Najsvätejšia Trojica je absolútna jednota, lebo tri božské osoby sú čírou vzťahovosťou. Vzájomná transparentnosť medzi božskými osobami je plná a puto medzi jednou a druhou je totálne, pretože tvoria absolútnu jednotu a jedinečnosť [12, 54].

5.3. Tri trojičné božské vzťahy sú voči sebe protikladné, a preto sa od seba skutočne rozlišujú

Tieto tri protikladné trojičné vzťahy sú: 1. otcovstvo, ktoré je v protiklade k synovstvu; 2. synovstvo, ktoré je v protiklade k otcovstvu; 3. pasívne dýchanie, ktoré je v protiklade k aktívnemu dýchaniu. Štvrtý vzťah – aktívne dýchanie – je síce v protiklade k pasívnemu dýchaniu, ale nie v protiklade k otcovstvu a synovstvu, preto ani nie je od nich skutočne rozdielne, ale je v otcovstve a synovstve zahrnuté. To znamená, že prvé dve božské osoby už tým, že sú Otec a Syn, sú aj dýchatelom Ducha Svätého.

Tieto tri vzťahy však, ktoré sú protikladné, musia byť medzi sebou aj skutočne rozdielne, lebo nič nie je v protiklade voči sebe samému. Teda otcovstvo je skutočne iný vzťah než synovstvo a pasívne dýchanie je skutočne iný vzťah než voči nemu stojace – v otcovstve a synovstve zahrnuté – aktívne dýchanie.

5.4. Tri protikladné podstatné vzťahy v Bohu sú tri rozdielne božské osoby

Otcovstvo je Boh – Otec, synovstvo je Boh – Syn a pasívne dýchanie je Duch Svätý. Každá božská osoba je protikladný podstatný vzťah. O každom z týchto protikladných vzťahoch platí definícia osoby: každý z nich je kompletná rozumná substancia – božská –, ktorá má povahu svojského spôsobu jestvovania. Takto tri rozdielne božské osoby sú tri rozdielne podstatné spôsoby jestvovania tej istej jedinej božskej podstaty, ktorá plnosťou svojho bytia vyžaduje, aby jestvovala v troch protikladných podstatných vzťahoch, teda v troch rozdielných božských osobách.

5.5. Poznámky

1. Tri božské osoby nenazývame abstraktnými menami vzťahov, napríklad otcovstvo atď., ale konkrétnymi menami osôb, napríklad otec, atď. V Bohu totiž pre jeho úplnú jednoduchosť abstraktum ako božstvo, otcovstvo atď. je to isté, ako konkrétum, napr. Boh, Otec atď. (porov. [37, s. 39 – 40]).

2. Sv. Tomáš právom podotýka, že rozdiel medzi božskými osobami je „ten najmenší“, aký vôbec môže byť pritom, že je to skutočný rozdiel, večný a nezmeniteľný. Tento rozdiel pozostáva iba v tom, že každá božská osoba iným spôsobom je tým istým jediným nekonečne dokonalým Bohom. Keďže rozdielnosť božských osôb sa zakladá iba na protiklade vzťahu, nevznáša rozdiel do prirodzenosti troch nositeľov tej istej jednej prirodzenosti. Jedna božská osoba sa nelíši od druhej tým, že je „dačo iné“, ale že celou bytosťou je „protikladným vzťahom“ k inému (porov. [5, I, 1, 40, 2]; [1, IV, 14]).
3. Náuka o pochádzaniach a o vzťahoch v Bohu nám osvetľuje tajomstvo božieho života. Keď na tento boží život pozeráme dynamicky, javí sa nám – v dvoch pochádzaniach – ako plynulý dej. Keď naň pozeráme staticky, javí sa nám – v štyroch podstatných vzťahoch – ako ukončený stav. Keďže my žijeme v čase a postupnosti dejov, ľahšie chápeme božie skutočnosti, ak sú vyjadrené dynamicky. Preto nám ich Božie zjavenie väčšinou takto podáva. O tajomstve Najsvätejšej Trojice nás Boh poučuje tým, že nám dáva zjavenie o dvoch večných imanentných pochádzaniach v Bohu. Tajomstvo vtelenia je vyjadrené slovami, že Boží Syn „zostúpil z nebies“ (Jn 3, 13), tajomstvo posvätenia človeka uskutočňuje Boh tým, že mu zošle do srdca Ducha Svätého (porov. Gal 4, 6), atď.

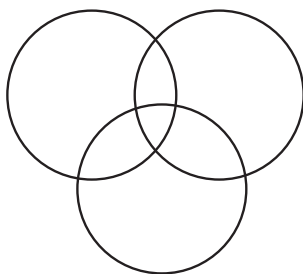
6. Dôsledky trojičných pochádzaní a vzťahov

6.1. Spolubytie a spolužitie božských osôb

Tri božské osoby sa navzájom prenikajú, v sebe navzájom prebývajú (porov. [37, s. 40 – 41]). Florentský snem o tom hovorí: „Pre túto jednotu Otec je celý v Synovi, celý v Duchu Svätom. Syn je celý v Otcovi, celý v Duchu Svätom. Duch Svätý je celý v Otcovi, celý v Synovi“ [34, č. 1331]; [89, 285]). Pán Ježiš zdôrazňuje: „Ja som v Otcovi a Otec je vo mne“ (Jn 14, 10).

Vzájomné prenikanie sa božských osôb teológia pomenovala gréckym slovom *perichórezis*. Na túto perichorézu môžeme hľadieť buď dynamicky alebo staticky. Na základe dynamického ponímania sa ona latinsky volá *circumincessio* a chápe sa tak, že Otec tým, že plodí Syna, odovzdáva mu svoju podstatu a celý ide do Syna, taktiež Otec a Syn – ako jeden dýchatel – odovzdávajú Duchu Svätému svoju podstatu, a tým idú do Ducha Svätého. Staticky sa perichoréza latinsky menuje *circuminsessio*. Dôraz kladie na tú skutočnosť, že tri božské osoby sú tá istá jediná božská podstata, teda nemôžu byť jedna mimo druhej, lebo žiadna z nich nemôže byť mimo svojej podstaty, ktorú má s ostatnými dvoma božskými osobami spoločnú.

Perichorézu si môžeme priblížiť nasledujúcim obrázkom, kde prienik kružníc predstavuje jedinú spoločnú božskú podstatu. Tie časti kružníc, ktoré sú mimo prieniku, znázorňujú osobné vlastnosti jednotlivých božských osôb.

6.2. Poradie božských osôb

Medzi božskými osobami je nezmeniteľné poradie, takže Otec je prvá, Syn druhá a Duch Svätý tretia božská osoba. Toto poradie sa zakladá na tom, že Otec je pôvodcom Syna, a nie naopak, taktiež Otec spolu so Synom je pôvodcom Ducha Svätého (porov. [37, s. 41]). Inak „žiadny nepredchádza iného večnosťou, ani nepredstihuje dokonalosťou, ani neprevyšuje mocou“ – hovorí Florentský snem [34, č. 1331]; [89, 285]).

6.3. Osobné vlastnosti božských osôb

Osobné vlastnosti (*proprietas personales*) božských osôb sú tie, ktoré nie sú trom božským osobám spoločné, ale sú zvláštnosťou jednotlivých osôb, takže nimi sa božské osoby medzi sebou rozlišujú. Sú to predovšetkým tie isté, ktoré dávajú každej osobe jej osobný svojráz. Otcovou osobnou vlastnosťou je otcovstvo, Synovou synovstvo a osobnou vlastnosťou Ducha Svätého je pasívne dýchanie alebo vychádzanie v užšom zmysle, t. j. nakoľko sa odlišuje od Synovho pochádzania. Okrem toho osobnou vlastnosťou Otca je nenaroditeľnosť (*innascibilitas*), keďže on od nikoho nepochádza.

V širšom zmysle sa aj aktívne dýchanie počíta medzi osobné vlastnosti z toho dôvodu, že nie je spoločné trom božským osobám, ale iba dvom: Otcovi a Synovi.

6.4. Trojičné privlastňovania

Na základe osobných vlastností jednotlivých božských osôb sa koná takzvané trojičné privlastňovanie (*appropriationes trinitariae*). Pozostáva v tom, že jednotlivé spoločné Božie vlastnosti alebo spoločné Božie diela pripisujeme len jednej božskej osobe, pričom smernicou je osobná vlastnosť tej-ktorej božskej osoby. To znamená, že jednotlivé božskej osobe privlastňujeme tie spoločné Božie vlastnosti alebo tie spoločné Božie diela, ktoré majú akúsi podobnosť s osobnou vlastnosťou dotýčajúcej božskej osoby.

Z Božích vlastností privlastňujeme: Otcovi všemohúcnosť, Synovi múdrosť, Duchu Svätému dobrotu; Otcovi večnosť, Synovi rovnosť,

Duchu Svätému jednotu. Primeranosť týchto privlastňovaní je zrejmä: večnosť je bez počiatku, preto sa privlastňuje Otcovi, ktorý je bez pôvodu. Jemu sa privlastňuje aj všemohúcnosť, lebo táto dáva vznik tvorom a v Najsvätejšej Trojici dáva pôvod – nie vznik! – ostatným dvom osobám. Synovi sa privlastňuje múdrosť, lebo on je osobným prejavom Otcovej múdrosti. Duchu Svätému sa privlastňuje dobrota, lebo on je osobným prejavom lásky Otca a Syna.

Z Božích diel privlastňujeme: Otcovi stvorenie, Synovi usporiadanie, Duchu Svätému oživovanie. Stvorením vecí vznikajú z ničoho len Božou vôľou, a tak stvorenie má istú podobnosť s osobnou vlastnosťou Boha – Otca, ako pôvodcu ostatných dvoch božských osôb. V poriadku sveta sa javí Božia múdrosť, preto usporiadanie tvorov sa privlastňuje Bohu – Synovi. Dych je znakom života hmotných živých bytostí, preto sa oživovanie tvorov v duchovnej oblasti privlastňuje Duchu Svätému, ktorý je večným dychom lásky Otca i Syna.

6.5. Poznámky

1. Privlastňovaním sa zdôrazňuje rozdiel a osobná povaha jednotlivých božských osôb, ktoré ešte viac vynikne tým, že sa každej osobe pripisuje z Božích vlastností a z Božích diel to, čo nejako zvlášť poukazuje na osobný svojráz dotyčnej osoby. Treba však mať na mysli, že privlastňované Božie diela alebo vlastnosti nepatria výlučne jednej osobe, ale všetkým trom.
2. V katechizme, kde sa len nakrátko hovorí o troch božských osobách, zvykneme privlastňovať Otcovi stvorenie, Synovi vykúpenie a Duchu Svätému posvätenie sveta. Tri božské osoby sú takto výrazne a správne označené, ale treba pripomenúť, že u Syna a Ducha Svätého sa tým nevyjadruje číre privlastňovanie, lebo napríklad hoci pri vykúpení sveta účinkujú všetky tri božské osoby, smrť Pána Ježiša, ktorou nás vykúpil, nie je spoločná všetkým trom božským osobám, ale len druhej. Podobne pri posvätení ľudí pôsobia všetky tri božské osoby, ale tak, že toto posvätenie sa deje poslaním Ducha Svätého do duše človeka. Poslanie však nie je číre privlastňovanie (porov. [37, s. 41 – 42]).

6.6. Trojičné posielanie božských osôb

Kľúčom k pochopeniu novozákonnej náuky o Najsvätejšej Trojici je, ako to prvý vyslovil Male z Abbey, pojem poslania (porov. Mt 15, 24; Lk 1, 43; 7, 3; 9, 52; 14, 32; 19, 14.29.32; 20, 20; 22, 8; Jn 3, 17; 3, 34; 5, 36; 6, 29; 7, 29; 8, 22; 10, 36; 11, 42; 14, 16n.; 14, 25n.; 15, 26n.; 16, 5 – 11; 17, 3.8.21.25; 20, 21; Sk 3, 20; 3, 26; 10, 36; 1 Jn 4, 9; 4, 14; 1 Pt 1, 12). Slovo „poslanie“ je výraz pre spásonosný Boží pohyb smerom k človekovi a pre jeho blízkosť k ľuďom. V Starom zákone posielala Boh prorokov, napr. Mojžiša, a to svojím slovom, svojou múdrosťou alebo svojím duchom.

Bol to nový spôsob poslania, keď Boh posielal svojho vlastného Syna na svet – do ľudských dejín. V Synovi je on sám prítomný. Týmto posla-

ním sa stal konajúcou bytosťou v rámci ľudských dejín. Ak všetky poslania slúžia dialógu Boha s ľuďmi, tak poslanie jeho Syna vytvorilo obdobný pohyb medzi Bohom a človekom, ale na spôsob, akým vedú dialógy ľudia sami medzi sebou. Toto poslanie ukazuje na úzku spolupatričnosť medzi Bohom a Synom, ktorého poslal, na druhej strane však vnútorný rozdiel. Keď od Boha poslaný Syn prelomil hranice medzi transcendentnou a imanentnou oblasťou skutočnosti smerom späť, „vrátil“ sa k Otcovi a spolu s Otcom, s „Bohom“, poslal Ducha Svätého. Boh je v Duchu Svätom so svojím osláveným Synom prítomný v ľudských dejinách medzi vzkriesením, oslávením a opätovným príchodom Ježiša Krista (porov. [114, s. 68]).

Božie poslania sú cesty Božieho sebadarovania (sebakomunikácie). Božia kauzálna príčinnosť obsahuje v sebe jednosť Božieho konania. Poslania však majú vzťah k Božiemu konaniu z hľadiska formálnej príčiny. Božie poslania patria preto k inému usporiadaniu, než je Božie kauzálnne pôsobenie na tvory. V Svätom písme sa neraz hovorí o poslaníach. Je charakteristické, že o Otcovi sa nikdy nevraví, že je poslaný. Poslaný je však Syn od Otca (porov. Jn 3, 16nn.; 5, 23.36.38). Poslaný je aj Duch Svätý, a to raz od Otca, raz od Syna, inokedy od Otca skrze Syna (porov. Lk 24, 19; Jn 14, 16.26; 16, 7; Gal 4, 6).

Poslania sú spôsoby Božieho sebasprostredkovania (sebakomunikácie) tvorom. Čo sa týka poslania Logosa voči človekovi Ježišovi, treba poznamenať, že Boh existuje ako Otec tak, že v úkone poznávania plodí Syna a odovzdáva sa mu, a takisto v akte lásky so Synom plodí Ducha Svätého a so Synom sa mu aj darúva. Naopak, personalita Syna je identická so zrodením a splodením z Otca. V poslaní Syna voči človekovi Ježišovi zo strany Otca, a s tým podmieneného sebasprostredkovania (sebakomunikácie) Syna Ježišovi nadobúda Ježiš rovnakú personálnosť ako večné Slovo. Večné synovstvo Slova konštituuje zároveň osobnosť človeka Ježiša. Takto Otec večného Slova je zároveň Otcom človeka Ježiša, pretože tento bol pojatý do vzťahu k Otcovi, v ktorom sa Syn k nemu nachádza. Ba tento vzťah je večnému Synovi nielen vlastný, ale je aj podkladom jeho osobnosti v identite s podstatou. Podľa toho večné otcovstvo napriek svojej Božej imanencii je zamerané na dejinné otcovstvo alebo viac na to, aby sa aj realizovalo voči človekovi Ježišovi. To sa dosiahne tak, že človek Ježiš subzistuje v subzistencii Božieho Logosa (porov. [114, s. 184 - 185]).

Sväté písmo často hovorí o poslaní božských osôb na svet. Napríklad: „Keď prišla plnosť času, Boh poslal svojho Syna, zrodeného zo ženy... aby sme mohli dostať právo synovstva. A keďže ste [Boží] synovia, zoslal vám Boh do srdca Ducha svojho Syna, volajúceho: Abba! Otče!“ (Gal 4, 4 - 6). Trojičné poslanie (missio trinitaria) je: večné pochádzanie božskej osoby, zamerané na jej zvláštnu prítomnosť vo svete.

Poslanie vo všeobecnosti sa deje buď na základe moci, ako nadriadený posielajú podriadeného, buď na základe rady, ako lekár posielajú chorého do kúpeľov alebo na základe pôvodu, ako slnko vysiela lúče alebo

strom kvety. Je zrejme, že božské osoby môžu byť posielané len na základe pôvodu. To znamená, že len tie dve božské osoby môžu byť poslané, ktoré majú pôvod, totiž Syn a Duch Svätý. Preto Otec nemôže byť poslaný, ale on posiela Syna, taktiež Otec a Syn posielajú Ducha Svätého. Avšak hoci Otec nemôže byť poslaný, predsa spolu so Synom aj on prichádza do srdca spravodlivých a v nich prebýva v Duchu Svätom, ktorého im dáva spolu so Synom (porov. Jn 14, 23).

Z poslania božskej osoby vyplýva jej príchod na svet. Keďže božská osoba je aj tak všadeprítomná, tento jej príchod na svet - vyplývajúci z jej poslania - znamená nový, zvláštny spôsob jej prítomnosti vo svete. V samej božskej osobe tým - samozrejme - nenastane nijaká skutočná zmena, ale nastane nejaká zmena vo svete. Táto zvláštna prítomnosť poslanej božskej osoby sa prejaví vznikom a jestvovaním nejakej reality vo svete.

Rozlišuje sa: poslanie viditeľné - vonkajšie a poslanie neviditeľné - vnútorné. podľa toho, či sa zvláštna prítomnosť poslanej božskej osoby prejaví aj navonok alebo nie.

Viditeľné poslanie je dvojaké:

1. Podstatné: a tým je vtelenie Božieho Syna, poslaného od Otca k ľuďom v ľudskej prirodzenosti, s ktorou sa druhá božská osoba podstatne spojila.
2. Iné viditeľné poslanie bolo náznakovité, pri ktorom poslaná osoba nebola podstatne spojená s vonkajším zjavom, ktorým naznačila svoju zvláštnu prítomnosť. Také bolo poslanie Ducha Svätého v podobe holubice pri pokrstení Krista. Toto bolo číro náznakovité, lebo len naznačovalo plnosť milosti, ktorú Kristus - človek mal už od prvého okamihu vtelenia. Ďalšie viditeľné poslanie Ducha Svätého bolo na prvé Turíce v podobe vetra a ohnivých jazykov. Toto bolo náznakovité aj účinné, lebo spôsobilo aj vnútornú milosť.

Viditeľné poslanie sa deje pre neviditeľné poslanie.

Neviditeľné - vnútorné - poslanie božských osôb má za cieľ, aby sa večné pochádzania božských osôb akoby predĺžili do rozumných tvorov a v nich pokračovali, aby tak tieto tvory dostali účasť na trojičnom živote a blaženosti samého Boha. Keďže v Bohu sú dve pochádzania, preto aj tieto vnútorné trojičné poslania sú dve, a to:

1. V pozemskom živote posiela Otec a Syn do duše človeka Ducha Svätého pri udelení posväcujúcej milosti. Pri tomto poslaní aj Otec a Syn prichádzajú do duše - na základe perichorézy - tým, že vdýchnu človekovi svojho Ducha, nadprirodzený život lásky (porov. Jn 14, 23; Rim 5, 5).
2. Kto svoj pozemský život skúšky skončí v stave posväcujúcej milosti, tomu Boh - Otec na druhom svete - hneď po smrti alebo po prípadnom odpykaní očistca - pošle do duše svoje večné Slovo, a tým vznikne v duši takzvané svetlo slávy. Týmto svetlom vidí duša Boha bezprostredne z tváre do tváre, aký je sám v sebe. Tak potom má dokonalú účasť na trojičnom Božom živote, lebo svetlom slávy poznáva Boha podobne ako sa on poznáva vo večnom Slove a posväcujúcou

milosťou, prinesenou z pozemského života, miluje Boha podobne, ako sa on miluje v Duchu Svätom.

Poslania božských osôb teda zahrňujú a obsahujú celé dielo spásy (porov. [37, s. 42 - 44]).

6.7. *Imanentná a ekonomická Trojica*

„Ekonomickou Trojicou“ nazývame Najsvätejšiu Trojicu, ktorá sa zjavuje a dáva v dejinách spásy. Deje sa tak najprv v Ježišovi Kristovi, potom vo všetkých prejavoch Ducha Svätého, a tiež v tých prejavoch Otca, ktorými sú Ježiš Kristus a Duch Svätý prítomní v Cirkvi a skrze Cirkev.

„Imanentná Trojica“ je v rámci tejto terminológie Najsvätejšia Trojica, existujúca sama v sebe, vo večnosti (porov. [37, s. 41 - 44]).

Až v priebehu čias si teológovia uvedomili skutočný rozdiel medzi „Bohom samým v sebe“ a „Bohom pre nás“ (porov. [27, s. 246 - 247]). Boh vo svojom absolútnom sebaodovzdaní tvorí sám seba dáva tak, že „imanentná“, t. j. v samotnom Bohu existujúca Trojica je zároveň „ekonomická“, t. j. spôsobujúca spásu voči človekovi. A naopak, trojitost Božieho vzťahu k nám je už prítomnosťou Boha, aký je v sebe – „trojosobného“ Boha (porov. [102, s. 370 - 371]; [45, s. 137]).

Teologická diskusia. Súčasná triadológia sa zaoberá objasnením vzťahu medzi imanentnou a ekonomickou Trojicou, medzi večnosťou a udalosťami dejín spásy. V nedávnej dobe sa diskusia o tejto téme sústredila okolo takzvanej „základnej axiomy“ (Grundaxiom) Karla Rahnera, ktorá znie: „Ekonomická Trojica je imanentná Trojica a naopak.“ (porov. [96, s. 46]; [22, s. 331]). Táto Rahnerova axioma je všeobecne uznávaná. [41, s. 187].

Táto téza má síce svoje prednosti v dôslednom vylúčení akéhokoľvek, hoci len latentného, modalizmu¹⁶ alebo sabelianizmu¹⁷ a v priblí-

¹⁶ Z latinského slova *modus*, čo znamená hľadisko, jedna z viacerých stránok. Bola to heréza, ktorá svojim prílišným zdôrazňovaním jednoty Najsvätejšej Trojice popierala osobnú rovnosť a rozdielnosť Otca, Syna a Ducha Svätého. Jediný Boh sa podľa nej stáva Trojicou iba v spôsobe svojho pôsobenia navonok pri stvorení, vtelení a posväcovaní. Tento blud pokladal božské osoby iba za rozdielne prejavy jedného Boha. Objavil sa v Malej Ázii na konci 2. a na začiatku 3. storočia po Kristovi a odtiaľ sa rozšíril na Západ a do Afriky. Jednou formou modalizmu bol takzvaný *patripassianizmus*, podľa ktorého v umučení a smrti Ježiša trpel a zomrel Boh Otec; porov. VRAGAŠ, Š. A KOL. *Teologický a náboženský slovník. II. diel. I - Ž*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha - Vojtech, 2008, s. 68 - 69. Heslo Modalizmus; RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Kleines theologisches Wörterbuch*, s. 280. Heslo Patripassianismus.

¹⁷ Je to heréza 3. - 4. storočia, ktorá popierala Najsvätejšiu Trojicu. Zakladateľ je Sabellius, ktorý bol exkomunikovaný v roku 220 v Ríme. Je to druh monarchianizmu. Trojitost v Bohu sa týka len vzťahov (spôsobov zjavenia) v sebe jediného a toho istého Boha voči svetu. Vtelením tak Boh prestáva byť Ocom, nanebovstúpením prestáva byť Synom; porov. RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Kleines theologisches Wörterbuch*, s. 318. Heslo Sabellianismus; TÍŽE. *Teologický slovník*, s. 292. Heslo Sabellianismus.

žení nevýslovného tajomstva viery každodennému kresťanskému životu, napriek tomu slovné spojenie „a naopak“ v sebe skrýva nejedno nebezpečenstvo.

Ak onticky ekonomická Trojica úplne závisí od imanentnej Trojice, potom opačne tento vzťah neplatí, pretože sloboda večného Stvoriteľa nemôže byť „zvonku“ podmieňovaná stvorenou formou jeho zjavenia a sebadarovania. Gnozeologicky však platí relácia v opačnom zmysle, pretože naše poznanie imanentnej Trojice celkom závisí od Božieho zjavenia, a teda od ekonomickej Trojice. Zdá sa teda, že Karl Rahner vo svojej „základnej axióme“ zmiešava nielen obe vyššie zmienené roviny, ale aj ekonomickú Trojicou s imanentnou Trojicou. To však znamená zmiešavanie večného, nepodmieneného a nestvoreného s dejným, podmieneným a stvoreným.

Ak si uvedomíme, že vzťah medzi imanentnou a ekonomickou Trojicou je identický so vzťahom medzi božskou a ľudskou prirodzenosťou vteleného Božieho Syna, potom je každé zmiešavanie určitou formou monofyzitizmu, ktorý vedie k tomu, že sa buď svet rozplynie v Bohu alebo Boh vo svete.

Zásadný vzťah jednoty medzi imanentnou a ekonomickou Trojicou musí byť, možno aj okrem iného, doplnený rozlíšením analógie. Táto analógia je síce základom možnosti našich úvah o tajomstve imanentnej Trojice, na druhej strane však predstavuje tiež nevyhnutné ohraničenie nášho poznania, a preto imanentná Trojica nie je jednoducho vyvoditeľná z ekonómie a zostáva nevýslovným tajomstvom vnútorného Božieho života. Inými slovami, Deus revelatus (Boh, ktorý sa zjavil) zostáva zároveň Deus absconditus (skrytý Boh), pretože apokalypsis (grécky: zjavenie) a revelatio (latinsky: zjavenie) nie je jednoduché odhalenie v zmysle Offenbarung (nemecky: zjavenie), ale znamená sprítomnenie tajomstva v novom šate, v ktorom sa dáva poznať a skrýva zároveň (porov. [96, s. 46 – 47]).

Holandský teológ dominikán Edward Schillebeeckx považoval rozlišovanie Trojice na „spásnoekonomickú“ a „imanentnú“ za nezmyselné (porov. [85, s. 380]).

7. Najsvätejšia Trojica a ľudský rozum

7.1. Najsvätejšia Trojica je tajomstvom viery

Náuka o Najsvätejšej Trojici prevyšuje ľudský rozum tak, že iba z Božieho zjavenia vieme, že Boh je trojosobný. Keď to zo Zjavenia už vieme, predsa svojím rozumom nechápeme a nie je nám zrejmé, ako je to, že jeden Boh sú tri rozdielne božské osoby (porov. [37, s. 44]; [126, s. 32]).

Sv. Tomáš poukazuje na to, že Boha prirodzeným rozumom poznávame zo stvoreného sveta ako pôvodcu tvorov. Avšak tvory sú účinkami Božej všemohúcnosti, ktorá je spoločná trom božským osobám. Preto sa v tvoroch neprezradzuje rozdielnosť božských osôb, ale iba ich spo-

ločná božská všemohúcnosť, ich spoločná jediná božská podstata. A tak trojosobnosť Boha môžeme poznať len z Božieho zjavenia. Ale i keď túto pravdu z Božieho zjavenia už aj vieme, nevieme ju svojím rozumom pochopiť (porov. [5, I, 1, 32, 1]).

V stvorenom svete je napríklad každá ľudská osoba práve tým osobou, že je od iných ľudí oddelená, každá má svoju vlastnú, konkrétnu rozdielnu ľudskú prirodzenosť, tri ľudské osoby sú aj tri ľudské prirodzenosti. Naproti tomu tri božské osoby sú od seba neoddeliteľné, lebo sú len jedno božstvo, jedna a tá istá božská prirodzenosť.

Nechápeme ani trojičné pochádzania, lebo skôr sa nám pozdáva, že napríklad plodenie je v číro duchovnej bytosti vôbec nemožné. Okrem toho plodením, aké vo svete poznáme, vzniká nová prirodzenosť, nová podstata toho istého druhu. O Bohu však už prirodzeným rozumom poznávame, že môže byť len jeden jediný, jediná božská podstata (porov. [37, s. 44]; [79, s. 143]; [127, s. 154 a 155]).

Sv. Tomáš ešte pripomína, že ten, kto sa pokúša dokazovať trojosobnosť Boha prirodzeným rozumom, robí viere krivdu v dvojakom smere:

- a) znižuje jej dôstojnosť, akoby viera – čerpaná z Božej múdrosti – ob-sahovala iba také pravdy, ktoré aj rozum vie dokázať, a nie „tajomnú, skrytú Božiu múdrosť“ (1 Kor 2, 7);
- b) sťažuje iným ľuďom cestu k viere, lebo budí dojem, že pravdy viery prijímame pre takéto – z prirodzeného rozumu čerpané – nepresvedčivé dôvody. Preto sv. Tomáš zdôrazňuje, že pravdy viery treba dokazovať z autority voči tým, čo autoritu, napríklad Boha alebo Cirkvi, prijímajú. Voči ostatným však stačí dokazovať to, že nie je nemožné – t. j. nie je proti rozumu – čo hlása viera (porov. [5, I, 1, 32, 1]).

7.2. Trojosobnosť Boha neprotirečí rozumu

Protirečenie by bolo vtedy, keby sme týmto tajomstvom tvrdili o Bohu skutočnosti, ktoré si odporujú a navzájom sa vylučujú. Avšak tajomstvo nič takého neobsahuje. Neučí, že jeden Boh sú traja bohovia alebo že tri božské osoby sú jedna osoba. Učí však, že jeden Boh sú tri božské osoby, totiž že jediná božská podstata jestvuje ako Trojica s tou podstatou totožných, ale medzi sebou relatívne – t. j. vzťahmi pôvodu – rozlíšených troch osôb. Aj tak možno povedať, že jediná božská prirodzenosť je majetkom troch, s tou prirodzenosťou totožných, ale medzi sebou relatívne rozdielných osôb – majiteľov.

Ľudský rozum vie riešiť všetky námietky, vznášané proti tomuto tajomstvu aj proti iným tajomstvám viery. Tak napríklad neobstojí námietka: Otec je Boh, Syn je tiež Boh, teda Otec je Syn. V tejto námietke je logická nesprávnosť, ktorá sa filozoficky volá: „štvorosť termínov“ (quaternio terminorum). Pojem Boh sa totiž v premisách berie úplne v tom istom zmysle, čo je nesprávne, lebo Otec je iným spôsobom Boh než Syn. Otec je Boh tým spôsobom, že plodí Syna, Syn je Boh tým spôsobom, že je splodený. A práve v tomto rozdielnom podstatnom spôsobe tkvie ich relatívna rozdielnosť.

7.3. Tajomstvo Najsvätejšej Trojice sa dá rozumom trochu objasniť

Toto objasnenie sa deje rozličným spôsobom. Predovšetkým teológia vypracovala presné a primerané pojmy na vyjadrenie tohto tajomstva, takže vieme o ňom presne, určite a jednoznačne hovoriť (porov. [37, s. 44 – 45]). Sv. Tomáš podáva o tom jasné pravidlá. Hlavným pravidlom je, aby sa používali výrazy, ktoré správne vyjadrujú tak jednotu božskej podstaty ako i trojicu božských osôb a ich vzájomné vzťahy. Z tohto hlavného pravidla vyplývajú tieto podrobné pravidlá:

1. Abstraktné slová, ak nie sú relatívne, lež absolútne, napríklad slová: božstvo, podstata, prirodzenosť, označujú božskú bytosť ako jedinú a spoločnú trom osobám bez toho, žeby vyjadrovali jej osobnostnú povahu. Preto sa môžu používať len v jednotnom čísle, napríklad jedna božská podstata, jedna prirodzenosť, a nemôže sa o nich tvrdiť nič, čo nie je trom osobám spoločné. Napríklad nemožno povedať, že božská podstata plodí alebo je splodená, lebo plodí len Otec a len Syn je splodený.
2. Konkrétne slová, ak sú absolútne – napríklad slová: Boh, Stvoriteľ – tiež označujú jedinú božskú bytosť, súčasne však vyjadrujú aj jej osobnostnú povahu, avšak neurčujú výhradne, o ktorú osobu ide. Keď teda povieme slovo „Boh“ alebo „Stvoriteľ“, môžeme ho povedať tiež len v jednotnom čísle, lebo označuje jedinú božskú bytosť. Keďže však tieto slová vo všeobecnosti vyjadrujú aj osobnostnú povahu Boha, musíme zo súvisu reči určiť, o ktorých božských osobách alebo o ktorej božskej osobe je reč. Takéto slovo totiž môže znamenať buď všetky tri osoby, napríklad Boh – Otec, Syn i Duch Svätý – je nekonečne dokonalý, Stvoriteľ – Otec i Syn i Duch Svätý – určil svetu prírodné zákony. Môže však znamenať aj len niektorú osobu, napr. Boh (Otec) poslal na svet svojho Syna; Boh (Syn) sa stal človekom; Ježiš Kristus je „Boh (Syn) z Boha (Otca)“, ako hovorí omšové, t. j. Nicejsko-konštantínopolské krédo. Panna Mária je Matkou Stvoriteľa (Syna).
3. Mužský rod obyčajne označuje osobu, stredný rod však podstatu (porov. [5, I, 1, 39]). Preto hovorí Štvrtý lateránsky snem, že „iný je Otec, iný je Syn, iný je Duch Svätý, nie však (dačo) iné; ale to, čo je Otec, je i Syn i Duch Svätý“ [34, č. 805]; [89, č. 279]).

Podľa slov Prvého vatikánskeho snemu môže ľudský rozum získať nejaké – a to veľmi užitočné – poznanie tajomstiev jednak analógiami zo stvoreného sveta, jednak zo súvisu tajomstiev medzi sebou a z ich súvisu s posledným cieľom človeka.

- a) Analógie, t. j. akési podobnosti a obrazy Najsvätejšej Trojice sa hojne nachádzajú v celom stvorenom svete. Mnohé hmotné veci môžu byť v trojakom skupenstve: v tuhom, kvapalnom a plynnom, ako ľad, voda, para. Takou analógiou sú tri rozmery: dĺžka, šírka, výška; vrom má koreň, peň, haluze; pekným podobenstvom Najsvätejšej Trojice je: slnko, jeho svetlo a jeho teplo; ďalej ľudská duša, jej sebaopozna-

nie a sebaláska. Duša akoby splodí sebapoznanie a sebaláskou miluje svoju spoznanú dokonalosť.

- b) Súvis tajomstva Najsvätejšej Trojice s ostatnými tajomstvami viery a s posledným cieľom človeka je ten, že Najsvätejšia Trojica je základom a cieľom všetkých ostatných tajomstiev, a tak je i posledným, a to nadprirodzeným cieľom človeka. Najsvätejšia Trojica je tajomstvom samého večného vnútorného, nekonečne blaženého Božieho života. Ostatné tajomstvá, ako vtelenie, vykúpenie, posvätenie, majú začiatok v čase. Najsvätejšia Trojica je ich prameňom a cieľom, lebo smerujú k tomu, aby ľudia mali účasť na živote – a tým na blaženosti – Najsvätejšej Trojice. Takto je Najsvätejšia Trojica základom nášho nadprirodzeného života i jeho posledným cieľom, lebo nás Boh povolal k účasti na svojom trojičnom živote.

7.4. Význam zjavenia tajomstva Najsvätejšej Trojice

1. Zjavenie tajomstva Najsvätejšej Trojice prinieslo užitočnosť aj prirodzenému filozofickému bádaniu, lebo dalo podnet na presnejšie určenie a rozlišovanie pojmov podstaty, prirodzenosti, osoby, vzťahu a na zistenie vzájomného pomeru týchto metafyzických prvkov, ako sa uplatňujú aj v oblasti stvoreného bytia.
2. Pre teológiu toto tajomstvo poukazuje na nekonečnú hĺbku a blaženosť Božieho života, ktorý pozostáva vo večnom spoločenstve troch božských osôb. Ďalej zdôrazňuje Božiu transcendentnosť, ktorá sa tak výrazne javí v tom, že nekonečne dokonalá Božia bytosť pre plnosť svojho bytia nutne vyžaduje, aby jestvovala takýmto trojitým svojráznym rozdielnym spôsobom, – ako tri božské osoby – na rozdiel od akéhokolvek dokonalého tvora, keďže stvorená rozumná bytosť môže byť iba jednou osobou. Napokon poukazuje i na Božiu bestačnosť v tom zmysle, že Boh nijako nie je odkázaný na tvory, lebo jeho nekonečná vnútorná sláva, ku ktorej nič nemožno pridať, je v jeho trojičnom živote nevýslovne zvýraznená v žiare večného Slova a v láske Ducha Svätého.
3. Tajomstvo Najsvätejšej Trojice dáva aj prirodzenému spoločenskému ľudskému životu vzácne praktické smernice, lebo je nekonečne dokonalým vzorom pre harmonické vyrovnanie a zjednotenie všetkých – aj protikladných – oprávnených snáh a požiadaviek v živote každej, tak v menšej ako i vo väčšej ľudskej spoločnosti. Ako v Najsvätejšej Trojici Otec a Syn – dve protikladné osoby – sú jedno v dychu svojej spoločnej lásky, v Duchu Svätom, tak majú byť všetky vzťahy ľudského života vyrovnané a zjednotené úprimnou láskou, ktorej vzorom a prameňom je Trojjediný Boh. Kiež by sa napríklad i v živote ľudí čím dokonalejšie uskutočňovalo to, že byť otcom a byť synom – a každý podobný ľudský spoločenský vzťah – by bol takým vzťahom, ktorý by bol súčasne samosebou preniknutý úplnou vzájomnou láskou, do ktorej by obe stránky vložili celú svoju bytosť, ako Boh – Otec a Boh – Syn si v Duchu Svätom odovzdávajú svoju nekonečnú spoločnú lásku.

4. Náš nadprirodzený život sa zakladá na živote Najsvätejšej Trojice. Boh chce svoj trojičný život do nás akoby presadiť a chce ho v nás zopakovať. Poslaním Ducha Svätého do duše nám dáva už na zemi nadprirodzený život posväcujúcej milosti a poslaním večného Slova do duše spravodlivých po smrti dá im svetlo slávy, a tým plnú účasť na Božom trojičnom živote, účasť na samej blaženosti Boha.

Z toho vidíme, že celý náš život má byť zameraný na to, aby sme dosiahli čím dokonalejšiu účasť na živote Najsvätejšej Trojice (porov. [37, s. 46 - 47]; [UR, 15]), aby sme stále rástli v posväcujúcej milosti, a tak vo večnosti dosiahli tomu primerane vysoký stupeň nebeskej slávy.

Preto si v živote stále pripomíname Najsvätejšiu Trojicu: v jej mene začíname a na jej slávu venujeme svoje modlitby: v jej mene nás Cirkev zrodila k nadprirodzenému životu sviatosťou krstu a v jej mene nás sprevádza požehnaním v celom živote. Napokon v jej mene nás posilňuje na poslednú cestu pri odchode z tohto sveta a odporúča nás do milosrdenstva Trojjediného Boha: Otca i Syna i Ducha Svätého (porov. [37, s. 47]).

8. Ekumenický pohľad

Viera v trojjedinosť má veľký ekumenický význam. Spája Rímskokatolícku cirkev s pravoslávnyimi. Aj reformátori si ju ponechali. V šmalaldských článkoch Martin Luther výslovne tvrdí: o vznešených pravdách božskej velebnosti nieto sporu ani hádky (porov. [132, s. 87]). Tak (Lutherovo) Augsburské vyznanie, ako i (obnovený) Heideberský katechizmus sa priznávajú k trojjedinému Bohu. Ekumenická rada cirkví sa podľa základného štatútu chápe ako „spoločenstvo cirkví, ktoré vyznávajú podľa svedectva Svätého písma Pána Ježiša Krista za Boha a Spasiteľa, a preto sa spoločne usilujú o to, k čomu sú povolani: k sláve Boha Otca, Syna a Ducha Svätého“.

Obsah tohto ekumenického vyznania viery v trojjediného Boha možno najkratšie vyjadriť formou *jeden Boh v troch osobách*. Vo vyznaní sa teda netvrdí, že jedna osoba = tri osoby, jeden Boh = traja bohovia. To by bol nezmysel. (porov. [132, s. 87 - 88]). *Symbolum Quicumque* (porov. [34, s. 50]; [89, s. 443]) v tomto ohľade znie: „Vyznávame jedného Boha v Trojici a Trojicu v jednote bez miešania osôb a bez delenia podstaty.“ (porov. [34, č. 75]; [89, č. 915]).

Podobne čítame v prefácii na sviatok Najsvätejšej Trojice: „Lebo ty so svojím jednorodným Synom a Duchom Svätým si jeden Boh, si jeden Pán: nie ako jediná osoba, ale ako Trojica osôb jedinej božskej podstaty.“ (porov. [132, s. 88]; [100, s. 353]).

9. Antitrinitárne herézy v dejinách

Všetky bludy, popierajúce tajomstvo Najsvätejšej Trojice, majú svoj pôvod a zdroj v probléme, stojacom pred ľudským rozumom: ako pochopiť a uviesť do súladu jednotu Božej prirodzenosti s Trojicou bož-

ských osôb. Vznikali z nepochopenia základných pojmov alebo z prehnaného racionalizmu, usilujúceho sa odstrániť tajomstvo. Možno ich rozdeliť do dvoch skupín:

1. skupina popiera priamo alebo nepriamo jednotu Božej prirodzenosti – triteizmus;
2. skupina popiera Trojicu osôb v Bohu, a to dvojakým spôsobom:
 - a) alebo sa popiera reálny rozdiel medzi božskými osobami – *monarchianizmus* a *modalizmus*;
 - b) alebo sa popiera pravé božstvo druhej alebo tretej osoby, čím sa podriaďujú prvej, ktorá jediná je pravý Boh – *subordinacianizmus*.

Autorom kresťanského staroveku nestačilo prijať vieru v Najsvätejšiu Trojicu, ale sa pokúšali na základe gréckej terminológie hlbšie preniknúť do vzťahov, ktoré vznikajú medzi jednotlivými osobami. Toto bolo príležitosťou na vznik rôznych bludov, zároveň však pomohlo presne formulovať dogmu.

9.1. *Monarchianizmus*

Zástancovia tohto názoru uznávali len jedinú božskú osobu (z gréckeho: monos, arché = vláda jedného; (porov. [54, s. 155]; [103, s. 129 – 131]). Už koncom 1. storočia popierali Kristovo božstvo z pozície ustrnutého monoteizmu židovskí bludári, Cerinth a ebioniti (porov. IRENEJ. *Adversus haereses*, I 26. In: [54, s. 155]). Koncom 2. storočia učil tzv. *monarchianizmus*, že v Bohu je len jedna osoba (*Monarchiam tenemus*; TERTULIÁN. *Adversus Praxeam*, 3. In: [54, s. 155]). Podľa postoja k osobe Ježiša Krista sa monarchianizmus rozdeľuje na dva smery:

- a) *dynamický* alebo *adopciánsky monarchianizmus*, ktorý učí, že Kristus je len obyčajný človek, ktorému sa dostalo moci (dynamis) ducha, Božej múdrosti; aj keď nadprirodzeným spôsobom zrodený z Ducha Svätého a z Panny (Filos antrópos), pri krste bol veľkou mierou vybavený božskou silou a Bohom prijatý za syna (adopcia).

Hlavnými stúpcami tohto bludu boli: Theodot Koželuh z Byzancie, ktorý tento blud priniesol okolo roku 190 do Ríma a pápež Viktor I. (189 – 198) ho vylúčil z Cirkvi. Ďalej antiochijský biskup Pavol zo Samosaty, ktorého synoda v Antiochii v roku 268 zosadila ako bludára a biskup Photinus zo Sirmia, ktorého v roku 351 zosadila synoda v Sirmiu.

- b) *modalistický* alebo *patripasiánsky monarchianizmus* sa pridŕža pravého Kristovho božstva a zároveň Božej jednoosobnosti tak, že učí, že Otec sa stal v Ježišovi Kristovi človekom, za nás trpel a umrel (*Pater pasus est* – patripasiáni).

Hlavnými stúpcami tohto bludu boli: Noetus zo Smyrny, proti ktorému napísal sv. Hyppolit Rímsky dielo *Contra haeresim Noeti* (Proti Noetovmu bludu) a maloázijský vyznávač Praxeas, proti ktorému bojoval Tertulián v diele *Adversus Praxeam* (Proti Praxeovi). Sabellius (okolo roku 220) rozšíril tento blud aj na Ducha Svätého a učil, že

v Bohu je jedna hypostáza¹⁸ a tri prosopa¹⁹ že zodpovedajú svojim trom rôznym spôsobom zjavenia.²⁰ V stvorení sa vraj prejavuje jednoosobný Boh ako Otec, vo vykúpení ako Syn a v skutkoch posvätenia ako Duch Svätý. Pápež Kallistus (217 - 222) vylučil Sabellia z cirkevného spoločenstva. Proti tomuto bludu menej šťastným spôsobom bojoval (porov. [54, s. 155 - 156]; [93, s. 61]) alexandrijský biskup Dionýzius (okolo 247 - 264), ktorého pápež Dionýz autoritatívne odsúdil (porov. [34, č. 112 - 115]).

9.2. Subordinacionizmus

Na rozdiel od sabeliánskeho modalizmu, subordinacionizmus predpokladá tri rozdielne osoby v Bohu, ale odníma druhej a tretej osobe rovnosť s Otcom, a tým aj pravé božstvo.²¹ Patrí sem:

- a) **Arianizmus:** Alexandrijský kňaz Árius († 336), opierajúc sa o monarchiánsky názor, podľa ktorého Boh je nevýslovný a nemá seba rovného, učil, že môže byť len jediná božská osoba a rozdielna od všetkého, čo je. Všetko mimo Boha Otca povstalo len z jeho vôle, i Syn, ktorý je jeho tvorom pred ostatnými tvormi, vytvorený z ničoho. Teda *Logos* nie je od večnosti, a nie je splodený z Otca. Nie je večný, lebo bola doba, keď ho vôbec nebolo, nie je splodený z Otcovej podstaty (grécky: *gennétos*), a preto nie je s ním ani spolupodstatný (grécky: *homoušios*), rovný s Otcom, a preto nie je ani pravý Boh. Nie je Bohom v pravom a vlastnom zmysle, ale len v prenesenom zmysle. Bol len v predvídaní svojich zásluh prijatý Otcom za Syna. Je Bohom z milosti, uprostred medzi svetom a Bohom. Od obidvoch sa však odlišuje: od sveta konečne, od Boha nekonečne. Pôvodne malo Slovo (grécky: *Logos*) vôľu, schopnú hriechu, a až dobrým používaním svojej vôle sa stalo bezhriechym. Árius chcel oklamať ľud a zastrieť svoj blud, preto o Slove používal namiesto pravoverného výrazu „*gennétos, genitus*“, čo znamená „splodený“, podobný, ale bludársky výraz „*genétos*“, čo značí „stvorený“. Tento blud bol odsúdený na Prvom všeobecnom koncile v Nicei v roku 325. Koncil zostavil symbolum, čiže vyznanie viery, ktoré vyznáva, že Ježiš Kristus je Božím Synom a učí o jeho splodení z Otcovej podstaty, jeho pravé božstvo a jeho rovnosť čo do podstaty s Otcom (porov. [34, č. 125]). Ariáni sa rozpadli na dva smery: prísnych, podľa ktorých bol Syn *anomios*, t. j. nepodobný Otcovi. Odtiaľ pochádza aj ich názov: *anomei* alebo *eunomiáni* a miernych, takzvaných *semiariánov*. Podľa svedectva sv. Hieronyma boli tieto bludy veľmi rozšírené. Semiariáni zaujímajú prostredné miesto medzi prísnymi ariánmi (eu-

¹⁸ Grécke slovo *hypostasis* sa v teologickej terminológii používa vo význame *osoba*.

¹⁹ Grécke slovo *prosopon* znamená herecká maska, rola, úloha v divadelnej hre. V teologickej terminológii má ten istý význam ako hypostáza, čiže *osoba*.

²⁰ Latinské slovo *modi* znamená *spôsoby*.

²¹ Latinské slovo *sub-ordinare* znamená *pod-riadať*.

nomiánmi) a obhajcami pravovernej nicejskej náuky (homousiánmi). Zavrhli výraz „homoúsios“, čo značí „spolupodstatný“, lebo si mysleli, že sa tým podporuje sabelianizmus. Priznali však, že Logos je podobný Otcovi²² alebo vo všetkom podobný (homoios kata panta) alebo podobný čo do podstaty.²³

- b) Macedonianizmus. Zo semiarianizmu vzišla sekta pneumatomachov, čiže odporcov Ducha Svätého. Za jej zakladateľa sa od konca 4. storočia podľa diela Didyma Alexandrijského De Trinitate II, 10 asi neprávom považuje semiariánsky biskup Macedonius Carihradský, zosadený v roku 360, ktorý zomrel pred rokom 364. Táto sekta rozšírila subordinacianizmus aj na Ducha Svätého tým, že na základe slov z Listu Hebrejom 1, 14: „Či nie sú všetci služobnými duchmi, poslanými slúžiť tým, čo majú dostať do dedičstva spásu?“ ho vyhlásila za tvora a služobnú duchovnú bytosť, podobnú anjelom. Proti tomuto bludu bojovali: sv. Atanáž, traja veľkí cirkevní učителиa z Kapadócie sv. Bazil Veľký, sv. Gregor Naziánsky a sv. Gregor Nyssenský a Didymus Alexandrijský, ktorí horlivo bránili božstvo Ducha Svätého a jeho rovnosť čo do podstaty s Otcom a Synom. Tento blud bol zavrhnutý na synode v Alexandrii v roku 362 za predsedníctva sv. Atanáza, na Druhom všeobecnom koncile v Carihrade (porov. [54, s. 156 - 157]. Podrobnejšie o tom pozri: [77, s. 333 - 356]) v roku 381 (porov. [34, č. 125; č. 150]) a na Rímskej synode za pápeža Damaza (porov. [54, s. 157]) v roku 382 (porov. [34, č. 168 - 176]). Carihradský koncil (porov. [54, s. 157]; [93, s. 62]) prijal symbol (porov. [68, s. 243 - 244]), ktorý aspoň nepriamo vyznáva božstvo Ducha Svätého pridelením Božích atribútov, v dôležitom dodatku k pôvodnému Nicejskému symbolu, ktorý je teraz súčasťou Nicejsko-carihradského vyznania viery: „Verím v Ducha Svätého, Pána a Oživovateľa, ktorý vychádza z Otca. Jemu sa zároveň vzdáva tá istá poklona a sláva ako Otcovi a Synovi. On hovoril ústami prorokov.“²⁴

9.3. *Triteizmus*

- a) Alexandrijský filozof a kresťanský vykladateľ Aristotela Ján Philoponus (+ okolo roku 565), stotožňoval prirodzenosť a osobu (usia a hypostasis), a tým prišiel v kristológii k monofyzitizmu a v náuke o Trojici k triteizmu (trojbožstvo). Podľa neho sú tri božské osoby tri individua božstva, podobne ako traja ľudia sú tri individua ľudského druhu. Tým dosadil namiesto numerickej jednoty, čo sa týka podstaty, špecifickú, druhovú jednotu.
- b) Kanonik Roscelin z Compiègne († okolo roku 1120) zo svojho nominalistického stanoviska, podľa ktorého len individuum vlastní realitu,

²² Po grécky homoios, preto ich nazývali *homoi*.

²³ Po grécky homoiúsios, preto ich nazývali *homoiusiáni*.

²⁴ Et in Spiritum Sanctum, Dominum et Vivificantem, qui ex Patre procedit, qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur, qui locutus est per prophetas.

učil, že tri božské osoby sú tri reality, vzájomne od seba oddelené (tres res ab invicem separatae), ktoré sú vzájomne spojené len morálne - zhodou vôle a moci, podobne ako tri ľudské duše alebo traja anjeli. Proti jeho učeniu vystupoval sv. Anzelm z Canterbury a bolo odsúdené na synode v Soisson v roku 1092.

- c) Gilbert z Poitiers († 1154) podľa žaloby jeho odporcov, napríklad sv. Bernarda z Clairvaux, predpokladal reálny rozdiel medzi pojмами *Boh* a *božstvo* (Deus a divinitas) a podľa neho jestvuje aj reálny rozdiel medzi božskými osobami a Božou podstatou, takže v Bohu vznikla quaternita (štvoritosť), čiže tri osoby a božstvo. Údajný Gilbertov blud, ktorý z jeho spisu sotva možno dokázať, bol odmietnutý na konzistóriu v Remeši v roku 1148 za prítomnosti (porov. [54, s. 157]) pápeža Eugena III. (porov. [34, č. 745]).
- d) Opát Joachim z Fiore († 1202) chápal jednotu troch božských osôb ako kolektívnu jednotu.²⁵ Jeho učenie zavrhol Štvrtý lateránsky koncil v roku 1215 a ním napadnutá náuka Petra Lombardského bola slávnostne (porov. [54, s. 157]) povolená (porov. Caput Damnamus. In: [34, č. 803]).
- e) Anton Günther († 1863) učil, že absolútne sa uskutočňuje vo vlastnom postupnom vývoji a síce ako veta (thesis), protikladná veta (antithesis) a vyrovnanie (synthesis). Teda božská podstata sa strojnásobí. Tieto tri podstaty medzi sebou spája sebavedomie,²⁶ a takto vytvárajú formálnu jednotu (porov. [54, s. 157]; [93, s. 62 - 63]). Vysvetľoval to takto: Boh Otec, poznávajúc seba čo najdokonalejšie, je poznávaným podmetom, ale zároveň kladie proti sebe predmet svojho poznania, vyvodí novú podstatu, Slovo, Syna. Keďže tieto dve podstaty sú si vedomé, že sú si rovné, kladú tretiu podstatu, Ducha Svätého. Takto by bola Božia podstata strojnásobená. Jednota božských osôb by bola taká, že jedna z druhej vychádza - organická -, že sa svojím sebavedomím²⁷ navzájom prenikajú, a tak relatívne podstaty čiže osoby vytvárajú jednu absolútnu podstatu, prípadne osobu. Jednota podstaty by bola teda len formálna - uprostred medzi druhovou a číselnou. Tento výklad osoby ako sebavedomej²⁸ podstaty je jednostranný a nesprávny. Podľa neho by ani malé dieťa ani človek v bezvedomí neboli osobou. Güntherov triteistický výklad zavrhol blahoslavený Pius IX. (porov. [54, s. 157 - 158]; [49, s. 1040]) v breve *Eximiam tuam* (porov. [34, č. 2828]).

²⁵ Unitas quasi collectiva et similitudinaria.

²⁶ V tejto súvislosti je možno vhodnejší výraz *sebauvedomenie*.

²⁷ V tejto formulácii je možno výstižnejší a presnejší výraz *sebauvedomenie*.

²⁸ Resp. *sebauvedomenej*.

9.4. Niektoré prúdy protestantizmu

Martin Luther síce mal námietky proti trinitárnej terminológii, ale vcelku sa pridržal viery v Najsvätejšiu Trojicu (porov. [54, s. 158]; [28, s. 158]). Ním proklamovaný subjektivismus však nakoniec viedol v niektorých spoločenských k popretiu dogmy o Najsvätejšej Trojici.

Socinianizmus, založený Faustom Socinim († 1604), bráni zo svojho racionalistického stanoviska prísne unitársky pojem Boha, ktorý nepripúšťa viacero osôb. Krista vyhlasuje len za obyčajného človeka, Ducha Svätého za neosobnú silu Boha.

Novšia racionalistická teológia sa pridrža trinitárnej terminológie, no vo všetkých troch osobách vidí len personifikácie božských vlastností, ako: moc, múdrosť, dobrotu. Podľa evanjelického teológa Adolfa von Harnacka vznikla kresťanská viera v Najsvätejšiu Trojicu z polemiky medzi kresťanstvom a židovstvom. Najprv sa podľa neho používala dvojčlenná formula „Boh a Kristus“ ako antitéza k „Boh a Mojžiš“, neskoršie bol prijatý Duch Svätý (porov. [54, s. 158]; [93, s. 63]).

Kresťanská dogma stojí vyššie ako stanovisko racionalistického deizmu, ktorý vylučuje trojicu osôb v Bohu ako odporujúcu ľudskému rozumu. Tento racionalizmus existoval v staroveku v sektách monarchianizmu a jeho rôznych formách. Racionalistické tendencie sa nachádzajú aj v subordinacionizme, zvlášť v ariánskych smeroch. Niektorí ariáni prešli celkom na pozície racionalizmu a považovali Syna a Ducha Svätého za stvorené bytosti. V novoveku arianizmus obnovili unitári, zvlášť v učení poľských ariánov.

Keď nazveme monarchianizmus a arianizmus náboženským racionalizmom, potom by bol triteizmus 4. storočia akýmsi opačným smerom, lebo proti rozumu nekladie v prameni bytia jeden, ale tri princípy. Katolícka dogma neredukuje Boha do čisto pojmovej formuly, ani ho neuzatvára do hraníc poznateľnosti ľudským rozumom. Taký Boh by podľa meradiel a predstáv stvoreného rozumu vôbec nebol nekonečným a nevysloviteľným Bohom. Boh stojí nekonečne nad ľudským rozumom. Boh nie je abstraktnosť, ale najvyššia skutočnosť, o ktorej sa dozvedáme pomocou Božieho zjavenia a čiastočne pomocou rozumu (porov. [54, s. 158]).

9.5. Mylné názory súčasnosti

Na viaceré mylné názory v trinitológii upozorňujú aj dokumenty Kongregácie pre náuku viery.

9.5.1. Mylné názory podľa deklarácie *Mysterium Filiti Dei*

Kongregácia pre náuku viery píše, že Cirkev žiada, aby všetky tajomstvá viery, medzi ktoré patrí i tajomstvo Najsvätejšej Trojice, boli verne zachovávané a vysvetľované. Pri realizácii nutného bádania je potrebné dávať pozor na to, aby sa skryté tajomstvá nikdy nevyjadrovali v inom zmysle, ako „ich rozumie a vyjadruje Cirkev“ (porov. [34, č. 3043]; [GS, 62]; [62, s. 39]).

V deklarácii *Mysterium Filii Dei* (Tajomstvo Božieho Syna), týkajúcej sa viery v tajomstvo vtelenia a Najsvätejšej Trojice voči niektorým súčasným bludom, vyhlasuje: „Keď sa odmieta tajomstvo večnej a Božskej osoby Krista, Božieho Syna, popiera sa tiež pravda o Najsvätejšej Trojici a spolu s ňou pravda o Duchu Svätom, ktorý od večnosti pochádza od Otca i Syna, alebo, inými slovami, od Otca skrze Syna. Z toho dôvodu, majúc na zreteli súčasné bludy, pripomínáme niektoré pravdy viery v Najsvätejšiu Trojicu, a zvlášť v Ducha Svätého.“ [62, s. 38].

„Viere sa protiví mienka, podľa ktorej by nás Zjavenie nechávalo v pochybnosti o večnosti Trojice a zvlášť o večnom jestvovaní Ducha Svätého ako osoby v Bohu, rozdielnej od Otca i Syna.“ [62, s. 38 – 39].

9.5.2. *Vassula Rydenová*

Kongregácia pre náuku viery odmietla nesprávne názory o Najsvätejšej Trojici v informácii o spisoch a činoch pani Vassuly Rydenovej zo 6. 10. 1995, grécko-ortodoxnej krestanky, bývajúcej vo Švajčiarsku, v ktorej na žiadosť mnohých biskupov, kňazov, rehoľníkov, rehoľníč a laikov zaujala stanovisko k jej spisom, ktoré boli vydávané za nebeské zjavenie. Napriek niektorým pozitívnym aspektom bolo ich celkové hodnotenie negatívne pre vieroučné omyly. Okrem iného sa v nich nejasnou rečou hovorí o osobách Najsvätejšej Trojice, až po zamieňanie špecifických mien a funkcií Božských osôb (porov. [24, s. 956]).

9.5.3. *Roger Haight*

Kongregácia pre učenie viery vydala v roku 2004 *Oznámenie* o knihe pátra Rogera Haighta, SJ, *Jesus Symbol of God* (Ježiš, symbol Boha). Dokument je relevantný aj preto, lebo v ňom nachádzame jednu z najnovších oficiálnych interpretácií trinitárnej náuky a reakciu na mylné tézy autora:

„V súlade so svojou interpretáciou identity Ježiša Krista rozvíja autor mylnú trinitárnu doktrínu. Podľa jeho názoru „neskoršie náuky o imanentnej Trojici [by] nemali byť vysvetľované v novozmluvnom učení“. Ony sú považované za dôsledok neskoršej inkulturácie, ktorá viedla k hypostatizácii symbolov „Logosa“ a „Ducha“, takže sú považované za „reálne entity“ v Bohu. Ako „náboženské symboly“, „Logos“ a „Duch“ reprezentujú dva rôzne historické, spásonosné sprostredkovania jedného Boha: jedno externé, historické, v a skrze *symbol* Ježiša; druhé interné, dynamické, dokonané Božou komunikáciu seba *ako* Ducha. Taký názor, ktorý sa zhoduje so všeobecnou teóriou náboženskej skúsenosti, vedie autora k zrieknutiu sa správneho chápania Trojice samej osebe, „ktorú vysvetľuje ako opis diferencovaného vnútorného života Boha“. V dôsledku toho tvrdí, že „pojmem Boha ako spoločenstva, myšlienky hypostatizovania rozlišovaní v Bohu a nazývanie ich osobami takým spôsobom, že sú v dialogickej interkomunikácii s každou inou, protirečia prvému bodu samej doktríny“, že „Boh je osobný a jeden“.

Táto interpretácia trinitárnej doktríny je mylná a v rozpore s vierou

v jednosť Boha v Trojici osôb, ktorú Cirkev vyhlásila a potvrdila v mnohých a autoritatívnych dokumentoch (porov. [34, č. 150; č. 75; č. 525 - 532; č. 568 - 573; č. 803 - 805; č. 1330 - 1331]; [LG, č. 2 - 4]).“ (porov. [26, s. 117 - 118]).

9.5.4. Nesprávne trendy v súčasnej nemeckej katolíckej teológii

Viacerí autori by z tradovaného učenia o Bohu v Trojici najradšej počuli len to, čo teológovia nazývajú trinitárna ekonómia spásy, ale už nie výpovede o podstate Boha samého, aký je sám osebe. [porov. 61, s. 159].

Literatúra

- [1] AKVINSKÝ, T. *Summa proti pohanům: Kniha první*, 68. Pracovní vydání. Prvé vydanie. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1992. 190 s. ISBN neuvedené.
- [2] ALVAREZ, L., ANCONA, G. atď. *Lexicon: Dizionario teologico enciclopedico*. 3. edizione. Casale Monferrato: Piemme, 1997, s. 737 - 740. Heslo Padre. 1200 s. ISBN 88-384-1975-2.
- [3] AMATO, A. *Corso di teologia sistematica: Gesù il Signore: Saggio di Cristologia*. Bologna : Edizioni Dehoniane, 1997. 504 s. ISBN 88-10-50304-X.
- [4] AMÉRY, J. Provokationen des Atheismus. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 209 - 219. 290 s. ISBN neuvedené.
- [5] AQUINO, T. *Summa theologica I*. Paris : Ludovicus Vivés, 1882. 652 s. ISBN neuvedené.
- [6] AUER, A. Gottes Herrschaft im Planungszeitalter. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 246 - 259. 290 s. ISBN neuvedené.
- [7] AUER, J., RATZINGER, J. *Kleine katholische Dogmatik : Gott - der Eine und Dreieine II*. Regensburg : Friedrich Pustet, 1978. 600 s. ISBN 3-7917-0556-3.
- [8] BEINERT, W. [Hrsg.]. *Lexikon der katholischen Dogmatik*. 3. durchgesehene und aktualisierte Auflage. Freiburg - Basel - Wien : Herder, 1991. Heslo Erkenntnis Gottes. 611 s. ISBN 3-451-22575-1.
- [9] BELEJKANIČ, I. *Pravoslávne dogmatické bohoslovie I*. Prešov : Prešovská bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity, 1995. 220 s. ISBN 80-7097-314-5.
- [10] BELEJKANIČ, I. *Katolícky katechizmus z pohľadu pravoslávnej teológie : Zrovnávacie bohoslovie*. Prešov: Eparchiálna rada pravoslávnej cirkvi, 1998. 132 s. ISBN.80-967801-6-6.
- [11] BENEDIKT XVI. *Encyklika Spe salvi : Encyklika pápeža Benedikta XVI. biskupom, kňazom a diakonom, zasväteným osobám a všetkým veriacim laikom o kresťanskej nádeji*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2008. Edícia Pápežské dokumenty, 71. zväzok. 69 s. ISBN 978-80-7162-700-5. Text sa nachádza aj na: [cit. 2008-09-13]. Dostupné na internete: www.kbs.sk/?cid=1199729367.
- [12] BENEDIKT XVI. *Encyklika Caritas in veritate*. [cit. 2012-12-19]. Dostupné na internete: <http://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/encyklika-caritas-in-veritate-laska-v-pravde>.

- [13] BISER, E. Das Profil des Glaubens angesichts seiner Herausforderung durch Säkularismus und Atheismus. In: BAADTE, G., RAUSCHER, A. [Hrsg.]. *Glaube und Weltverantwortung*. Graz - Wien - Köln : Styria, 1988. Edícia Kirche heute. s. 107 - 125. 163 s. ISBN 3-222-11838-8.
- [14] BLANK, J. Antworten des Neuen Testamentes : Der historische Jesus und die Gottesfrage. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 111 - 122. 290 s. ISBN neuvedené.
- [15] BOTEK, A., ZLATŇANSKÝ, J. *Teológia : Náčrt teológie voľne spracovaný podľa knihy F. J. Sheeda*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1969. 183 s. ISBN neuvedené.
- [16] BRAGUE, R. Rozhodujúci zkušenosť kříže. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2. s. 136 - 152. 120 s. ISSN 1211-7668.
- [17] BREUNING, W. Gotteslehre. In: BEINERT, W. [Hrsg.]. *Glaubenszugänge : Lehrbuch der katholischen Dogmatik : Band 1*. Paderborn; München; Wien; Zürich : Ferdinand Schöningh, 1995. 640 s. ISBN 3-506-70805-8.
- [18] BROX, N. Antworten der Kirchenväter. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 134 - 144. 290 s. ISBN neuvedené.
- [19] BRUDZ, J. *Mała dogmatyka*. Kraków : Polskie towarzystwo teologiczne, 1973. 399 s. ISBN neuvedené.
- [20] CIARDI, F. Teologie jako slovo Boha. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Teologie - věda - filosofie*. Praha : Vyšehradská kapitula, 1999. Ročník 10. Číslo 3. s. 79 - 81. 46 s. ISSN 0862-6944.
- [21] CODA, P. Následování Krista jako přebývání v Trojici dle evangelia sv. Jana. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Věřím v Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího a našeho Pána*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 4. Z taliančiny preložil R. M. s. 390 - 413. 102 s. ISSN -1211 - 7668.
- [22] CONGAR, Y. *Der Heilige Geist*. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 1982. Preklad francúzskeho originálneho vydania Je crois en l'Esprit Saint. 510 s. ISBN 3-451-19425-2.
- [23] CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM. Decretum Nostris quidem quo Missa votiva „de Dei misericordia“ approbatur. In: *Enchiridion Vaticanum 14 : Documenti ufficiali della Santa Sede 1994 - 1995 : Testo ufficiale e versione italiana*, 26, 1438 - 1439. Bologna : Edizioni Dehoniane, 1997, s. 782 - 785. 2230 s. ISBN 88-10-80214-4.
- [24] CONGREGATIO PRO DOCTRINA FIDEI. Multi Vescovi : Notificatio De scriptis et operibus dominae Vassulae Ryden. In *Acta Apostolicae Sedis - Commentarium Officiale*. Typis Vaticanis - M.DCCCC.LXXXVI. An. et vol. LXXXVIII, č. 12 (1996), 5.12.1996, s. 956 - 957. 86 s. ISSN 0001-5199.
- [25] CONGREGAZIONE PER LA DOTTRINA DELLA FEDE. Nota Il magistero della chiesa sul valore dei decreti dottrinali concernenti il pensiero e le opere del rev. do sac. Antonio Rosmini Serbati. In *L'Osservatore Romano*, 30.6. - 1.7.2001, p. 5. In: *Enchiridion Vaticanum 20 : Documenti ufficiali della Santa Sede 2001 : Testo ufficiale e versione italiana*, 1389-1399. Bologna : Edizioni Dehoniane, 2004, s. 951 - 955. 1767 s. ISBN 88-10-80233-0. Český text: KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. Nôta ohľadom hodnoty náukových dekrétov, týkajúcich sa myslenia a diela ctihodného kňaza Antonia Rosminiho

Serbatihó. Preložil C. V. POSPÍŠIL. In: *Teologické texty : Hledání křesťanské identity*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2003. Ročník 14. Číslo. 3, s. 111. 58 s. ISSN 0862 - 6944.

- [26] CONGREGATION FOR THE DOCTRINE OF THE FAITH. Notification on the book "Jesus Symbol of God" by Father Roger Haight S.J. [cit. 2007-08-21]. Dostupné na internete: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_20041213_notification-fr-haight_en.html; KRUPA, J. Náuka kristologického oznámenia Kongregácie pre učenie viery z roku 2004. In *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, (Marec) 2011. Ročník LXXXII. Číslo 3, s. 113 - 123. 50 s. ISSN 0139-861X.
- [27] COURTH, F. *Bóg trójjedyniej miłości*. Poznań : Pallotinum, 1997. Preklad do poľštiny M. Kowalczyk. Edícia Amateca Podreczniki teologii katolickiej. Tom 6. 327 s. ISBN 83-7014-285-0.
- [28] Články kresťanského učenia : Šmalkaldské články. Prvá čiastka. In: *Symbolické knihy evanjelickej cirkvi augsburského vyznania*. Autorizovaný text Slovenskej evanjelickej cirkvi a. v. Liptovský Mikuláš : Tranoscus, 1992. Z latinskej a nemeckej pôvodiny preložil Oto Vízner. Preložené z originálu „Die Bekenntnisschriften der ewangelisch-lutherischen Kirche. Herausgegeben im Gedenkjahr der Augsburgischen Konfession 1930. 2. verbesserte Auflage. Göttingen. Vandenhoech Ruprecht 1955“. 377 s. ISBN 80-7140-002-5.
- [29] DANCÁK, F. *Boh jediný a trojjediný : De Deo uno et trino*. Prešov : Petra, 2000. 135 s. ISBN 80-89007-07-4.
- [30] DANIÉLOU, J. Trinitárni aspekty Cirkve. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Program*. Ronov n/D : Triality, 1996. Ročník 0. Číslo 0. s. 41 - 47. 104 s. ISSN -1211 - 7668.
- [31] DANIÉLOU, J. Vykoupení, těžiště trojičního plánu. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Byl za nás ukřižován, umučen a pohřben, sestoupil do pekel*. Ronov n/D : Triality, 1998. Ročník 2. Číslo 3. Z francúzštiny preložila M. Pitterová. s. 206 - 211. 103 s. ISSN -1211 - 7668.
- [32] DAVIS, L., D. *Storia e cronaca de i sette concili che definirono la dottrina cristiana : 325 - 787: eretici, imperatori, vescovi e papi discutono le verità fondamentali della fede*. Casale Monferrato : Piemme, 1998. Anglický originál: The First Seven Ecumenical Councils (325-787): Their History and Theology. 379 s. ISBN 88-384-3176-0.
- [33] DEISSLER, A. Antworten des Alten Testamentes. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 101 - 110. 290 s. ISBN neuvedené.
- [34] DENZINGER, H., HÜNERMANN, P. [Hrsg.]. *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum : Lateinisch - Deutsch*. 37. Auflage. Freiburg im Breisgau; Basel; Rom; Wien : Herder, 1991. 1706 s. ISBN 3-451-22442-9.
- [35] A cura DI GIUSEPPE BARBAGLIO E SEVERINO DIANICH. *Nuovo dizionario di teologia*. Settima edizione. Torino : San Paolo 1994. Heslo Trinità, s. 1772 - 1795. 1902 s. ISBN 88-215-1500-1.
- [36] *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu I*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1993. 342 s. ISBN neuvedené.

- [37] DUBRAVEC, Š. *Katolícka dogmatika*. Bratislava : Rímskokatolícka Cyrilometodská bohoslovecká fakulta v Cirkevnom nakladateľstve, 1978. 126 s. ISBN neuvedené.
- [38] DVOŘÁK, P. Anselmův důkaz Boží existence v soudobé analytické filozofii. In: *Teologický sborník : Kauza: lidská důstojnost : Lidská práva ve společnosti a církvi*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1997. Ročník 3. Číslo 3, s. 81 – 88. 98 s. ISSN 1211-3808.
- [39] DYL, J. *Sobory pouszechné w drugim tysiącleciu chrześcijaństwa*. Tarnów : Biblos, 1997. Edícia α – teologia dla wszystkich 7. 167 s. ISBN 83-85380-86-8.
- [40] *Encyklika Deus caritas est pápeža Benedikta XVI. biskupom. kňazom a diakonom, zasväteným osobám a všetkým veriacim laikom o kresťanskej láske*. 1. vydanie. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2006. 64 s. ISBN 80-7162-594-9. Edícia Pápežské dokumenty 61.
- [41] FIORENZA, F. S., GALVIN, J. P., atď. *Systematická teologie I : Římskokatolícká perspektíva*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. Z angličtiny preložili P. Dvořák, E. Gloserová, S. Hanušová, J. Hofmanová, B. Švandová, J. Vojtek. 285 s. ISSN 80-85959-07-0.
- [42] FISICHELLA, R. Odpustky a Boží milosrdenství. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Přijde soudit živé i mrtvé*. Ronov n/D : Triality, 2000. Ročník 4. Číslo 1, s. 86 – 95. 95 s. ISSN-1211-7668.
- [43] FISCHER-WOLLPERT, R. *Malý teologický slovník – Přehled papežů*. Praha : Zvon, 1995, s. 62 – 63. Heslo 1. koncil: Nicea (I.) 325. Do češtiny preložil a doplnil O. Bastl z nemeckého originálu Lexikon der Päpste. Regensburg : Friedrich Pustet Verlag, 1985. 303 s. ISBN 80-7113-124-5.
- [44] FRIES, H. Gesichtspunkte der Theologie. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 86 – 97. 290 s. ISBN neuvedené.
- [45] GALOT, J. Autentická tvář Trojice. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Bůh trojjediný*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2000. Ročník 11. Číslo 4, s. 134 – 137. 44 s. ISSN 0862-6944.
- [46] GIRA, M. *Perichoréza v učení a v živote Církvi*. Dizertačná práca. Košice : Teologická fakulta Katolíckej univerzity v Ružomberku, 2012. 83 s.
- [47] GRESHAKE, G. *Der dreieine Gott : Eine trinitarische Theologie*. Freiburg im Breisgau : Herder, 1997. 568 s. ISBN 3-451-26239-8.
- [48] HAUKE, M. Iniciatíva nemeckých teológov : Obnova alebo rúcanie? In: *Acta facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2011. Ročník VIII. Číslo 1, s. 152 – 155. Preložil P. Mášik. 160 s. ISSN 1335-8081.
- [49] HERIBAN, J. *Průručný lexikon biblických vied*. Druhé, revidované vydanie. Bratislava : Don Bosko, 1994, s. 1040. Heslo Triteizmus. Edícia Biblica 4. 1348 s. ISBN 80-85405-13-X.
- [50] HŘEBÍK, J. Zjevení Boha Otce ve Starém zákoně. In *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2, s. 163 – 170. 120 s. ISSN 1211-7668.

- [51] JANČOVIČ, J. Predslov. In: *Acta facultatis theologiae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Univerzity Komenského v Bratislave. Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 2011. Ročník VIII. Číslo 2, s. 1 – 2. 90 s. ISSN 1335-8081.
- [52] JÁN PAVOL II. *Bohatý na milosrdenstvo*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1981. 79 s. ISBN neuvedené.
- [53] JÁN PAVOL II. *Prekročiť prah nádeje*. Nové Mesto; Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1995. s. 74. Z talianskeho originálu: *Varcare la soglia della Speranza* preložil M. Hučko. 201 s. ISBN 80-85487-26-8.
- [54] KANDERA, P. *Prednášky zo špeciálnej dogmatiky I*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 1987. 563 s. ISBN neuvedené.
- [55] KASPER, W. *Der Gott Jesu Christi*. Leipzig : St. Benno-Verlag GMBH, 1985. 376 s. ISBN neuvedené.
- [56] KASPER, W. Proměny vztahu vědy a teologie. In: *Teologické texty : TT retro – samizdatové čísla*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2007. Ročník 18. Číslo 1, s. 12 – 14. 58 s. ISSN 0862-6944.
- [57] *Katechizmus Katolíckej cirkvi*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1998. 918 s. ISBN 80-7162-259-1.
- [58] *Katechizmus : Učebnica rímskokatolíckej náboženskej výchovy*. 7. vydanie. Bratislava : Vesna pre Spolok sv. Vojtecha v Trnave, 1990. 291 s. ISBN 80-85128-76-4.
- [59] *Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2006. 243 s. ISBN 80-7162-593-0.
- [60] KERÉNYI, K. Antworten der Griechen. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 123 – 133. 290 s. ISBN neuvedené.
- [61] KOLPING, A. Současné trendy v německé katolické teologii. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Druhý vatikánský koncil*. Praha : Zvon, 1995. Ročník 6. Číslo 5, s. 158 – 161. Do češtiny preložil M. K. 36 s. ISSN 0862-6944.
- [62] KONGREGÁCIA PRE UČENIE VIERY. Mysterium Filii Dei. In: ZIMOWSKI, Z., KRÓLIKOWSKI, J. *W trosce o pełnię wiary : Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966 – 1994*. Tarnów : Biblos, 1995, s. 37 – 41. 450 s. ISBN 83-85380-55-8.
- [63] KONGREGÁCIA PRE NÁUKU VIERY. Upozornenie o spisoch, ktoré napísal P. Anthony de Mello, SJ. [cit. 2012-04-14]. Dostupné na: www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/documents/rc_con_cfaith_doc_19980624_demello_sk.html.
- [64] KÖNIG, F., WALDENFELS, H. *Lexikon náboženství*. Praha : Victoria Publishing, 1994, s. 588. Heslo Věcnost. Z nemeckého originálu *Lexikon der Religionen* preložili P. Němec a J. Stehlík. 640 s. ISBN 80-85605-51-1.
- [65] KRAPKA, E. A KOL. [?]. *Verbum fidei III. : Verím v Boha Otca všemohúceho*. Bratislava [?] : Spoločnosť Ježišova [?]. b.r. 220 s. ISBN neuvedené.
- [66] KRAPKA, E. A KOL. [?]. *Verbum fidei IV. : Verím v Boha Otca i Syna i Ducha Svätého*. Bratislava [?] : Spoločnosť Ježišova [?]. b.r., s. 93-94. 120 s. ISBN neuvedené.

- [67] KRUPA, J. Pseudoreligiozita – forma túžby po Bohu. In: *Viera a život : Časopis pre kresťanskú orientáciu*. Trnava : Dobrá kniha, 1996. Ročník VI., (júl). Číslo 3, s. 276 – 281. 112 s. ISSN 0316 – 3210.
- [68] KRUPA, J. Perspectivas ecuménicas actuales para la solución de la cuestión del „Filioque“. In: *El Espíritu Santo y la Iglesia*. Pamplona : Universidad de Navarra, 1999, s. 241 – 249. [XIX simposio internacional de teología. Pamplona, 22. – 24.4.1998]. 697 s. ISBN 84-8081-003-3. Slovenský text: TENŽE. Súčasné ekumenické perspektívy riešenia otázky „Filioque“. In: *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2001. Ročník I. Číslo 2, s. 137 – 149. 100 s. ISSN 1335-8081.
- [69] KRUPA, J. The natural recognition of God in the post modern period. In: *University and its students : International symposium of students and professors. 650 years of the journey to knowledge and understanding*. Praha : Nakladatelství Galén, 1998, s. 39 – 43. 210 s. ISBN 80-902501-7-3. Slovenský text: KRUPA, J. Prirodzené poznanie Boha ako významný prvok náboženského života. In: *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2002. Ročník LXXXIII. Číslo 4 (apríl), s. 161 – 165. 49 s. ISSN 0139-861X.
- [70] KRUPA, J. Dios Padre como fuente y origen de toda la divinidad. In: El Dios y Padre de Nuestro Señor Jesucristo, Pamplona, 21. – 23.4.1999. In *El Dios y Padre de Nuestro Señor Jesucristo. Col. "Simposios Internacionales de Teología"*, 20. Pamplona : Universidad de Navarra, 2000, s. 109 – 120. [El Dios y Padre de Nuestro Señor Jesucristo. Simposios Internacional de Teología. Pamplona, 21. – 23.4.1999]. 708 s. ISBN 84-8081-004-1. Slovenský text: KRUPA, J. Boh Otec ako prameň a pôvod celého božstva. In: *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1999. Ročník LXXX. Číslo 8 (október), s. 350 – 357. 46 s. ISSN 0139-861X.
- [71] KRUPA, J. Biblický a filozofický spôsob vyjadrovania sa o Bohu. In: *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1999. Ročník LXXX. Číslo 2 (február), s. 57 – 62. 48 s. ISSN 0139-861X.
- [72] KRUPA, J. Náboženstvo ako vnútorná potreba človeka. In: *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2001. Ročník LXXXII. Číslo 8 (október), s. 365 – 368. 48 s. ISSN 0139-861X.
- [73] KRUPA, J. Jednota Božieho účinkovania navonok podľa Katechizmu Katolíckej cirkvi. In: *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2002. Ročník II. Číslo 3, s. 220 – 239. 100 s. ISSN 1335-8081.
- [74] KRUPA, J. Súčasné snahy o nový spôsob rozprávania o Bohu. In: *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2003. Ročník III. Číslo 4, s. 349 – 360. 96 s. ISSN 1335-8081.
- [75] KRUPA, J. Boh ako centrum v starovekom gréckom náboženstve. In: *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava : Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta Univerzity Komenského, 2004. Ročník IV. Číslo 1, s. 17 – 23. 93 s. ISSN 1335-8081.

- [76] KRUPA, J. *Držal sa vyznania viery : Úvod do katolíckej teológie*. 1. vydanie. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. 226 s. ISBN 978-80-223-2718-3.
- [77] KRUPA, J. *Stvoriteľ a Oživovateľ : Katolícka kreatológia a pneumatológia*. 1. vydanie. Bratislava : Univerzita Komenského, 2010. 444 s. ISBN 978-80-223-2840-1.
- [78] KUDASIEWICZ, J. Nauka o Bogu w ewangeliach synoptycznych. In: *Aby poznać Boga i człowieka : Cześć pierwsza – O Bogu dziś*. Varšava : Wydawnictwo sióstr Loretanek, 1974, s. 171 – 181. 238 s. ISBN neuvedené.
- [79] LARENTZAKIS, G. Trinitární pojetí církve. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Bůh trojjediný*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2000. Ročník 11. Číslo 4. Do češtiny přeložil M. Voplakal. s. 143 – 146. 44 s. ISSN 0862–6944.
- [80] LAY, U. C. Wozu Wahrheit? Ein Versuch über den Fall der Wahrheit in der Postmoderne. In *Theologisches : Katholische Monatsschrift*. Lugano : Manfred Hauke, 2012. Ročník 42. Číslo 3 – 4, s. 127 – 136. 110 s. ISSN 1612-6165.
- [81] *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu I : Adventné obdobie, Vianočné obdobie*. Typis Polyglottis Vaticanis 1986. 1517 s. ISBN neuvedené.
- [82] *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu II : Pôstne obdobie. Veľkonočné trojdnie. Veľkonočné obdobie*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1988. 2249 s. ISBN neuvedené.
- [83] *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu III : Obdobie „cez rok“ I. – XVII. týždeň*. Typis Polyglottis Vaticanis, 1990. 2152 s. ISBN neuvedené.
- [84] *Liturgia hodín podľa rímskeho obradu IV : Obdobie „cez rok“, XVIII. – XXXIV. týždeň*. Typis Polyglottis Vaticanis 1992. 2123 s. ISBN neuvedené.
- [85] LÖSER, W. Ježíš Kristus – Syn Boží zrozený z Otce především věky : Význam výpovědi o preexistenci v současné teologii. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Věřím v Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího a našeho Pána*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 4, s. 374 – 389. Z němčiny přeložila M. P. 102 s. ISSN -1211 – 7668.
- [86] METZ, J., B. Der zukünftige Mensch und der kommende Gott. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 260 – 275. 290 s. ISBN neuvedené.
- [87] MÖLLER, J. Antworten des 19. Jahrhunderts. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 165 – 177. 290 s. ISBN neuvedené.
- [88] MÜLLER, G. L. *Katholische Dogmatik : Für Studium und Praxis der Theologie*. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 1995. 879 s. ISBN 3-451-23334-7.
- [89] NEUNER, J., ROOS, H. *Viera Cirkvi v úradných dokumentoch jej Magistéria*. Trnava: Dobrá kniha, 1995. Z nemeckého originálu J. Neuner, H. Roos. *Der Glaube der Kirche in den Urkunden der Lehrverkündigung*, 12. vydanie. Preložil V. Mikula. 471 s. ISBN 80-7141-072-1.
- [90] NICOLAS, J. – H. *Syntéza dogmatické teologie I. : Bůh v Trojici*. Praha : Krystal OP, 2003. Edícia Theologia maior 13. Z francúzskeho originálu Synthèse dogmatique, de la Trinité à la Trinité do češtiny přeložil O. Selucký. 263 s. ISBN 80-85929-58-9.
- [91] O´ COLLINS, G., FARRUGIA, E. G. *Dizionario sintetico dei teologia*. Città del

Vaticano : Libreria Editrice Vaticana, 1995, s. 250. Heslo Onnipresenza. Anglický originál: A Concise Dictionary of Theology. 435 s. ISBN 88-209-2049-2.

- [92] ONDOK, J. P. Řeč o Bohu a teologické paradigma. In: *Teologický sborník : Řeč o Bohu*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2001. Ročník VII. Číslo 1, s. 19 – 32. 100 s. ISSN 1211-3808.
- [93] OTT, L. *Grundriß der Dogmatik*. 10. Auflage. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 1981. 612 s. ISBN 3-451-13541-8.
- [94] PAVOL VI. Slávnostné vyznanie viery, 30.6. 1968. Vyznanie viery Božieho ľudu. In: *Modlitebník pre verejnú pobožnosť*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 2001, s. 678 – 684. 712 s. ISBN 80-7162-347-4.
- [95] PETROSILLO, P. *Il Cristianesimo dalla A alla Z : Lessico della fede cristiana*. Milano : San Paolo, 1995. s. 117. Heslo Dio. 490 s. ISBN 88-215-2917-7.
- [96] POSPÍŠIL, C., V. Otec a kříž Ježíše z Nazareta. In: *Teologický sborník : Třetího dne ustal... : Víra ve vzkříšení*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. Ročník 2. Číslo 4, s. 46 – 62. 100 s. ISSN 1211-3808.
- [97] POSPÍŠIL, C. V. Boží milosrdenství jako měřítko spravedlnosti. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Etika – věc veřejná*. Praha : Zvon, 1997. Ročník 8. Číslo 6, s. 201 – 202. 36 s. ISSN 0862-6944.
- [98] POSPÍŠIL, C. V. Opomíjený Otec a zkompromitované otcovství. In: *Teologické texty : Bůh – Otec lidí*. Praha : Vyšehradská kapitula, 1999. Ročník 10. Číslo 2, s. 38 – 42. 46 s. ISSN 0862-6944.
- [99] POSPÍŠIL, C. V. Úvahy o Věčném. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Eschatologie – o absolutní budoucnosti*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2001. Ročník 12. Číslo 2, s. 49 – 51. 44 s. ISSN 0862-6944.
- [100] POSVÁTŇNÁ KONGREGÁCIA PRE SVIATOSTI A BOHOSLUŽBU. *Rímsky misál : Obnovený podľa rozhodnutia Druhého vatikánskeho koncilu : Uvedený do platnosti pápežom Pavlom VI*. Typis Vaticanis, 2001. 1312 s. ISBN neuvedené.
- [101] RAHNER, K. *Grundkurs des Glaubens : Einführung in den Begriff des Christentums*. Freiburg – Basel – Wien : Herder, 1976. 448 s. ISBN 3-451-17552-5.
- [102] RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Kleines theologisches Wörterbuch*. Freiburg; Basel; Wien : Herder, 1961, s. 80. Heslo Dreifaltigkeit. 397 s. ISBN neuvedené. Český preklad: TÍŽE. *Teologický slovník*. Praha : Zvon, 1996. s. 370 – 371. Heslo Trojice. Preklad z nemeckého originálu: RAHNER, K., VORGRIMLER, H. *Kleines theologisches Wörterbuch*. Freiburg in Breisgau : Herder, 1988. 426 s. ISBN 80-7113-088-5.
- [103] RATZINGER, J. *Einführung in das Christentum : Vorlesungen über das Apostolische Glaubensbekenntnis*. München : Kösel Verlag, 1968. 307 s. ISBN neuvedené. Český preklad: *Úvod do křesťanství*. Brno : Petrov, 1991. Křesťanská akademie v Říme 1982. 256 s. ISBN 80-85247-13-5.
- [104] RATZINGER, J. *Bóg Jezusa Chrystusa : Medytacje o Bogu Trójjedynym*. Kraków : Znak, 1995, s. 34. Preklad do poľštiny J. Zychowicz. Edícia Teologia żywa. 111 s. ISBN 83-7006-496-5.
- [105] RATZINGER, J. Důsledky víry ve stvoření. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Stvořitel nebe i země*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 3, s. 241 – 252. Z nemčiny preložila M. P. 86 s. ISSN 1211 – 7668.

- [106] RATZINGER, J. BENEDIKT XVI. *Ježiš Nazaretský. II. diel : Od vstupu do Jeruzalema po zmŕtvychvstanie*. Trnava : Dobrá kniha, 2011. 315 s. ISBN 978-80-7141-721-7. Z nemčiny do slovenčiny preložil Jaroslav Cepko.
- [107] RATZINGER, J., SCHÖNBORN, CH. *Malý úvod ku Katechizmu katolíckej Cirkvi*. Bratislava : Nové Mesto, 1995. 87 s. ISBN 80-85487-27-6.
- [108] ROCCA, G. P. Tomáš Akvinský a řeč o Bohu – vznášení se nad propastí. In: *Teologický sborník : Křik země? Ekologické výzvy teologii*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. Ročník 2. Číslo 3, s. 72 – 87. 104 s. ISSN 1211-3808.
- [109] ROMBACH, H. Der Glaube an Gott und das wissenschaftliche Denken. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 192 – 209. 290 s. ISBN neuvedené.
- [110] ROMIG, F. Drei Marktsteine auf dem Weg zur geistigen Erneuerung Europas. In: *Theologisches : Katholische Monatsschrift*. Lugano : Manfred Hauke, 2012. Ročník 42. Číslo 3 – 4, s. 135 – 144. 110 s. ISSN 1612-6165.
- [111] SERRETTI, M. *Il mistero della eterna generazione del Figlio*. Mursia : Pontificia Università Lateranense, 1998. 397 s. ISBN 88-465-0040-7.
- [112] SCHLETTE, H., R. Antworten der frühen Neuzeit. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 153 – 164. 290 s. ISBN neuvedené.
- [113] SCHMAUS, M. *Život milosti a Milostiplná*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1978. Edícia Lux et vita 3. 263 s. ISBN neuvedené.
- [114] SCHMAUS, M. *Boh a stvorenie : Najsvätejšia Trojica*. Zväzok 2/a. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2003. 242 s. ISBN 80-7162-453-5.
- [115] SCHMIDT, P. „Veřím v Boha, Stvořitele nebe i země“. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Stvořitel nebe i země*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 3. s. 253 – 265. Z francúzštiny preložila M. P. 86 s. ISSN -1211 – 7668.
- [116] SCHNEIDER, T. [Hrsg.]. *Handbuch der Dogmatik*. Düsseldorf : Patmos Verlag, 1992. 582 s. ISBN 3-491-77042-4.
- [117] SCHUMACHER, J. Tajemství Trojjediného Boha. In: *Křestanská víra ve světle současné teologie*. Praha : Křestanská akademie, 1993, s. 9 – 25. Český preklad L. Karfíková. Edícia Sborníky Křestanské akademie 7. 109 s. ISBN 80-900615-9-1.
- [118] SKOBLÍK, J. „Per se una“ neboli o sobě. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Bůh trojjediný*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2000. Ročník 11. Číslo 4. s. 156 – 157. 44 s. ISSN 0862-6944.
- [119] SÖHNGEN, G. Świadomość istnienia Boga. In: *Dlaczego wierzymy? : 41 tez teologii fundamentalnej : Praca zbiorowa*. Warszawa : Wydawnictwo ss. Ioretanek-benedyktyniek, 1969, s. 79 – 88. Z nemčiny do poľštiny preložil J. Klenowski. 400 s. ISBN neuvedené.
- [120] SPAEMANN, R. Gesichtspunkte der Philosophie. In: *Wer ist eigentlich – Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 56 – 65. 290 s. ISBN neuvedené.
- [121] SPAEMANN, R. Otázka významu slova „Bůh“. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2, s. 118 – 135. 120 s. ISSN 1211-7668.

- [122] *Sväté písmo Starého i Nového zákona*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1996. 2624 s. ISBN 80-7162-152-8; 0-86516-335-9.
- [123] STAROWIEYSKI, M. *Sobory kościoła niepodzielonego : Część I – Dzieje*. Tarnów : Biblos, 1994. Edícia α – teologia dla wszystkich 2. 160 s. ISBN 83-85380-20-5.
- [124] STUBENRAUCH, B. *Dreifaltigkeit*. Herausgegeben von Wolfgang Beinert. Regensburg : Verlag Friedrich Pustet, 2002. Edícia Topos plus Taschenbücher. Band 434. 151 s. ISBN 3-7867-8434-5.
- [125] SZANISZLÓ, I. Teologický výskum právd viery v skutočnej kresťanskej slobode – 1. časť. In: *Duchovný pastier : Revue pre teológiu a duchovný život*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 2013. Ročník LXXXXIV. Číslo 3 (Marec), s. 132 – 136. 50 s. ISSN 0139-861X.
- [126] ŠPÁNIK, I. Mária a Trojica v učení Jána Pavla II. Žilina : Inštitút Communio, 2013. 175 s. ISBN 978-80-970613-9-5. Edícia Studia theologica Žiliniensia. Zväzok II.
- [127] ŠPIDLÍK, T. Člověk před tajemstvím. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Bůh trojjediný*. Praha : Královská kolegiální kapitula sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, 2000. Ročník 11. Číslo 4. s. 154 – 156. 44 s. ISSN 0862-6944.
- [128] ŠVEC, P. *Úloha teológie a Magistérium Cirkvi*. In: *Acta facultatis theologicae Universitatis Comenianae Bratislaviensis*. Bratislava: Univerzita Komenského. Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta, 2014. Ročník XI. Číslo 1, str. 75 – 87. ISSN 1335-8081.
- [129] TICHÝ, L. Bůh – náš Otec : Svědectví Nového zákona. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2, s. 171 – 181. 120 s. ISSN 1211-7668.
- [130] ULRICH, F. Bůh náš Otec. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2, s. 153 – 162. 120 s. ISSN 1211-7668.
- [131] UMLAUF, V. Filozofický spor o metaforu. In: *Teologický sborník : Athény a Jeruzalém*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 1998. Ročník 4. Číslo 2, s. 3 – 19. 100 s. ISSN 1211-3808.
- [132] *Viem, komu som uveril*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1987. Z nemeckého originálu Katholischer Erwachsenenkatechismus : Das Glaubensbekenntnis der Kirche. Herausgegeben von der Deutschen Bischofskonferenz spracoval A. H. MATEJE [Anton Hlinka]. 429 s. ISBN neuvedené.
- [133] VON BALTHASAR, H. U. Boží všemohoucnost. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Bůh Otec všemohoucí*. Ronov n/D : Triality, 1997. 1. ročník. Číslo 2, s. 182 – 190. 120 s. ISSN 1211-7668.
- [134] VON BALTHASAR, H. U. Stvoření a Trojice. In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Stvořitel nebe i země*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 3, s. 266 – 273. Z němčiny preložil R. M. 86 s. ISSN -1211 – 7668.
- [135] VON BALTHASAR, H. U. „Bůh z Boha, světlo ze světla...“ In: *Communio : Mezinárodní katolická revue : Věřím v Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího a našeho Pána*. Ronov n/D : Triality, 1997. Ročník 1. Číslo 4, s. 331 – 336. Z němčiny preložila M. P. 102 s. ISSN - 1211 – 7668.

- [136] VON BALTHASAR, H. U. Dvě cesty k Bohu. In: *Teologické texty : Časopis pro teologii a službu církve : Spirituální teologie*. Praha : Zvon, 1998. Ročník 9. Číslo 3, s. 74 - 76. Preložil Oto Mádr. 35 s. ISSN 0862-6944.
- [137] VORGRIMLER, H. Zusammenfassung. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 277 - 285. 290 s. ISBN neuvedené.
- [138] VRAGAŠ, Š. a KOL. *Teologický a náboženský slovník. II. diel. L - Ž*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha - Vojtech, 2008, s. 68 - 69. Heslo Modalizmus. 439 s. ISBN 978-80-7162-734-0.
- [139] VRABLEC, J. *O otázkach viery : Prednášky podľa kardinála Ratzingera*. Bratislava : Lúč, 1992. 149 s. ISBN 80-7114-066-X.
- [140] WALLNER, K. J. *Gott als eschaton : Trinitarische Dramatik als Voraussetzung göttlicher Universalität bei Hans Urs von Balthasar*. Heiligenkreuz/Wien : Verein der Heiligenkreuzer Hochschulfreunde, 1992. 425 s. ISBN neuvedené.
- [141] WELTE, B. Antworten der Hochscholastik. In: *Wer ist eigentlich - Gott?* Herausgegeben von Hans Jürgen Schultz. München : Kösel-Verlag, 1969, s. 145 - 152. 290 s. ISBN neuvedené.
- [142] WĘCŁAWSKI, T. *Chrystus naszej wiary*. Poznań : Papieski wydział teologiczny, 1994. 173 s. ISBN 83-86360-03-8.
- [143] ZUBERBIER A KOL. *Słownik teologiczny*. Druhé rozšírené vydanie. Katowice : Księgarnia św. Jacka, 1998, s. 69. Heslo Bóg. 744 s. ISBN 83-7030.
- [144] ZVĚŘINA, J. *Teologie agapé : Dogmatika : Svazek I*. Praha : Scriptum, 1992. 424 s. ISBN 80-85528-19-3.

Mons. prof. ThDr. Jozef Krupa, PhD., je vedúcim Katedry dogmatickej teológie na Rímskokatolíckej Cyrilometodskej bohosloveckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, kde prednáša dogmatickú teológiu, ekumenizmus a misiológiu.

SMRŤ ČLOVEKA: FILOZOFICKO-TEOLOGICKÁ REFLEXIA

František Štovič †

Abstrakt. Autor reflexie rozvíja názor filozofa Gabriela Marcela (1889 – 1973) o láske, ktorá zakladá nádej na život po smrti. Žiaden milujúci človek sa nemôže uspokojiť s myšlienkou, že ten, koho miluje, po krátkom čase pozemského bytia prepadne absolútnej tme, ničote. Nádej večného života je vlastná samej podstate lásky. Láska v poslednom dôsledku nasmeruje nádej na Boha, ktorý zo smrti zachraňuje a všetko robí novým.

Abstract. Death of the man: reflection. The author of this short reflexion analyzes Gabriel Marcel's (1889-1973) insight into the substantial element of human love as the basis of the hope for life after death. No truly loving person is capable of accepting the claim that the loved one, through his/her death is going to fall into absolute darkness of nothingness. The hope for eternal life is an integral part of true human love. Love, in the last analysis, directs our hope to the living God, who through death brings love to fruition and makes all things new.

I. Smrť – existenciál

„Najstrašnejšie zlo, teda smrť, sa nás netýka; dokiaľ žijeme, smrť tu nie je, a keď smrť nastane, my už nie sme.“ [3]

Tento výrok gréckeho filozofa *Epikúra* (341 – 270), zástancu ideálu miernosti a pokojnosti, a to aj v prípade hrozného zla – smrti, je v rozpore s jednou z najemocionálnejších skúseností človeka – strachom, ba hrôzou pred smrťou. *Martin Heidegger* (1889 – 1976) asi 2 300 rokov po Epikurovi opísal tento šok ‚konečnosti‘ – smrť – ako základnú vlastnosť štruktúry ľudskej existencie. Človek je bytie zamerané na smrť. Smrť ako koniec tu-bytia (Dasein) je najvlastnejšou, a preto nevyhnutnou možnosťou tu-bytia človeka. Smrť je koniec tu-bytia (Dasein) v bytí (Sein) jednotlivého jestvujúceho človeka. Na všadeprítomnosti smrti sa zakladá ontológia smrteľnosti, lebo poznávacím znakom človeka vôbec nie je – podľa Heideggera – duch, idea, vôľa, ale jednoduchá skutočnosť, že čas jeho tu-bytia (Dasein) je obmedzený. Táto skúsenosť, a predovšetkým táto istota, že vlastný život sa nezadržateľne rúti k nejestvovaniu vôbec, alebo aspoň dočasnému nejestvovaniu, ovplyvňuje vedome alebo nevedome všetky ľudské činy. Isteže, aj rastliny a zvieratá musia ‚zomrieť‘. Z biologického pohľadu totiž smrť je cenou za evolúciu. Avšak smrť nie je iba biologickým ukončením života, ale súčasťou neprestajného procesu vzniku a úhynu, ktorému sa žiaden živý tvor nevyhne. „Rozdiel však spočíva v tom, že iba človek vie o svojej smrteľnosti; a s týmto poznaním svojej konečnosti sa musí vyrovnat“ [5]. To nie je moderný poznatok. Už mýty Starého Orientu nás upozorňujú

na tento neobyčajný stav. Človek, tento excentrický tvor, narušil zmysluplnú dispozíciu; spája smrť s vedomím jej nutnosti. Až toto poznanie robí smrť antropologicky relevantnou veličinou, podľa Heideggera – **existenciálom**; a až toto konkretizovanie mení všeobecnosť smrti na antropologicky významnú výzvu.

II. Smrť – najprirodzenejšia ľudská skúsenosť

Vedomie, že život sa raz skončí, je nevyhnutnou súčasťou životnej skúsenosti predchádzajúcich storočí. Napriek individuálnym rozdielom je základné presvedčenie všade rovnaké: smrť prináleží k životu, je jeho súčasťou. Azda aj preto sú mnohé zobrazenia na pomníkoch zomrelých obrazmi prepožičanými zo života. Motív smrti ako prirodzeného konca života dostáva kresťanské vysvetlenie v podobe konca pozemského putovania, ktorý je zároveň prechodom do vlastnej nebeskej domoviny. Takýto postoj označuje život ako ‚bytie na ceste‘, ako čas mnohých rozhodnutí. Smrť je jeho protikladom v tom zmysle, že znamená konečné rozhodnutie – došli sme k cieľu!

1. Smrť a kultúra. Človek, ktorý veľkým množstvom svojho poznania vypadol z poriadku prírody, si musí vytvoriť umelý svet, v ktorom môže žiť – kultúru. Kultúra pochádza z poznania smrti a smrteľnosti. Bez predstáv nesmrteľnosti, alebo prinajmenšom určitého prežitia ponad príliš úzke trvanie pozemského horizontu, človek nemôže žiť. Smrť, alebo lepšie – vedomie našej smrteľnosti – je najvýznamnejším ‚výrobcom‘ či ‚generátorom‘ kultúry. Značná časť nášho konania – predovšetkým kultúrne významného konania: umenia, vedy, filozofie, dobročinnosti – pramení z pudu prevýšenia hraníc „Ja a života“ [4]. Pritom sa ešte nič nepovedalo o forme a podobe, v akej sa tento pud vyjadruje, lebo všetky kultúry riešia tento najzákladnejší problém ľudskej existencie svojím spôsobom. A práve rozličné vzájomne sa líšiace možnosti uskutočňovania reakcie na skúsenosť smrti poukazujú na túžbu po nesmrteľnosti.

2. Smrť – druhý svet – projekcia. „Milovať niekoho znamená tvrdiť, ‚... ale Ty, Ty nezomrieš ...‘ Súhlasit so smrťou niekoho znamená určitým spôsobom vydať niekoho smrti napospas ...“ [1]

Karl Marx (1818 – 83) považoval náboženstvo za ópium pre ľudí, ktoré ich príslubom útechy na druhom svete odvádza od úlohy tu a teraz zmeniť skutočnosť, v ktorej sa nachádzajú. V tejto jeho ráznej výčitke sa skrýva zrnko pravdy, ktoré aj dnes platí. Keď sa v rámci eschatológie (náuke o posledných veciach) sputujeme na cieľ našej nádeje, zameriava sa naša viera na večnú budúcnosť, na individuálny život po smrti. Ako však zdôvodnime túto nádej? V kritike náboženstva uvedený dôvod proti tejto nádeji na individuálny život po smrti, je námietka zakladajúca sa na tvrdení *Ludwiga Feuerbacha* (1804 – 72), že takáto nádej nie je nič iné než istá projekcia, ktorá má pôvod v sebeckom

neuspokojujúcom výhľade na smrť ako koniec vlastnej existencie. Táto kritika náboženstva nielenže vytyka náboženstvu funkciu ‚útechy‘, ale spochybňuje kresťanské ponímanie seba: Každý výhľad na odmenu vo večnom živote musí pripustiť, že človek iba vtedy prenikne k svojej vlastnej povahe, keď sa tu a teraz bez výhrady oddá druhému – „Milovať budeš...!“ Nie div teda, že súčasná *politická teológia* a *teológia oslobodenia* znova objavili tento feuerbachovsko-blochovský [2] myšlienkový prvok. Preč teda s projekciou egoizmu spásy – osobné nebo, ktoré nás odrádza od zeme a toho, čo tu treba urobiť – a horeť sa k alternatíve: k heroizmu vynaloženému na usporiadanie sveta, v ktorom nájdeme skutočné šťastie a definitívne naplnenie!

Predsa však táto kritika kresťanskej nádeje stráca v jednom rozhodujúcom bode svoje ostrie: V prípade kresťanskej nádeje na večný život ide síce vždy o otázku konečnosti a ohraničenosti vlastnej existencie, no zároveň táto skúsenosť pôsobí nielen smerom dovnútra, ale je tiež excentrická. Skúsenosť smrti nie je totiž iba skúsenosť vlastnej smrti, ale aj smrti druhého, ktorú často pociťujeme ako bolestné odlúčenie od niekoho, koho milujeme. Práve pri pohľade na smrť druhého uvádza francúzsky filozof *Gabriel Marcel* (1889 – 1973) celkom iné odôvodnenie. Rozvíja teológiu nádeje, ktorej cieľom má byť výzva k bytiu a zmyslu realizujúcemu sa v láske.

O čo v tejto nedeliteľnej prepojenosti ide, ozrejmuje *Marcel* [6] nasledujúcim myšlienkovým procesom: Keby človek pri pohľade na smrť druhého, s ktorým bol v úzkom spojení, predpokladal, že je s ním naskrze koniec, dopustil by sa zrady. Do blízkosti tejto zrady by sme sa dostali vlastne už aj vtedy, keby sme sa nemohli alebo nechceli naplno rozhodnúť dúfať v to, že by druhý za hranicou svojej smrti už nejestvoval ako jedinečná osoba. „Preto,“ hovorí *Marcel*, „musíme čo najrozhodnejšie tvrdiť, že smútok neprijíma túto neistotu: Tam, kde sa nádej znútra živí, je láskou udržiavaná pri živote. „Nie je možné, aby si sa tu jednoducho stratil ako mrak, ktorý sa rozplynie; toto pripustiť, by bola ‚zrada‘.“

Predpoklad alebo aj súhlas, že by človek v smrti padol do ničoty, zbaví lásku jej vlastného zmyslu. Milujúci totiž skúsi (spozná) druhého ako človeka, ktorý má právo na bytie, právo, ktoré nemôže byť ničím spochybnené. Avšak smrť je najradikálnejším spochybnením vôbec. Preto si *Marcel* kladie otázku, či láska čo i len pripustí myšlienku, že by milovaný druhý prepadol v smrti ničote. „Láska,“ zdôrazňuje *Marcel*, „zahŕňa prísľub večnosti.“

Takto *Marcel* poukázal na rozhodujúci bod: Je to motív skrývajúci sa v útrobach lásky, na ktorom sa zakladá nádej na život po smrti. Žiaden milujúci človek sa nemôže uspokojiť s myšlienkou, že ten, koho miluje, po krátkom čase tu-bytia prepadne absolútnej tme, ničote. Táto nádej je vlastná samej podstate lásky. Láska je podmienkou možnosti nádeje; zároveň je len v tejto nádeji uskutočniteľná. Duch lásky si vyžaduje, aby sme sa zdráhali prijať smrť ako posledný osudný úder, ibaže by sme lás-

ku degradovali na strategický prostriedok k dosiahnutiu vlastného vykonštruovaného cieľa. Ak niekoho opravdivo milujem, nutne vytvorím pre milujúceho horizont, v ktorom smrť nemá posledné slovo. Láska, ktorá nepožaduje nesmrteľnosť druhého, stráca svoju vlastnú podstatnú hodnotu.

Tvrdenie: „Ale Ty, práve Ty, máš byť, jestvovať“ otvára horizont nádeje, ktorý nie je žiadnou projekciou môjho sebaopotvrdenia. Tento príslub ma vyvádza zo starosti o vlastnú existenciu a dáva mi podnet a silu aj iným otvoriť horizont nádeje. Ba nemôžem tento podnet nikdy ďalej odovzdať bez toho, že by som bol ním sám zasiahnutý.

Tomu „Ty máš byť!“ patrí horizont nádeje, bytia a zahŕňa požiadavku, v ktorej viera v Boha a nesmrteľnosť dostáva nový zmysel a platnosť. Nevyhnutnosť dožadovania sa skutočného bytia po smrti pre druhého v nádeji, sa zakladá na jave samotnej ľudskej lásky; čiže samotná láska sa nachádza apriori v zásadnom protirečení k smrti. Tým však v poslednom dôsledku nasmeruje nádej na Boha, ktorý zo smrti zachraňuje a všetko robí novým.

Literatúra

- [1] ASMAN, J.: *Der Tod*. München, 2007, 13 - 15.
- [2] BLOCH, E.: *Das Prinzip Hoffnung*, 1959.
- [3] EPIKUROSOV: *List Menoikeusovi*, 125.
- [4] FISCHER, A. A.: *Tod und Jenseits im Alten Orient und im Alten Testament*. Neukirchen-Vluyn 2005.
- [5] HEIDEGGER, M.: *Sein und Zeit*, 258f.
- [6] MARCEL, G.: *Wert und Unsterblichkeit*, Stuttgart, 1961, S 79.

Prof. PhDr. ThLic. František Štovič SVD bol členom Spoločnosti Božieho slova (SVD). Narodil sa v roku 1920 v Ždani. Väčšinu života strávil mimo vlasti ako misionár v Japonsku a neskôr po vyštudovaní filozofie v Ríme ako prednášateľ filozofie na katolíckych univerzitách na Filipínach, v USA, v Európe a na teológii u nás. Je autorom viacerých významných vedeckých kníh. Po návrate do vlasti bol v rokoch 1993 - 1999 aj teologickým poradcom Združenia pre vedu a vieru, z ktorého neskôr vznikla Sekcia pre vedu a vieru ÚSKI v Bratislave. V poslednom období žil a pracoval v kláštore SVD na Kalvárii v Nitre. Zomrel v lete 2014. Jeho nekrológ prinášame na inom mieste nášho časopisu.

RECENZIA

KOCEĽ A BLATNOHRAD

Autorský kolektív. Ordinariát Ozbrojených síl a ozbrojených zborov SR, Marianka 2013, 168 strán.

Súsošie sv. Cyrila a Metoda, Zalavár (Blatnohrad); dole detail dosky na podstavci. Foto Ružena Czifra

Podnetom vzniku recenzovaného zborníka boli historické zistenia zo Zalaváru (územia na dnešnom Maďarsku), ktoré sa aktualizovali v spojitosti s Jubilejným rokom 1150. výročia príchodu svätých Cyrila a Metoda. Na základe archeologických, ale i ďalších historických zistení sa v knihe nielen opätovne konštatuje, ale aj z aspektu nových súvislostí ďalej rozvíja poznanie, že na týchto miestach sa v polovici deviateho storočia nachádzal Blatnohrad so slovanským obyvateľstvom pod správou kniežata Koceľa, „...veľkého mecéna cyrilo-metodskej misie, bez ktorého aktívnej podpory by táto misia zostala torzom.“ (Rábek, F. s. 11). Táto aktualizácia je o to významnejšia, ak si uvedomíme, že v minulosti – v podmienkach marxistickej historiografie – takáto charakteristika osobnosti kniežata Koceľa absentovala. Napríklad v relatívne rozsiahlej knihe Dejiny ČSR, 1952, ktorá má 227 strán, nachádzame o Koceľovi iba stručnú zmienku v rozsahu jedného riadku.

Z hľadiska obsahu možno recenzovanú knihu, resp. zborník, najmä podľa jeho autorov, rozdeliť do niekoľkých na seba nadväzujúcich častí.

V prvej časti, pod názvom „Pribina, Koceľ – Veľká Morava a Blatenské

kniežatstvo v 9. storočí, jej autor prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc., na základe archeologických výskumov od 8. storočia až po 11. storočie utvára relatívne ucelený obraz o etnických a panovníckych pohyboch na území Slovenska, a to v nadväznosti na udalosti, ktoré súčasne prebiehali v stredodunajskom a zadunajskom priestore. Z jeho zistení uvádzam najmä nasledujúce skutočnosti:

- po Kocelovej smrti si v r. 884 – 894 územie Blatnohradu v rámci svojej expanzie pripojil k Veľkej Morave Svätopluk;
- je pozoruhodné, že územie v okolí Blatnohradu nebolo zasiahnuté prvými vojenskými náporami maďarských kmeňov; teda až do 10. storočia tu bola zachovaná kontinuita slovanského osídlenia;
- monumentálne zvyšky Pribinovho a Kocelovho sídla pri dedine Zavalár boli oddávna predmetom záujemcov dávnej histórie Slovanov (medzi návštevníkov patrila napr. v r. 1842 aj veľký slavista Ján Kollár).

V druhej, najrozsiahlejšej časti knihy, pod názvom „... v Kocelovej pevnosti, ktorá sa v súčasnosti volá Blatnohrad...“ sa jej autor, nemecký bádateľ z oblasti histórie Hans Dieter Tönsmeier, snaží náročnou výskumnou metódou objaviť ďalšie skutočnosti súvisiace s tematikou knihy. Už úvodom treba poznamenať, že autor vychádza z teórie Jozefa Sturma, ktorá položila základy *vlastnícko-dejinnej genealogickej metódy*. (Na základe použitia tejto metódy boli vyvedené aj obdivuhodné výsledky, umožňujúce rozhodujúci prínos k osvetleniu napríklad dejín ranej šľachty v Bavorsku.)

V súlade s aplikovaním vlastnícko-dejinnej genealogickej metódy H. D. Tönsmeier vo svojom príspevku popri iných zisteniach nielen konštatuje, že napr. arcibiskup Metod zomrel 6. apríla 885 roku, ale že „jeho oddaný priateľ a ochranca knieža Kocel sa spomína poslednýkrát v r. 874. Pravdepodobne v tomto roku aj zomrel.“

Nedá sa však na základe tejto metódy rozhodnúť, či je možné ku kniežatu Kocelovi pričleniť manželku Margarétu, ani o deťoch kniežata sa nič nezachovalo. Kocelove kniežatstvo zaniklo preto jeho smrťou, „... bez toho, že by bola vznikla nová slovanská dynastia.“ Záverom autor píše, že raná fáza blatnohradského kniežatstva môže byť označená ako raný slovenský stredovek. „Kocelove vynikajúce činy ho však robia vedúcou osobnosťou raných slovenských dejín.“ (Pertraktovaný príspevok H. D. Tönsmeier publikoval už v r. 2007 v 76. ročníku *Zeitschrift für Bayerische Kirchengeschichte*.)

Prezentáciu špičkových odborníkov v zborníku uzatvára Doslov od doc. PhDr. Martina Hetényiho, PhD., v rámci ktorého si dáva otázku, či duchovnému úsiliu blatnohradského kniežata Kocela zodpovedali aj adekvátne metódy jeho vládnutia, a odpovedá: „... panovník si bol vedomý zodpovednosti za svoje konanie, poznal umenie diskusie a rešpektoval i názory protivníkov.“

Z uvedeného vyplýva, že Kocel a Blatnohrad je dielo, ktoré svojím obsahom sa spravidla zaraďuje do kategórie literatúry faktu. Je však osnované tak, že vo viacerých ukazovateľoch prekračuje toto svoje zariadenie do prarastá do podoby vedeckého diela bez toho, aby stratilo svoj náučno-vzdelávací charakter. Je to spôsobené nielen vybavením diela širokým poznatkovým registrom smerujúcim ad fontes, ale aj múdрым redakčným rozhodnutím zostavovateľa Mons. F. Rábeka publikovať príspevky zahraničných autorov, okrem slovenského, i v pôvodnom jazy-

ku. A výsledok? Nevznikla redundancia diela, ale dostavilo sa to, čo je v tomto prípade najdôležitejšie – jeho presvedčivosť.

Knihy je jedinečnou ukážkou, ako možno v našej societe aj háklivé kontradikčné problémy susediacich národov, spravidla sprevádzané nežiaducimi emotívnymi antagonizmami, riešiť nielen bezkonfliktovo, ale navyše je tiež ukážkou, ako môžu obe strany pri riešení problému vzájomne tvorivo kooperovať. Pravdaže, stáva sa to spravidla vtedy, keď sa to deje (ako je to v tomto prípade) na báze kresťanstva, alebo ako to v úvode svojho príspevku *Pamätné miesto, ktoré vyzýva na zjednotenie* napísal Mons. Bíró László, biskup, vojenský ordinár Maďarska: „Pred pár rokmi dvaja biskupi, František Rábek a ja, sme sa vydali po stopách svätých, po ceste sv. Cyrila, sv. Metoda, sv. Gorazda a ich ctihodných bratov. Kráčali sme uprostred 9. storočia a počas hľadania pamiatok z minulosti sme sa našli. Dvaja vojenský biskupi, dva národy s rovnakým hodnotovým systémom, s rovnakým bohatstvom. Svätí zbúrali všetky rozdeľujúce steny medzi nami a napriek tomu, že sme si rozumeli, pomáhali nám stretnúť sa v hlbších duchovných sférach.“

Keďže pertraktované dielo je súčasne prezentované náročnými vedeckými štúdiami a k nim prináležiacim špecifickým heuristickým aparátom, jeho čitateľnosť, a tým aj vzdelávacia účinnosť, si vyžadovala adekvátne sprostredkovanie či moderovanie. Túto úlohu vynikajúcim spôsobom v knihe zas plnia sprievodné vstupy Mons. Františka Rábeka, a to jednak v podobe úvodu do problematiky knihy, jednak v podobe homílie v Zalaváre (9. 6. 2012), ale aj jeho Príhovor pri pomníku (14. 5. 2011). Som presvedčený, že myšlienky z týchto vstupov pre svoju jedinečnosť a významnosť vstúpia do histórie.

Záverom vyjadrujem obdiv tomuto skvelému dielu a ku všetkej tej náročnej práci, ktorá jeho vydaniu predchádzala. Vzniklo tak dielo, ktoré záujemca neodloží skôr, kým sa s ním dôkladne neoboznami.

prof. PhDr. Ján Grác, DrSc.

P. FRANTIŠEK SIROVIČ SVD ukončil pozemskú púť 29. júna 2014

Prof. PhDr. ThLic. František Sirovič SVD sa narodil 16. 2. 1920 v Ždani, okr. Košice-vidiek. Strednú školu (gymnázium v Košiciach a v Levoči) ukončil maturitou v roku 1940. Po maturite vstúpil do rehoľnej Spoločnosti Božieho Slova v Nitre.. Filozofiu študoval vo Viedni (1941 - 42) a v Nitre (1942 - 43). Štúdiu teológie sa venoval najprv na Teologickom inštitúte Spoločnosti Ježišovej v Banskej Bystrici (1944 - 45), potom - po druhej svetovej vojne - v Ružomberku. Za kňaza bol vysvätený v r. 1946 v Nitre. V roku 1947 ukončil licenciátom svoje teologické štúdiá v Ríme na Gregoriánskej univerzite. V júni 1948 odišiel do zahraničia, kde žil a pôsobil do svojho návratu na Slovensko v roku 1993. Misijne pôsobil v v niekoľkých krajinách.

Japonsko. Po skončení štúdia japonskej reči a kultúry pôsobil v pastoračii, neskôr v Spoločnosti, kde učil latinčinu a úvod do filozofie. Neskôr vyučoval jeden semester epistemológiu a metafyziku na Nanzan University v Nagoyi.

Medzitým *v Ríme* na Gregoriánskej univerzite pokračoval v štúdiu filozofie v r. 1953 - 57; tu dosiahol licenciát z filozofie a doktorát.

Filipíny. Ako profesor filozofie pôsobil v arcibiskupskom seminári a v Tagaytay City, kde okrem vyučovania epistemológie, metafyziky a dejín novovekej filozofie, bol riaditeľom postgraduálneho štúdia filozofie. Ďalšie dva roky prednášal na Divine Word University, Tacloban City, Leyte.

USA. Jeden trimester (1968-69) študoval analytickú filozofiu na Pittsburgh University. V r. 1982-93 prednášal filozofiu na Divine Word College, Epworth, Iowa.

Írsko. V r. 1973-82 pôsobil ako profesor filozofie na Divine Word College, Donamon.

V r. 1993 sa vrátil na Slovensko, kde vyučoval filozofické disciplíny na CMBF UK v Bratislave (1996-98), TI v Nitre (1994-96) a na TI sv. Alojza v Bratislave (1993-96). Na konci školského roka 1998 odišiel do dôchodku. Bol členom vedeckej rady CMBF UK v Bratislave. Pastoračne sa staral o anglicky hovoriacich katolíkov z Bratislavy a okolia.

Počas svojho pôsobenia v Bratislave p. Sirovič prevzal duchovné vedenie rodiaceho sa Združenia pre vedu a vieru (ZVV), ktoré sa začalo formovať pri SVD. Osobne sa zúčastňoval na pravidelných mesačných diskusiách. Spomíname s vďakou, lebo dr. F. Sirovič pri stretnutiach bol veľmi aktívnym účastníkom. Vnášal do nich ducha vzdelaného a skúseného pedagóga a teológa. Osobitne oceňujeme jeho zariadenie pre činnosť ZVV. Pre združenie objednával časopisy zo zahraničia a dopĺňal

rodiacu sa knižnicu novými knihami, čo značne pozdvihlo úroveň diskusií. Duch združenia, ktorý sa rokmi vytváral pod vedením pátra Siroviča, sa preniesol do činnosti Sekcie pre vedu a vieru v Ústredí slovenskej kresťanskej inteligencie, sekcie, ktorá sa vytvorila po jeho odchode z Bratislavy. Sme radi, že aj po odchode z Bratislavy sa s ním udržiaval kontakt a že sme mali možnosť pracovať pod jeho vedením.

Páter Sirovič, zaniietený vedecký pracovník, kňaz s bohatými misiónárskymi skúsenosťami, filozofickým rozhľadom, pritom mimoriadne skromný, vždy sa riadil zásadami: „Nikdy nezačínaj prestávať a nikdy neprestaň začínať“. V svojej činnosti sa okrem kňazských a rehoľných povinností zameriaval na vedeckú činnosť, v ktorej dosiahol mimoriadne výsledky najmä v oblasti filozofie, ktoré sú známe doma aj v zahraničí. Výsledky svojej práce publikoval v knihách a článkoch v časopisoch. Celkove päť kníh venoval filozofii novoveku a štyri rôznym aktuálnym témam. Okrem toho napísal päť vysokoškolských skrípt. Jeho preduchovnený činorodý život poskytuje inšpiráciu pre všetkých, ktorí svoj život hodlajú prežiť v zmysle Posolstva.

Čeť jeho pamiatke.

Jozef Tiňo

IGOR KAPIŠIŇSKÝ (4. 7. 1947 – 9. 9. 2014) Rozlúčka s Igorom

Náš priateľ a dlhoročný spolupracovník TF FK (Teologického fóra) RNDr. Igor Kapišinský, CSc., zomrel po viachodinovej operácii srdca dňa 9. septembra 2014 v Bratislave. Igor bol celkom výnimočným človekom. Bol kombináciou rebelanta a citlivého muža, vedca a teológa, hľadajúceho kresťana a zároveň kritika cirkevnej, vedeckej i politickej hierarchie. Podľa svojho závetu si želal pohreb len za prítomnosti najbližšej rodiny, bez slov a kvetov. Aby sa splnilo jeho želanie, rozlúčka s Igorom v bratislavskom krematóriu dňa 16. septembra 2014 bola rozdelená na dve časti, na krátky súkromný pohreb a spomienkovú slávnosť pre verejnosť. Z hudobnej stránky obrad pripravil organista a Igorov priateľ Peter Selecký.

Na slávnosti najskôr odznel profil Igorovho života:

Igor Kapišinský sa narodil 4. júla 1947 v kasárňach na Mariánskej ulici v Bratislave ako prostredný syn do rodiny armádneho dôstojníka. V roku 1956 musela päťčlenná rodina opustiť Bratislavu podľa rozhodnutia súdu v dôsledku vykonštruovaných „protištátnych“ aktivít jeho otca Emila, ktorý bol degradovaný z pozície podplukovníka (tzv. B - akcia; otec bol rehabilitovaný až v r. 1991). Gymnázium s maturitou tak Igor ukončil v r. 1965 v Košiciach, ktoré mu prirástli k srdcu a kde si našiel veľa priateľov.

Prostredie, v ktorom vyrastal, do veľkej miery určilo jeho životnú cestu. Bol vnukom gréckokatolíckeho kňaza, ktorý bol spolu s ďalšími členmi rodiny (tiež kňazmi) v 50. rokoch 20. storočia prenasledovaný vtedajšou vládnu mocou. Igora od mladosti priťahovalo hľadanie súvislostí medzi existenciou vesmíru a Bohom. V roku 1965 začal študovať na Prírodovedeckej fakulte UPJŠ v Košiciach odbor matematika - fyzika. Po treťom ročníku v r. 1968 odišiel súčasne študovať aj teológiu na R.k. CMBF v Bratislave. Situácia sa však v ďalších rokoch v tzv. normalizačnom období značne skomplikovala. Experiment s „dvojštúdiom“ nebol ďalej možný a Igor musel obe fakulty opustiť. Po mnohých prekážkach (žiadosť o znovuprijatie, diferenčné skúšky) predsa len neskôr obe fakulty úspešne absolvoval. PF UK v odbore fyzika so špecializáciou astronómia ukončil v roku 1973. Absolutórium pre potreby doktorskej práce z teológie získal na CMBF po externom absolvovaní posledných dvoch ročníkov v roku 1974.

Úspechy dosiahol aj na športovom poli. Od mladosti aktívne hrával basketbal, bol v širšej nominácii ČSSR na majstrovstvá Európy, aj olym-

pijské hry v Mexico City v roku 1968. Vzhľadom na známe udalosti sa štátnej reprezentácie dobrovoľne vzdal.

Od roku 1973 nepretržite pracoval v Oddelení medziplanetárnej hmoty Astronomického ústavu SAV v Bratislave až do výpovede zo strany ústavu, a tým núteného odchodu do dôchodku v roku 2009. Na tomto ústave získal v roku 1975 titul RNDr. a v roku 1980 obhájil vedeckú hodnosť CSc. V profesionálnej oblasti sa ako samostatný vedecký pracovník zaoberal hlavne dynamikou kozmického prachu a mikrometeoroidov. Na Slovensku založil tzv. laboratórnu astrofyziku („astronómia cez mikroskop“) za účelom dokonalejšej analýzy chemických a fyzikálno-optických vlastností kozmických mikročastíc, v úzkej spolupráci s americkým NASA, ktorý mu dodával vzorky kozmického materiálu. Svoje prevažne teoretické práce publikoval v úzko zameraných, špeciálnych vedeckých časopisoch. Bol takmer 35 rokov riadnym členom 22. komisie Medzinárodnej astronomickej únie (IAU), a tiež ako jediný na Slovensku bol 10 rokov členom 51. komisie IAU pre bioastronómiu a hľadanie mimozemského života.

Vždy ho priťahovalo popularizovanie vedy, mal dar slova. Vedel zaujať, vysvetliť a svojim nadšením pre poznanie strhnúť ľudí. Prednášal pre dospelých aj deti, vystupoval v médiách, písal do denníkov a časopisov. Veľa úsilia venoval boju proti šarlatánstvu a pavedám rôzneho druhu, ako aj kritike pseudonáboženských a fundamentalistických predstáv, učení a teórií. Bol spoluzakladateľom a dlhodobo vedeckým sekretárom Spoločnosti pre podporovanie kritického myslenia (SPPKM), ktorá sa stala od r. 1994 členom svetovej i európskej organizácie skeptikov. Táto jeho činnosť sa nestretla s pochopením vedenia vlastného ústavu a paradoxne ani vedenia SAV, a preto ju (aj v dôsledku sankcií) od r. 2004 radšej utlmil. Bol aktívnym členom a sympatizantom Teologického fóra (združenia teológov a záujemcov o teológiu otvorenejšieho myslenia vo vzťahu k súčasnej vede, kultúre a politike).

Intenzívne sa spolu s manželkou Zdenkou venoval prekladom z angličtiny, hlavne v oblasti fyziky a astronómie (špeciálne prác fyzika S. Hawkinga), za čo v rokoch 1994 a 2002 získal dve ceny Literárneho fondu. Literárny fond mu v roku 1993 udelil cenu za najlepšiu vedeckú esej.

V čase totality kvôli zlému kádrovému profilu (vnuk gréckokatolíckeho farára, otec šikanovaný – antikomunistický a protifašistický bojovník, dedko a strýkovia gréckokatolícki farári, bratrance väznení, nečlen ČSM či SZM, absolvent teológie, atď.) nedostal šancu nadviazať vedecké kontakty v zahraničí. Aj neskôr pre svoje kritické a nekompromisné názory, za ktorými si stál, sa často dostával do problémov. Nedostal žiadne vedecké ocenenia, ani nezastával žiadne funkcie na ústave SAV, no nikdy o ne ani nestál.

Igor má dvoch synov, ktorých nadovšetko miloval a bol na nich veľmi hrdý. Starší Peter je absolventom Farmaceutickej fakulty UK, ako aj Fakulty telovýchovy UPJŠ. Mladší syn Dominik je čerstvým absolventom Fakulty matematiky, fyziky a informatiky (FMFI) na UK. Manželka

Zdenka pracuje na SAV. Igor má dvoch súrodencov, staršiu sestru Magdalénu a mladšieho brata Alexandra. Ťažké podmienky ich ako rodinu veľmi zocelili a vytvorili sa pevné, tesné vzťahy, ktoré pretrvali. Bol veľmi milovaný svojimi blízkymi, ktorí stáli vždy pri ňom v jeho ťažkých životných situáciách.

Igor nemal ľahký život, mal zdravotné problémy, ale nikdy si nestážoval. Aj keď bol dostatočne výrečný, pokora a skromnosť mu nechýbali. Nepotreboval veľa, nebol náročný a veľmi sa vedel tešiť z maličkostí. Mal zmysel pre humor, rád zabával ľudí, bol hlučný, otvorený, svojou priamou a srdečnou povahou priťahoval k sebe ľudí. Nevedel podraziť človeka a dalo sa na neho spoľahnúť. Každú chvíľku svojho voľného času trávil ponorený v knihách, bez kníh by nevedel žiť. Nesmierne rád počúval hudbu. Mal doma harmónium a akordeón, na ktorých si s potešením hrával.

Improvizovanú modlitbu za Igora predniesol Anton Srholec. Vlastnú básň z príležitosti Igorovho odchodu/neodchodu prečítal Anton Uherík. Spomienku na Igora poslal z Prahy jeho kolega a priateľ Jirí Grygar. Prečítal ju Igorov spolužiak Štefan Herényi:

Vážená zarmoucená rodino, vážení smuteční hosté, když jsem dostal smutnou zprávu o skonu Dr. Igora Kapišinského, nechtěl jsem jí v první chvíli uvěřit. Znal jsem Igora osobně dlouhá desetiletí; potkávali jsme se při různých odborných akcích na Slovensku i v Česku, ale též při společných televizních a populárně-vědeckých vystoupeních. Igor mne vždy překvapoval tím, jak z něj doslova sršela energie jako z nabitého kondenzátoru, ať už šlo o astronomii nebo fyziku, ale také teologii nebo politiku. Nemohl jsem náhle uvěřit, že tento zanícený badatel, filosof a teolog mne už nebudu bombardovat svými statěmi ze všech těchto myšlenkových okruhů své činnosti, a že si už nepřečtu žádný jeho další překlad knih světových odborníků do slovenštiny.

Když jsem se s nečekanou smutnou zprávou smířil, otázel jsem se v duchu, co mne na Igorovi nejvíce fascinovalo. Narazil jsem přitom na jeho tři roky starý článek „Boh a nekonečno“, který příznačně věnoval svým dvěma synům, ale též – cituji: „...hriešnikom podobným mne, úprimným a nekompromisným hľadačom pravdy... kľudne aj tvrdým ateistom, všetkým konštruktívnym skeptikom, ... aj tým, ktorí stále nenachádzajú odvahu žiť v slobode a pravde“ atd.

Prípadlo mi, že týmto venovaním se Igor predstavil čtenářům ve své životní formě a vystihl se sám lépe, než bych to dokázal po dlouhém uvažování o jeho charismatické osobnosti. V článku pak probíral dvě hluboké otázky: o našem nazírání na Boha a na matematické, popřípadě i fyzikální nekonečno. Když jsem se náročným textem studie prokousal až k závěru, v němž Dr. Kapišinský cituje výroky zakladatele logoterapie Viktora Frankla: „Keby nebolo smrti, život by

vôbec nemal zmysel“, tak mi zatrnulo. Ťežko bych našel výstižnější epítaf pro člověka, kterého jsem obdivoval právě proto, že jeho život nepochybně smysl měl.

Milý IGore, budíž Ti rodná země lehká, odpočívej v pokoji!

Jirka Grygar

**Na záver odznel text z Listu Rimanom 8,14 – 23;
záverečné slovo predniesol Karol Moravčík:**

Igor sa nám v ostatných rokoch zvykol podpisovať ako „večná hmota“ alebo „v mene večnej hmoty“, tak som si dovoľil dať prečítať text od apoštola Pavla, kde aj Pavol akosi s tou hmotou počíta a prisudzuje jej slávu. Pavol hmotu nazýva stvorenstvom a píše o jej túžbe i vzdychaní a bolestiach, ktoré sú sľaby pôrodné. Uprostred stvorenstva sme my ľudia ako tí prví, ktorí síce tiež vzdycháme a trápime sa (a to nielen nad tzv. hlúposťami, ale zvlášť existenciou samotnou), ale súčasne sme aj tí, ktorí prijali, či učíme sa prijať nie ducha otroctva, ale ducha synovstva. V takom duchu synovstva (voči Vesmíru, Zmyslu, Tajomstvu, Bohu) dokážeme odpovedať alebo aspoň naznačovať odpovede, a ako píše apoštol, očakávať zjavenie sa plnosti života zasa nie preto, aby sme v snívaní unikali, ale aby sme aspoň čiastočne tým očakávaním a tvorením uskuotočňovali to, čo sme spoznali ako hodné očakávania a túžby.

K takémuto očakávaniu patrí to, čo Igorov dlhoročný priateľ Pavol Židek označuje za Igorovu podstatu a charakter: „Ak Igor zavoňal pravdu, šiel za ňou rovno, priamo, neodbočoval, na nič nehľadel. Bol absolútne vypočítateľný. Od našich 20 rokov, ako sme sa spoznali po príchode na teológiu v roku 1968 v Bratislave, sa už Igor nezmenil. Zostal takto jasne sformovaný, nasmerovaný.“

Takéto nasmerovanie prináša jeho nositeľovi a jeho spolupútnikom aj svoje problémy, ktorým sa pri Igorovi asi málokto z nás úplne vyhol. Jestvuje však jedno kritérium, podľa ktorého sa spozná, či ide o zmysluplný a pozitívny ťah za pravdou alebo ďalšie zbytočné trápenie. Je to kritérium radosti. S Igorom bolo možné občas sa aj trápiť. Ale keď sme si naňho spomenuli, keď sme sa s ním mali stretnúť, môžem povedať, aspoň sám za seba, že som vždy pocítil radosť.

Na záver chcem sa poďakovať v Igorovom mene i v mene jeho priateľov a známych jeho vzácnjej manželke Zdenke, ktorá mu bola veľkou oporou, tiež Igorovým milovaným synom Petrovi a Dominikovi, jeho súrodcom Magdaléne a Alexandrovi a ich blízkym, za ich pekné vzťahy a súdržnosť v rodine.

Igoroko, veľká vďaka za Tvoje nezištné, radostné priateľstvo, dlhoročnú kritickú spoluprácu a Tvoje podnety, ktorými si nás „vyrušoval“ a obohacoval.